ANTALYA İLİ
SELÇUKLU DÖNEMİ
TAŞ KİTÂBELERİ

Necmi ATİK

Antalya 2019

Necmi ATİK

1967 Almanya doğumlu olan yazar, ilkokulu Almanya, ortaokul ve liseyi Yalova İmam-Hatip Lisesi'nde üstün başarı ve onur belgesi alarak birincilikle bitirdi. Yüksek tahsilini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Yüksek lisansını, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bölümü'nde "Cevâhiru'l-Ebrâr min Emvâci Bihâr" konulu teziyle Ahmed Yesevî hazretleri üzerine yaptı. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ile alakalı yaptığı çalışmaları sonucu doktora tezinin konusu da "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hayatı, Eserleri ve Divançesi" üzerinedir. Hafızlığını 1985 yılında tamamlayan yazar, fakülte yılları boyunca Hattat Hamid Aytaç'tan icâzetli hocası Hattat Fahrettin Bilgiç'ten (ö. 2013) hüsn-i hat meşkederek icâzetnâmesini aldı. Yine hocası, Hattat Hamid Aytaç'tan icâzetli Hattat Ali Hüsrevoğlu'ndan da hüsn-i hat icâzetnâmesi aldı. Antalya'da, kurucusu olduğu Antalya Güzel Sanatlar Merkezi'nde (Hüsn-i Hat, Tezhip, Minyatür, Ebru, Kaligrafi) hüsn-i hat dersleri veren yazar, şu ana kadar on talebesine hüsn-i hat icâzetnâmesi verdi. Klasik usuldeki medrese müfredâtı derslerini hocası Ali Haydar Çetintürk'ten tamamlayıp icâzetini alan yazar, söz konusu merkezde klasik usul eğitimle birlikte, Arapça ve Osmanlıca dersleri vermektedir. Hukuk Fakültesi'nde İslam Hukuku ve Osmanlıca dersleri veren yazar, çeşitli resmî ve gayr-i resmi kurumlarda hüsn-i hat dersleri vermekte ve projeler yürütmektedir. Yazar, cami mimarisi proje ve uygulamalarının her aşamasını içine alan konularda resmî ve özel kurumlara danışmanlık hizmetleri de vermektedir. Yurtdışında ve ülkemizin çeşitli illerindeki üniversitelerde ve camilerde hüsn-i hat yazıları ve tezyinâtı üzerine proje ve uygulaması yapılmış ve yapılmaya devam eden tasarımları vardır. Antalya'da kırk STK'nın bir araya gelerek İlahiyat Fakültesi ve Akdeniz Üniversitesi Camii'nin inşası için kurduğu ve kurucuları arasında yer aldığı "İlâhiyât-Der" de 2010-2017 yılları arası başkanlık görevinde bulunmuştur. Antalya'nın Selçuklu ve Osmanlı dönemi ile alakalı araştırmalar yapan yazarın, hüsn-i hat alanında çeşitli sergileri, muhtelif konularda yayınlanmış eserleri ve makâleleri bulunmaktadır.

Antalya’nın Fâtihleri ve Mimarları

Kutalmışoğlu Sultan Süleyman Şah,

Şehid Sultan Gıyâseddin Keyhusrev,

Sultan İzzettin Keykâvus

ve

Alaaddin Keykubad’ın

aziz ruhlarına

Antalya İli
Selçuklu Dönemi
Taş Kitâbeleri

Yazar

Necmi ATİK

İçindekiler

Önsöz

Pers, Bergama, Roma, Bizans, Abbâsî, Selçuklu ve Osmanlı kültür ve medeniyetlerine ev sahipliği yapmış, bilinen 2500 yıllık tarihi ile kadîm bir şehir olan Antalya, mâzisinde farklı milletlere ait derin izler barındırmaktadır. Bu izler Antalya'nın, şehir tarihi ve kültürüne ışık tutmakta, araştırmacılar için birinci dereceden zengin kaynaklar oluşturmaktadır.

Allah'ın adının yüceltilmesi gâyesi ve İslam dinini dünyanın her tarafındaki insanlara ulaştırma niyetiyle yola çıkan Sultan Alparslan, 1071 yılı Malazgirt Meydan Muhârebesi'nde Bizansı ağır bir yenilgiye uğratarak, Anadolu'nun kapılarını Müslümanlara açmıştır. Bu savaştan 14 yıl gibi çok kısa bir zaman sonra 1085 yılında Kutalmışoğlu Sultan Süleyman Şah, muhkem surlarından dolayı alınması çok zor olan Antalya'yı fethederek, Selçuklu bayrağını şehrin burçlarına dikmiştir.

Antalya'nın fethinden hemen sonra Selçuklular, zengin kültür, sanat ve medeniyeti ile şehirde maddî ve mânevî îmâr faaliyetlerine başlamış, Akdeniz bölgesinde dönemin en önemli ticârî limanlarından biri olan ve Anadolu halkının ihtiyaçlarının karşılanması noktasında kilit görevi gören şehri askerî bir üs hâline de getirmişlerdir. Bilhassa, I. Gıyâseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alaaddin Keykubad dönemlerinde, her milletten tüccarların bulunduğu Antalya Limanı'nın muhafazası için surlar tahkim edilmiş, kaleiçindeki müslim ve gayr-i müslim halkın huzur içerisinde yaşaması için içkale burçları ve surları inşâ edilmiş, limanın batı kısmına tersane kurularak güçlü bir donanma meydana getirilmiştir. Şehrin içerisine muhtelif alanlarda iç kaleler inşâ edilmiş, kontrol noktaları arttırılmış, yerli ve yabancılar için aşevleri, hanlar, hamamlar binâ edilmiştir.

Gayr-i müslim halkı inançlarında ve ibâdetlerinde serbest bırakan Selçuklular, onların ibadethanelerine ve eğitim-öğretim kurumlarına dokunmamış, bilakis onları koruma altına almış ve gerekli hizmetlerini görmüşlerdir. Selçuklu Sultanları, Antalya'ya yerleşen Müslüman halk için de, ihtiyâca göre çarşı, cami, mescid, medrese, tekke, zâviye ve türbeler yaptırmışlar, emirlerini ve beyleri de buna teşvik etmişlerdir. İnşâ edilen bu yapıların, kimin tarafından ve ne zaman inşâ edildiğine dâir inşâ kitâbeleri, zamanla tamirat yaptıranların tamir kitâbeleri ve binanın özelliğine göre iç veya dış kısma konulan mermer veya taşa hakedilmiş kitâbeler, Selçuklulardan günümüze kalan birinci dereceden çok kıymetli belgeleridir. Antalya şehrinin ecdadımızdan kalan tapularıdır.

Selçuklu, ilim ve irfan yüklü büyük bir medeniyettir. Bu büyük medeniyetin Antalya'daki izlerini takip etmek, silinmeye ve kaybolmaya yüz tutmuş Selçuklu mirasını gün yüzüne çıkararak yeni nesillerin dikkatlerine sunmak ve Antalya'nın bir Selçuklu şehri olduğunu belgelemek ise bize düşen vazifelerdendir. Selçuklulara ait bu büyük medeniyetin, tarihi ile alakalı bilgileri, sanatı ile alakalı özellikleri ve kültürel yapısını yazılı belgeler üzerinden tespit etme imkânı sağlayan Antalya Selçuklu dönemi kitâbeleri ise günümüze ulaşan eşsiz birer hazinedir. Antalya Selçuklu kitâbeleri üzerine yaptığımız beş yıllık çalışma ve araştırmanın meyvesi olan bu kitabımızda, 97 adet kitâbeye yer verilmiştir. Çalışmalarımız esnâsında ilk defa tarafımızdan ortaya çıkarılan 11 adet kitâbe ile daha önceki çalışmalarda yer verilmeyen kitâbelerde 97 kitâbenin içerisinde yer almaktadır. Çalışmamızda, sözkonusu kitâbelerin çizimleri sanat değerleri de göz önüne alınarak hassas bir şekilde yapılmıştır. Çizimleriyle daha doğru okumanın yapıldığına inandığımız kitâbeler, konu ile alâkalı daha önce yapılmış yayınlarla karşılaştırılmış, okuma ve çeviri hataları, eksiklikler ve fazlalıklar giderilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız esnasında her zaman yanımızda olup bizleri destekleyen ve gerekli yardımlarda bulunan Antalya İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Vakıflar Bölge Müdürlüğü yetkililerine, Kaleiçi esnafına ayrı ayrı teşekkür ederim.

Necmi ATİK
Antalya 2019

Giriş

1946 yılında keşfedilen ve Antalya'nın Yağcı Köyü sınırlarında yer alan Karain Mağarası, Antalya'daki yerleşik hayat konusunda binlerce yıl öncesinden (tahminen M.Ö. 6000-5000) izler taşımaktadır.[1] Tarihi kaynaklarda Antalya, günümüzde Kaleiçi olarak bilinen bölgede, Olbia ve Korykos adında iki köyden oluşmaktaydı.[2] Bölgeye, M.Ö. VII. yüzyılda Grekler, M.Ö. 547'de Farslılar ve M.Ö. 334'te İskender hâkim olmuştur.[3] Bergama Kralı II. Attalos (M.Ö. 159-138), çevresi, limanı, iklimi, tarıma elverişli toprakları, zengin su kaynakları ve coğrafî konumu ile her yönden câzibe merkezi olan Antalya'yı ele geçirir ve bölge de inşa ve îmâr çalışmaları yapar, Olbia ve Korykos'u birleştirir, bölgeyi şehir statüsünde tanzim eder ve bir deniz üssü kurar.[4] Adını kurucusu II. Attalos'tan alan ve Antik çağlarda Attaleai adı ile anılan Antalya, Atalia, Adalia, Ortaçağ ve Batı kaynaklarında Satalia, Arap ve Türk kaynaklarında ise Antaliyye, Adalya şeklinde geçmektedir.[5]

Bir dönem korsanların elinde kalan Antalya, M.Ö. 79 yılında Romalıların eline geçer ve M.S. 43'de Roma eyâletleri arasına katılır. Antalya'yı ziyaret eden tek Roma İmparatoru Hadrianus (M.S. 117-138) zamanında Antalya'da büyük îmâr çalışmaları yapılır ve şehir tamamen muhkem surlarla çevrilir.[6]

---

[1] Füruzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara, 1987, s. 9-12.

[2] Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, İÜEF Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları No:1, İstanbul 1956, s. 3.

[3] Clemens Emin Bossch, *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler* (Çev. Sabahat Atlan), Antalya Bölgesinde Araştırmalar No:1, Ankara 1957, s. 13.

[4] Gülay Tigrel, "Alanya Yöresinde Antik Bir Liman", *Belleten*, XXXIX, no:156, Ankara 1975, s. 613-628.

[5] Feridun Emecen, "Antalya", *TDVİA*, c.I, s. 232-233.

[6] Mansel, s. 13.

Antalya 860 yılında Abbâsî donanma komutanı Fazl b. Karîn tarafından kısa süreli ele geçirilirse de, zaptı mümkün olmaz. Bizans tekrar şehre hâkim olur ve İmparator VI. Leon (886-912), Antalya dış kale surları önüne hendek kazdırır ve perde surları inşa eder.[7]

1077'de Alpaslan'ın Anadolu'ya girişiyle fetih hareketlerinin hızlandığı yıllarda Kutalmışoğlu Süleyman Şah (1077-1086) 1085 yılında Antalya'yı fetheder ve 1103'e kadar şehir Selçukluların idaresinde kalır. II. Haçlı seferinde (1148) Antalya haçlı askerlerine üs vazifesi görür. 1181'de II. Kılıçaslan şehri muhâsara eder ama alamaz. 1207 yılının ilk aylarında Giyâseddin Keyhüsrev (1205-1211) kaleyi kuşatır ve 5 Mart 1207'de Antalya'yı fethederek, Mübârezeddin Ertokuş'u subaşılığına/valiliğe getirir, şehre bir kadı, imam, müezzin ve hatip tayin eder. Kaleyi ve şehri onarımdan geçirir.[8]

1211 yılında şehid düşen I. Gıyâseddin Keyhusrev'in yerine tahta I. İzzeddin Keykâus geçer. I. Gıyâseddin Keyhusrev'in oğulları I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alaaddin Keykubad arasında yaşanan taht mücâdelesini fırsat bilen Antalya'daki gayr-i müslim ahâli ayaklanır. 1215 yılında, Kıbrıs'tan yardım alan Montbeliard, kara bir leke olarak tarihte yerini alan ve "bir Cuma baskını" adıyla bilinen kanlı bir katliamla şehri zapteder, Müslüman ahaliyi çoluk-çocuk, genç-yaşlı, kadın-erkek demeden tamamen kılıçtan geçirir ve bir kısmını yüksek kale surlarından kayaların üzerine atarak şehit eder. Durumu haber alan İzzeddin Keykâvus (1211-1220) ordusuyla Konya'dan derhal hareket ederek, 1215 yılının Aralık ayında Antalya'yı kuşatır ve 22 Ocak 1216 tarihinde şehri geri alır. İzzeddin Keykâvus, bu talihsiz katliamın tekrar yaşanmasını önlemek için, Kalekapısı'ndan başlayan ve Kırkmerdiven'de biten, sekiz burçtan oluşan iç kale surlarını inşâ ettirrir. Yaşanan talihsiz katliamı, şirkin iktidar olduğu dönemi, Antalya'yı fetih için denizden ve karadan bir aylık muhâsarada yaşanan mücâdele, cehd ve gayreti anlatan Anadolu Selçuklu Dönemi'nin en muhteşem Fetihnâme'lerini mermer taşlara yazdırarak bu surların ve burçların doğu taraflarına koydurur. Şehrin valiliğine yine Mübârezeddin Ertokuş'u tayin eder. Diğer surlar genişletilir ve yeni ilâveler yapılır, rıhtım tamir edilip, bir tersane kurulur. Antalya, Selçuklu deniz kuvvetlerinin merkezi haline getirilir, Emîrü's-Sevâhil (Sahil Beyliği) ikâme edilir. Antalya ticaret limanı ve askeri üssü ile dönemin güçlü bir şehri olur. Güçlü bir donanmanın teşekkül etttirilmesiyle, Akdeniz sahillerinde başarılı fetih seferleri yapılarak, Antalya'ya olası bir saldırı için gerekli önlemler alınır.[9]

1220'de genç yaşında yakalandığı bir hastalık sonucu vefat eden I. İzzeddin Keykâvus'un yerine kardeşi I. Alaaddin Keykubad Selçuklu sultanı olur. I. Alaaddin Keykubad (1220-1237) dönemi Antalya îmâr faaliyetleri daha da hızlanır. Moğol zulmünden kaçarak Antalya'ya gelen Türkmenlerin yerleştirilmesi amacıyla I. Alaaddin Keykubad, 1225 yılında Kaleiçi'ne, İmâret Kapısı'ndan başlayan ve deniz kıyısında biten, 19 burçtan oluşan bir içkale inşâ eder. Gayri müslim tebaa bu surların doğu kısmına yerleştirilir. Bu dönemde, Alanya'da fethedilerek ikinci bir ticaret limanı ve askeri üs Alanya'ya inşâ edilir, tersane kurulur [10]

II. Gıyâseddin Keyhüsrev (1237-1246), II. İzzeddin Keykâvus (1246-1260) ve III. Gıyâseddin Keyhüsrev (1265-1282) dönemlerinde Antalya'da çeşitli îmâr çalışmaları olmuş, Anadolu Selçuklu Devleti dağılınca beylikler döneminde şehir Hamidoğulları'nın Teke Beyliği kolunda

---

7 Besim Darkot, "Antalya", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, s. 460.

8 İbn Bîbi el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadi, *el-Evâmiru'l-'Alâ'iye fi'l-Umûri'l-Alâ'iye* (Hzr. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay. No:1833, Ankara 1996, s.31-132; Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, Turan Neşriyat, İstanbul 1971, s. 134; *Selçuklu Tarih Araştırmaları* (Hzr. Altan Çetin-Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s.95-167; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat, İstanbul 1971, s. 45-293.

9 İbn Bîbi, s. 162-167; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 307-312.

10 İbn Bîbi, s. 268-169; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 331.

kalmıştır. Teke Bey'i Mehmed Bey'in zamanında 1361 yılında Kıbrıs kralı Pierre Antalya'yı ele geçirmiş ancak 1373'te Mehmed Bey, Antalya limanına girişi engelleyen iki burç arasına gerili zinciri kırarak şehri tekrar geri almıştır. Mehmet Bey, bu zaferden sonra Zincirkıran Mehmet Bey olarak anılmıştır. [11]

Yıldırım Beyazıd zamanında 1392 yılında Antalya Osmanlı hâkimiyetine girmiş, 1402 Ankara Savaşı'nı kazanan Timur, oğulları vasıtasıyla şehri yağmalamıştır. 1472'de haçlı donanması tarafından son bir saldırıya uğrayan Antalya'nın, limanı koruyan zinciri kırılır, dış mahalleler yakılır, yıkılır ancak surlar aşılamaz.[12]

1919'da Mondros Mütârekesi ile İtalyanlar şehri işgal eder, iki yıl süren işgalden sonra 1921'de İtalyanlar Antalya'yı terkederler. Antalya, Cumhuriyet döneminde aynı adlı ilin merkezi olarak varlığını sürdürmektedir.

Antalya'da tarih boyunca yapılan tahribat ve yağmalardan günümüze çok az izler kalsa da, bu izler çok değerli ve önemlidir. Bu izleri takip ederek, 2015 yılından bu güne kadar Antalya ili kitâbeleri üzerinde yaptığımız saha çalışmalarında, in-situ hâlindeki kitâbeleri tek tek yerinde inceleme imkânımız oldu.(Ek 1) Bu süreçte gerek surların üzerine, gerek önlerine yapılmış binaların çatılarına çıkarak, kitâbelerin yerinde tesbitini ve fotoğraf çekimlerini yaptık. Yer yer 20-25 metre gibi tehlikeli yükseklik ve bölgelerde bulunan kitâbelerin bazen üzerine gelmiş yabânî zeytin dallarını, bitki ve çalıları temizledik, bazen de kitâbe üzerini örtecek şekilde yapılan çatıları kaldırtmak için bina sahipleriyle uzun görüşmeler yaptık. Antalya Müzesi envanterlerini taradık, taş kitâbelerin bulunduğu sergi alanı ve müze deposunda farklı zamanlarda detaylı araştırmalarda bulunduk. Bu çalışmalarımızda Anadolu Selçuklu dönemine ait 8 kitâbe, 2 mezar taşı kitâbesi ve 1 mezar sanduka kitâbesini ilk defa ortaya çıkardık.

Antalya'da, kale içi ve kale dışında Selçuklulara âit toplam 97 kitâbe bulunmaktadır. Bu kitâbelerin, 85 tanesi Anadolu Selçuklu Devleti döneminden, 12 tanesi Beylikler Dönemi'nden kalmadır. Söz konusu 97 kitâbenin -10 tanesi kayıp- 17 tanesi Antalya Müzesi'nde, diğerleri ise Selçuklu yapılarının üzerlerindedir. Antalya'da, İzzeddin Keykâvus dönemine âit 48 kitâbe; Aladdin Keykubad dönemine âit 26 kitâbe; II. Gıyâseddin Keykâvus dönemine âit 6 kitâbe; II. İzzeddin Keykâvus dönemine âit 4 kitâbe, III. Gıyâseddin Keykâvus dönemine âit 1 adet kitâbe ve Anadolu Selçuklu Beylikleri dönemine ait 12 kitâbe bulunmaktadır. Toplam 97 kitâbeden, tarafımızdan ilk defa ortaya çıkarılan 11 kitâbe dâhil olmak üzere metinleri bulunan 89 kitâbeye kitabımızda yer verilmiştir.

Antalya ili merkez Kaleiçi ve kale dışında bulunan Selçuklu kitâbelerinin günümüze ulaşanları ve daha önce tesbit edildiği halde kaybolmuş olanları çalışmamızın kapsamı içerisindedir ve Antalya Müzesi Envanteri'nde[13] yer alan taş kitâbelerle birlikte değerlendirmeye alınmıştır.

---

[11] İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Teke Oğulları", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, sayı I, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, s. 96.

[12] Hasan Moğol, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya,* Ankara 1991, s. 17-28.

[13] Antalya Müzesi: Antalya ve civarını 28 Mart 1335/1919 yılında işgal eden İtalyanların, İtalyan asâr-ı atîka (eski eserler) uzmanları ile kitâbe ve heykelleri İtalyan Konsolosluğu'na taşımaları, Osmanlı döneminde Mekteb-i Sultânî'de dînî ilimler, Cumhuriyet döneminde Türkçe öğretmeni olan Süleyman Fikri Erten'i harekete geçirir ve kendisini Kasım 1919'da asâr-ı atîka memuru olarak tayin ettirip, Tekeli Mehmet Paşa Camii'nin batı tarafında bulunan Bayraktar Baba Mescidi'ni müze yaparak (1914 yılında, Kalekapısı'nın iki kapısı arasında yer alan ve Bayraktar Baba Türbesi olarak bilinen yapı, Kalekapısı yıkılırken Bayraktar Baba'nın naaşı da Paşa Camii yakınına nakledilir. Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 127) Antalya merkezinde olan eski eserleri toplamaya başlar. 1921 yılında Rumlar'ın Antalya'dan tehciri üzerine boş kiliselerden Panaya Kilisesi'ne (şimdiki Alaaddin Camii) müzeyi taşır ve 1937 yılına kadar Panaya Kilisesi müze olarak hizmet verir. 1937 yılında müze Yivli Camii'ne

Ayrıca çalışmamız, söz konusu kitâbeler üzerine daha önce yapılan yayınlarla da karşılaştırılmıştır.[14]

Antalya kitâbelerini ilk defa okuyan ve yayınını 1922 yılında "*Antalya Livası Tarihi*" adıyla Osmanlıca neşreden Süleyman Fikri Erten'dir. Erten, Antalya kitâbelerine çalışmasının 54-59. sayfaları arasında yer vermiş ve sadece 26 kitâbenin okunuşlarını kaydetmiştir. Okuduğu kitâbelerin hatırı sayılır kısmı ise okunamamış ve eksik kalmıştır. Erten, 1940 yılında Türkçe neşrettiği "*Antalya Vilâyeti Tarihi*" adlı eserinde (48-61 sayfaları arası) ise 97 kitâbeden 66 tanesinin okunuşlarını vermiş, lakin transkribe ve Türkçe tercümelerini yapmamış ve kitâbelerin bir kısmını eksik okumuştur.

Ahmed Tevhid, 1925 tarihli TTEM'ın 9. Sayısının 165-177. sayfalarında yer alan ve Osmanlıca yayınlanan, "Antalya Surları Kitâbeleri" başlıklı makâlesinde 97 kitâbenin 52 tanesini okumuştur. Erten'de olduğu gibi Tevhid'de, günün şartları çerçevesinde yaptığı çalışmasında okuma eksikleri ve yanlışları yapmıştır. Tevhid, kitâbelerin sadece okunuşlarını kaydetmiş, Türkçe tercümelerine çalışmasında yer vermemiştir.

Scoth Redford ve Garry Leiser'in ortak çalışması olan ve 2008 yılında yayınlanan "*Taşa Yazılan Zafer*" adlı eserde sadece İzzeddin Keykâvus dönemi Fetih kitâbeleri ile iki adet burç kitâbesi, toplamda 45 kitâbe incelenmiştir.

Leyla Yılmaz ve Kemal Tuzcu tarafından yapılan ve "*Antalya'da Türk Dönemi Kitâbeleri*" adıyla 2010 yılında yayınlanan çalışmada Anadolu Selçuklu dönemine âit 97 kitâbeden 75 tanesine yer verilmiştir.

Kitabımızda, saha çalışmaları ve arşiv taramaları ile ilk defa tespit ettiğimiz kayıp kitâbeler dahil 97 kitâbeden, tarafımızdan yine ortaya çıkarılan 11 kitâbeyle birlikte 89 kitâbeye yer verilmiş, kitâbeler hakkında daha önce yapılan çalışmalar incelenerek eksik ve hatalar giderilmeye çalışılmıştır.

Kitâbeler üzerine ilk defa çalışma yapanlar S. Fikri Erten ve Ahmed Tevhid'tir.[15] Antalya Türk dönemi kitâbeleri üzerine çalışması olan; Süleyman Fikri Erten (SFE), Ahmed Tevhid (AT), Kemal Turfan (KT), Scoth Redford-Garry Leiser (SR-GL), Leyla Yılmaz – Kemal Tuzcu'nun (LY-KT) okumaları, dipnotlarda isim ve soy isimlerinin baş harfleri rumuzlanarak verilmiştir.

Kale dışında bulunan kitâbelerin konum açıklamaları yapılmış; Kaleiçi'nde yer alan kitâbelerin mevkii bilgisine yer verilmeyip, ekteki haritada lokasyonları gösterilmiştir. (Ek 2)

Kitâbelerin dili Arapça'dır, II. Gıyâseddin Keyhusrev dönemi burç kitâbesinde görüldüğü üzere nâdiren Farsça kelimelere de rastlanılmaktadır. Kitâbelerin başlangıç cümleleri ufak faklılıklarla aynıdır. Abbâsî halifelerinin, Tuğrul Bey'den başlayarak Selçuklu sultanlarına, tahta oturma, zafer kazanma gibi çeşitli vesilelerle verdikleri ünvanlar,[16] bir önceki sultanın da

---

nakledilir ve 1972 yılında günümüzdeki Antalya Müzesi'ne nakledilene kadar Yivli Minare, Antalya Müzesi olarak kullanılır. Erten, *Antalya Müzesinin Teşekkül Tarihi*, 1/7/1940, Antalya Müze Arşivi.

[15] Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi* adlı eserinin 48. sayfasında şöyle bir açıklamaya yer verir: "*Birkaç yıl önce muhterem B. Ahmet Tevhit'le beraber Antalya kale ve surlarındaki Türk kitâbelerini doğru olarak tetkik ve tesbit etmiş idik. Gördüğümüz kitâbeler âtide yazılıdır*:"

[16] Tuğrul Bey, Rükneddîn (ركن الدين); Alparslan, Es-Sultânü'l-mu'azzam, Ebu'l-fethi (السلطان المعظم ؛ ابو الفتح); Melikşah, Şâhinşâh, Es-Sultânü'l-meşrıki ve'l-mağribi (شاهنشاه؛السلطان الشرق و الغرب); Melikşah oğlu Mahmud,

ünvanı eklenerek kitâbelere konulduğu görülmektedir. Selçuklu sultanlarının isimlerine uygun sıfatlar da bu ünvanlara eklenerek kitâbe yazılmıştır.[17]

Kitap; 1. Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi 2. Anadolu Selçuklu Beylikleri Dönemi 3. Anadolu Selçuklu Mezar Taşları ile üç ana başlıktan oluşmaktadır.

1. ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ DÖNEMİ:

a. I. Giyâseddin Keyhusrev Dönemi (1205-1211):

Selçuklu dönemine âit ilk kitâbe, Antalya'yı 1207 yılında fetheden I. Gıyâseddin Keyhüsrev dönemine âit olmalıdır. Gıyaseddin Keyhüsrev'e âit izler takip edildiğinde, 17. yüzyılda Antalya'yı da ziyaret eden ve kitâbelerin varlığından bahseden Evliya Çelebi'nin meşhur eseri *Seyehâtnâmesi*'nde ;" *….ve medresenin mukâbelesinde yol aşırı Darbhane Medresesi Sultan Keyhusrev ve hatununundur...*" açıklamalarıyla karşılaşılır.[18] Ayrıca Antalya Müzesi'nin kurucusu Erten'in, "*Antalya Vilâyeti Tarihi*" adlı eserinde konu ile alâkalı; "*Kaybolmuş kitâbelerden başka Antalya'da bulunan Selçuk kitâbelerinden anlaşıldığı üzere tarihsiz olarak Keyhüsrev bin Kılıçaslan'a (Antalya'nın birinci fâtihi) ait yalnız bir kitâbe*" şeklinde bilgiler verilmektedir.[19] Yaptığımız çalışmalara ve geniş araştırmalara rağmen şu ana kadar söz konusu kitâbe veya Gıyâseddin Keyhüsrev adına herhangi başka bir kitâbe tespit edilememiştir.

Câmii Kebîr veya Şehzade Korkut Camii

Antalya Selçuklular tarafından 5 Mart 1207 tarihinde fethedildiğinde, şehrin en büyük kilisesi olan Panhagia (Panaya) Kilisesi, Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in emriyle camiye tebdil edilmiştir. Panhagia Kilisesi'nin câmiye tebdil edildiğini İbni Bîbî'nin (ö.1285) 1280 yılında Farsça kaleme aldığı ve Selçuklu tarihini anlattığı "Selçuknâme" adlı tek nüshası olan yazma eserinin 99. sayfasındaki şu ifâdelerden öğreniyoruz: "Kadı, hatip, imam ve müezzin ve hafızlar tayin edilip, minber ve mihraplar kuruldu"[20]

İbni Bîbî'nin; "Kadı, hatip, imam ve müezzin ve hafızlar tayin edilip, minber ve mihraplar kuruldu" ifâdelerinden, yeni fethedilmiş bir yere hemen mescid ve cami inşa edilemeyeceğine göre, imam, müezzin ve hafızlar tayin edilip, minber ve mihrapların kurulmasının izahının (olmayan camiye imam ve müezzin atanmayacağına ve sokağa minber ve mihrap kurulmayacağına göre), namazların eda edileceği ve Cuma namazlarının kılınabileceği bir kilisenin camiye çevirilmesi anlaşılmaktadır.

II. Murad Han (1421/1451), İbni Bîbî'nin Farsça yazdığı "Selçuknâme"yi Türkçe'ye tercüme etmesi için Yazıcızâde Ali Efendi'yi bu konuyla alâkalı görevlendirmiştir. Yazıcızâde Alî, 1423 senesinde ibn Bîbî'nin eserinin tercümesini bitirir ve esere kendisinden ve devrin bazı önemli eserlerinden de Selçuklu tarihi hakkında yeni bölümler ekleyerek eserini tamamlamıştır.

Nâsıru'd-dünyâ ve'd-dîni (ناصر الدنيا و الدين) ; Melikşah'ın oğlu Muhammed Tapar, Şâhinşâh (شاهنشاه); Melikşah'ın oğlu Bekyaruk, Gıyâsü'd-dîn (غيا ث الدين) İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, c. X, s. 161-214; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular", *İA*, X, s. 368); Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 35, 153.

[17] Giyâseddin isimlilere: Gıyâsü'd-dünyâ ve'd-dîn غياث الدنيا و الدين, İzzeddin isimlilere: İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn عز الدنيا و الدين; Alaaddin isimlilere: Ala'd-dünyâ ve'd-dîn علا الدنيا و الدين

[18] Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1996, c. IX, s. 285-290.

[19] Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi,* İstanbul 1940, s. 62.

[20] İbni Bîbî, "Kitâbu evâmiri'l-'alâniyye fi'l-umûri'l-'Alâiyye", Ayasofya Yzm No. 2985, s. 99.

Yazıcıoğlu Alî'nin Selçuknâmesi, diğer isimleriyle Tevârih-i Âl-i Selçuk ve Oğuznâme, Selçuklu Devleti ve Oğuz Türkleri hakkında bilim adamlarının kabul ettiği en önemli kaynaklardandır. Sözkonusu eserin 86. sayfasında Panhagia Kilisesi ile alâkalı şu ifâdeler yer almaktadır: "Ve kilisâyı mescid idub kâdî ve hatîb ve imam ve müezzin koyup minber ve mihrab etdiler" İbni Bîbî'den 143 yıl sonra yine güvenilir ve meşhur bir tarihçinin şerh olarak yazdığı "ve kilisâyı mescid idüp" ifâdeleri, Panaya kilisesinin Selçuklular döneminde net bir şekilde camiye tebdil edildiğini ortaya koymaktadır.[21]

Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde camiye tebdil edilen Pangahia Kilisesi'ne mutlaka bir kitâbe konulduğu vâkıadır. Lâkin tüm araştırmalarımıza rağmen kayıp kitabeye âit herhangi bir ize rastlanılamamıştır.

Şehzade Korkut Camii'ne Dâir

Şehzade Korkut Camii'nin tekrar aslına döndürülmesi için Antalya Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2017 yılında başlatılan restorasyon çalışmaları sonrası ortaya atılan; "Pangahia Kilisesi Selçuklular döneminde cami değildi? iddialarınının asılsız olduğu tarafımızdan bilimsel kaynaklar çerçevesinde ispatlanmıştır.

Pangahia Kilisesi'ni konudan uzak tutmak için yine ortaya atılan; "Tarih kitaplarında bahse konu olan kilise, Yivli Minâre Camisi olabilir" iddiası ise gerçek dışıdır. Fethedilen ve hâkim olunan şehrin tam ortasında bulunan ve şehrin sembolü Panhagia Kilisesi gibi görkemli, büyük ve tarihi yapı var iken, başka bir yerin camiye çevirilmesi söz konusu bile olamaz.

Ayrıca, Antalya'nın fethinden yıllar sonra I. Alaaddin Keykubad döneminde inşa edilen Yivli Minâre ve Camii'nin önceden kilise olduğuna dair hiçbir bilimsel veri ve kaynak bulunamamış ve bu alanda yapılan ve yapılmakta olan arkeolojik kazılarda kiliseye âit hiçbir iz ve eser ortaya çıkmamıştır.

Ahmed Refik'in TTEM'nın 79. Sayısındaki, "Fatih Zamanında Teke İli" adlı Osmanlıca makâlesinde, Panaya Kilisesi vakıf yerleri ve bahçelerinin II. Murad tarafından, Ortodoks mezhebinin bölge temsilcileri olan metropolitlere verildiği ifade edilmektedir. Bu makâlede Panaya Kilisesi'nin tekrar kilise olarak kullanılması konusu asla yer almamaktadır. Ayrıca bu ifadelerden camiye tebdil edilen Panaya Kilisesi'nin, II. Murad dönemine kadar vakıf yerleri ve bahçeleri de dahil olmak üzere, tabii olarak Selçukluların tasarrufunda olduğu anlaşılmaktadır.[22]

Paul Lucas 8-17 Kasım 1706 tarihlerinde Antalya'ya gerçekleştirdiği seyahat ile ilgili olarak "Voyage Du Sieur Paul Lucas Au Levant" adlı seyahatnâmesinde şu ifadeleri kullanır: "Hıristiyanlar'ın Meryem Ana'nın onuruna yaptırdıkları çok güzel bir kilise, Türkler yeniden şehrin beyleri olduklarında bir camiye dönüştürülmüştür…"[23]

Bilindiği gibi Panhagia veya Panagia kelimesi, Hıristiyanlıkta Meryem Ana'ya adanmış kiliseler için kullanılmaktadır. Türklerin yeniden şehrin beyleri olması ifadesi ise, ilk defa 1085 yılında Süleyman Şah tarafından fethedilen Antalya'nın, ikinci defa 1207 yılında I. Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından fethine işarettir. P. Lucas'ın da dediği gibi, Meryem Ana'nın onuruna

[21]Yazıcıoğlu Ali, *Selçuknâme*, Hzr. Abdullah Bakır, TTK Yay., 2014, s. 86.
[22] Ahmed Refik, Fatih Zamanında Teke İli, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, No 2 (79), 1340, s. 69.
[23] Paul Lucas, "*Voyage Du Sieur Paul Lucas Au Levant*", Paris 1714, s. 244.

yapılan Panaya Kilisesi 1207 yılında Türk Beyi I. Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından camiye tebdil edilmiştir. Çünkü şehirdeki "çok güzel kilise" Panaya Kilisesi'dir.

Panhagia Kilisesi, iddia edildiği gibi Antalya, Müslümanların hâkimiyetinde iken kilise olarak faaliyetine devam etmiş ise, 1834 yılında kilisenin doğu kısmında Panhagia Kilisesi'ne çok yakın bir alana kesme taştan görkemli bir şekilde inşa edilen kilisenin aynı isimle yani Panhagia Kilise diye adlandırılmaması gerekmektedir.

Avusturyalı Seyyah-Kâşif Karl Graf Von Lanckoronskı'nin 1890 yılında, Şehzade Korkut Camisi'nin, 1894 yılında yangın geçirmesinden 4 yıl evvel Antalya'ya gelip, yerinde görüp, "duvarların büyük kısmı Türk dönemi eklentileridir" açıklaması ile, mihrabı, minberi ve minaresiyle planını çizdiği ve "Pamphylia ve Pisidia Kentleri" adlı kitabında yayınladığı caminin Şehzade Korkut Camii olduğu apaçık ortadadır.[24]

Hans Rott, 1900'lü yılların başında Şehzade Korkut Camii'ni yerinde tetkik edip araştırdıktan sonra, 1908'de Almanca bastırdığı "Pisidia, Pamphylia, Kapadokya ve Likya Küçük Asya Anıtları" adlı eserinde, Panhagia Kilisesi'nin 13. y.y.'da tekrar tamir edilerek camiye çevrildiğini ifade etmektedir.[25] Aynı şekilde Rudolf M. Riefsthal, "Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mîmarisi" adlı eserinde konu ile alâkalı Rott'u kaynak göstermektedir. Riesfsthal'in 1931 yılında İngilizce orijinal baskısı yapılan kitabında, Kaleiçi haritasında Şehzade Korkut Camii "Ulu Camii" ismiyle gösterilmektedir.[26]

Antalya Müzesi Kurucu Müdürü Süleyman Fikri Erten'in 1919 yılında Osmanlıca yayınladığı "Antalya Livası Tarihi" adlı eserinde Antalya Kaleiçi haritaları mevcuttur.[27] Bu haritalarda "Korkud Camii" nin yeri çizilmiş ve ismi de açık bir şekilde "Korkud Camii" olarak yazılmıştır. Şehzade Korkut, 1502-1511 yılları arası Antalya valiliği döneminde Cami-i Kebîr veya Ulu Cami isimleriyle anılan camiyi geniş çaplı tamirden geçirerek "Şehzade Korkut Camii" adı ile ibadete açmıştır. Cuma namazları şehrin en büyük camisinde kılındığı için cami, "Cuma namazlarının kılındığı" ve "şehrin en büyük camisi" anlamına gelen "Cumanın Camii", "Cami-i Kebîr" veya "Ulu Cami" isimleri ile anılmaktaydı. Bu isimlere bir de Şehzade Korkut Camii ismi eklenmiştir.

1207-1500 yılları arası "Şehzade Korkut Camisi"ne, "Cumanın Camii", "Cami-i Kebîr" ve "Ulu Camii" denildiği kaynaklarda geçmektedir. Şehzade Korkut Camii'nin Kesik Minare olarak anılması ile alâkalı en eski tarih ise 1955 (Verzone, Ballance, Antalya Müzesi Arşivi) yılıdır. 1955 yılından önce 500 yıl boyunca caminin halk arasındaki ismi, "Cumanın Camii", "Ulu Camii" ve "Şehzade Korkut Camisi'dir.

1894 yılındaki yangında minaresinin külahı yandığı halde 1955 yılına kadar 61 yıl "Kesik Minâre" ismi ile anılmayan, 1955 yılından sonra "Ulu Camii", "Cumanın Camii", "Şehzade Korkut Camii" isimleri günümüze kadar kaynaklarda geçmesine rağmen, halkın hafızasından silinerek, caminin birilerinin planlaması ile sadece "Kesik Minâre" ile isimlendirilmesi düşündürücüdür.

---

[24] Karl Graf Lanckoronski, *Pamphylia ve Pisidia Kentleri*, Çvr. Selma Bulgurlu Gün, Akmed, İstanbul 2005, Ekler X.
[25] Hans Rott, *Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien*, Leipzig 1908, s.32.
[26] Rudolf M. Riefstahl, Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mimarisi, Maarif Vekâleti, İstanbul 1941, s. 33.
[27] Süleyman Fikri Erten, Antalya Livası Tarihi, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1338/1919, Ek 1.

Yüzyıllarca "Şehzade Korkut Camii" ismini taşıyan bir camiye, asıl ve orijinal ismi yerine, son 50-60 yılda "cami" ismi devre dışı bırakılarak, bir de yapıda sadece minare varmış gibi neden "Kesik Minâre" denilmiştir? Neden "Yivli Minâre Camii" gibi "Kesik Minâre Camii" diye anılması ve adlandırılması gerekirken sadece "Kesik Minâre" ismi kullanılmıştır. Cami kelimesinden kimler, niçin rahatsız olmaktadır?

1207'de Antalya'nın fethi ile camiye çevrilen Kaleiçi Panaya Kilisesi'nin, günümüze kadar kesintisiz cami olarak geldiğini yerli ve yabancı kaynaklar doğrularken; 812 yıl boyunca geçici olarak bile kilise olduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi var mıdır? El-Cevap: Yoktur.

Evet, yüzyıllar boyunca "Camii Kebir", "Ulu Cami", "Cumanın Camii" ve "Şehzade Kotkut Camii" isimleriyle kaynaklarda yazılı olan ve halk tarafından bilinen "Şehzade Korkut Camii" mekânsal ortak hâfızamızdır.

b. I. İzzeddin Keykâvus Dönemi (1211-1220):

İzzeddin Keykâvus'un yaptırdığı surlar, Kalekapısı'ndan başlayarak, Uzun Çarşı Sokağı'nın sonundaki kırkmerdivende bitmektedir. Selçuklu'da yaptırılan bütün burçların hatta bazen sur bedenlerinin üzerine mutlaka kitâbe koyma geleneği vardır. Sekiz burçtan müteşekkil bu surun altı burcundaki kitâbelerden 1, 4, 5 ve 6. burç kitâbeleri kayıp; 2. burç kitâbesi Antalya Müzesi'nde ve 3. burç kitâbesi ise ait olduğu burçta in-situ hâlindedir. İzzeddin Keykâvus dönemine âit herhangi bir yapı kitâbesine rastlanılamamıştır.

Roma ve Bizans dönemlerinde Kaleiçi'ni boydan boya ayıran burç ve surlar bulunmamaktadır ve buna da gerek yoktur. Kaleiçi'nin boydan boya ayıran ilk sur ve burçlar, 1212 yılında çoluk-çocuk, genç-ihtiyar, kadın-erkek demeden bir katliam ve soykırım gerçekleştiren gayri müslim tebaanın bu cinayetleri tekrar işlememeleri için, I. İzzeddin Keykâvus'un 1216 yılında Antalya'yı Rumlardan geri aldığında tedbir maksadıyla yaptırılmıştır. I. İzzeddin Keykâvus Burç ve Surları Kalekapısı'ndan başlayan ve Mermerli'de sona eren dokuz burçtan oluşmaktadır. Lakin Kaleiçi ile alâkalı yapılan bazı araştırma ve çalışmalarda, I. İzzedin Keykâvus Sur ve Burçları yok hükmündedir ve bahsi dahi geçmemektedir.

1. Burç Kitâbesi (Kayıp)

Erten'in[28] ve Tevhid'in[29] yapmış oldukları çalışmalarda, bu burç ve kitâbesi ile alakalı herhangi bir bilgi vermemelerinden, söz konusu burcun 1922 yılı öncesi yıkıldığı anlaşılmaktadır.

2. Emir? Burcu Kitâbesi

Erten'in ve Tevhid'in Antalya Kitâbeleri ile alâkalı çalışmalarında, İzzeddin Keykâvus surlarından birinci burç ve kitabesine âit herhangi bir bilgi vermemelerinden, söz konusu burcun 1922 yılı öncesi yıkıldığı ve kitabesinin de kaybolduğu anlaşılmaktadır.

İzzeddin Keykâvus dönemi kitâbelerinin başlangıç cümleleri, bu kitâbede olduğu gibi, şayet kitâbede yeterli yer varsa besmele veya tevhiddir ve devamında başarının Allah'ın bir lütfu olduğu vurgulanır. İzzeddin Keykâvus'a âit "el-gâlib" ünvânının kullanıldığı kitâbede yazılı

[28] Süleyman Fikri Erten, Antalya Livası Tarihi, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1338/1919.
[29] Tevhid, "Antalya Surları Kitâbeleri", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, No. 9 (86), 15. Sene, İstanbul 1 Mayıs 1341 (1925).

diğer ünvanlardan "izzü'd-dünyâ ve'd-dîn, ebu'l-feth, emîrü'l-mü'minîn" Selçuklu sultanları tarafından ortak kullanılmaktadır. Burçları yaptıran emirler için, "el-'abdü'd-da'îf" yani zayıf kul sıfatı kullanılmakta, güç ve iktidârın sultana âit olduğu ifâde edilmekte ve sultana olan bağlılık anlatılmaktadır. "el-fakîr" sıfatını da kullanan emirler, Allah'ın rahmetine olan ihtiyaçlarını da kitâbelerde dile getirmektedirler.

Erten ve Tevhid tarafından in-situ olarak tespit edilen,[30] daha sonra İzzeddin Keykâvus dönemine ait kitâbeler üzerine yapılan çalışmalarda kayıp olduğu ifâde edilen[31] Kalekapısı tarafından (Uzun Çarşı Sokak) İzzeddin Keykâvus Surları'ndan ikinci burç üzerindeki kitâbenin, Selçuklu dönemine âit diğer bazı kayıp kitâbeler gibi Antalya Müzesi'nde olduğu görülmüştür. İkinci kitâbenin, Müze Envanter Defteri'nde; "*Selçuk Kitâbesi, Mermer, Paşa Camii yanındaki Orta Kal'adan, altı dar üstü geniş, kırık, üç parça hâlinde. Kitâbe kalın sülüs hat ve yedi satır hâlindedir. Kitâbe kelime-i tevhid "El nasar vel zafer…izzüddünyaveddin….yazılı. Son kısımları fazla siliktir*" açıklaması ile tarihsiz ve 31 sıra no ile kayıtlı olduğu tarafımızdan tespit edilip ortaya çıkarılmıştır.

Müze Envanter Defteri'nde 102x102 cm olarak kayıtlı kitâbenin, yaptığımız ölçümde 100x66 cm olduğu görülmüştür. Kırılarak üç parça hâline gelen kitâbe, mermer üzeri 8 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Redford-Leiser'in; "*…ne yazık ki bugüne ulaşamayan…*"[32] ; Yılmaz-Tuzcu'nun; "*Bu gün kayıp ancak, daha önce in-situ olarak okunmuş kare formlu bir burç kitâbesidir*"[33] açıklamasını yaptıkları kitâbeyi, Erten ve Tevhid tespit etmişler ancak okuyamamışlar ve kitâbenin müstatil yani dikdörtgen olduğunu ifade etmişlerdir.

Necmi Atik Özel Arşivi

[30] Erten, *Antalya Vilâyeti,* s. 49; Tevhîd, s. 165.
[31] Scott Redford-Gary Leiser, *Taşa Yazılan Zafer*, Antalya 2008, s. 21; Leyla Yılmaz-Kemal Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitâbeleri*, Hollanda 2010, s. 53.
[32] Redford-Leiser, s. 21.
[33] Yılmaz-Tuzcu, s. 53.

لا اله الا الله محمد رسول الله
النصر و الظفر من الله السلطان
الغالب عز الدنيا و الدين ابي
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
(برهان) امير المؤمنين
(على يدى العبد) الضعيف المحتاج
(الى رحمة ربه) ....(ار) ضرومى له
عليه الفتح (فى سنة اثنى عشرة و ستماية)[34]

Türkçe Okunuşu: Lâ ilâhe illallâh Muhammedun Rasûlullâh
en-nasru ve'z-zaferu minallâhi es-Sultânu
el-gâlibu 'İzzu'd-dunyâ ve'd-dîni Ebi
el-fethi Keykâvus bin Keyhusrev
(burhânu) emîri'l-mü'minîne
('alâ yedi'l-'abdi) ed-da'îfi el-muhtâcu
(ilâ rahmeti Rabbihi …….. (Er) zurûmî lehu
'aleyhi'l-fethi (fî seneti isnâ aşrete ve sittemiete)

Türkçe Çevirisi: "*Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun Rasûlüdür.*
Yardım ve zafer Allah'tandır, Gâlip Sultan, Dünyanın ve Dînin İzzeti, Keyhusrev'in oğlu, Mü'minlerin Emîrinin Burhânı, Fetih Babası Keykâvustur. Allahu Te'âlâ'nın rahmetine

---

[34] SFE
لا اله الا الله محمد رسول الله
النصر و الظفر من الله السلطان
الغالب عز الدنيا و الدين ابي
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
امير المؤمنين ....
الضعيف المحتاج.............
....
AT
لا اله الا الله محمد رسول الله
النصر و الظفر من الله ....
ابي ....
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
منين ....
....
....
SR-GL
لا اله الا الله محمد رسول الله
النصر و الظفر من الله السلطان
الغالب عز الدنيا و الدين ابي
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
على يدى العبد الضعيف المحتاج
فى سنة اثنى عشرة و ستماية ......
LY-KT
لا اله الا الله محمد رسول الله
النصر و الظفر من الله السلطان
الغالب عز الدنيا و الدين ابي
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
امير المؤمنين.......................
الضعيف المحتاج.................
....

muhtaç, zayıf kul (Emir?) Erzurûmî tarafından Antalya'nın fethi üzerine (612/1216 senesinde tamamlandı).”

Kitâbe'de yer alan Erzurûmî (ارضرومى) kelimesinin, kitâbeyi yaptıran emirin mahlası olduğu anlaşılmakta ise de, ismi okunamadığı için hangi emir olduğu konusunda kesin bilgiye ulaşılamamaktadır.

Tevhid, söz konusu kitâbenin in-situ olduğunu kaydederek, kitâbe hakkında şunları söylemiştir: “*Antalya'nın üç kat duvarı vardır. Her üçünde de kitâbeler vardır. Kalenin denizden birinci ve karadan üçüncü duvarından kale kapısından tahminen elli metre kadar aşağıda Paşa Camii'nden biraz ileri de Tuzcular Mahallesi'nde müstatîl bir kitâbe taşı vardır. Yangın görmüş olan bu kitâbenin tamamen kıraatına muvaffak olamadım.*[35]

Tevhid'in bu açıklamasından anlaşılacağı üzere, 1925 yılında burç ve burca ait kitâbe İzzeddin Keykâvus surları dizesinde yerindedir. 1925 yılından sonra yıkılan/yıktırılan burcun kitâbesi Antalya Müzesi'ne taşınmıştır.

3. Hüsâmeddin Subaşı Yusuf[36] Burcu Kitâbesi

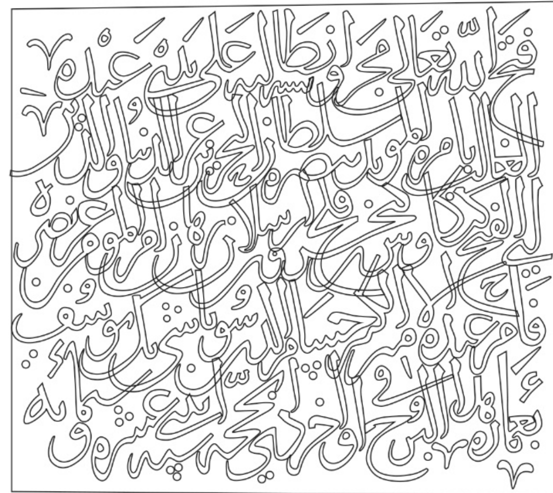
Selçuklu celî sülüsünün girift bir istifle ve teşrîfâtın başarılı bir şekilde uygulanmasıyla bu burç kitâbesi, Antalya'da bulunan diğer Selçuklu kitâbelerinden ayrılmakta ve estetiği ile dikkat çekmektedir.

Erten ve Tevhid'in, in-situ olarak tesbit ettikleri fakat okuyamadıkları kitâbe, günümüzde de in-situ konumundadır. Bu kitâbe, Antalya'daki Selçuklu dönemi kitâbeleri içinde “Antalya” adının geçtiği tek kitâbe olma özelliğine de sahiptir.

Kitâbe 100x100 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

[35] Tevhid,” s. 165-166.

[36] Sinop kalesi kitâbelerinde ismi “el-Emîrü'l-İsfehsalar Hüsâmeddin Yusufü's-Sultânî ve'l-Emîru'l-Kebîru an Malatya” şeklinde yazılı olan Emir Hüsâmeddin Yusuf'u, I. İzzeddin Keykâvus Malatya'nın emirliğine tayin etmiştir. İbn Bibî, *Selçuknâme,* s. 139; Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitâbeleri*, s.6.

فتح الله تعالى محروسة انطالية على يدى عبده
الغالب بأمره و المؤيد بنصره سلطان البحرين عز الدنيا و الدين
أبى الفتح كيكاوس بن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين عز نصره
فأمر عبده الامير الكبير حسام الدين سوباشى بك يوسف
بعمارة هذا البرج فى اواخر ذي الحجة سنة اثنتى عشرة و ستمائة[37]

Türkçe okunuşu: Fetehallâhu Te'âlâ mahrûsete Antalya 'alâ yedey 'abdihi
el-gâlibi bi-emrihi el-müeyyedi bi-nasrihi Sultâni'l-bahreyni 'İzzi'd-dünyâ ve'd-dîni
Ebi'l-fethi Keykâvus bin Keyhusrev bin Kılıç Arslan Burhâni emîri'l-mü'minîne 'azze nasrahu
fe-emera 'abdehu el-emîre el-kebîre Hüsâmeddîn Subaşı Bek Yûsuf
bi-'imâreti hâza'l-burci fî evâhiri Zilhicceti senete isnetey 'işrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Yüce Allah, Antalya Kalesi'ni, emriyle gâlip, yardımı ile desteklenen, iki denizin Sultanı, din ve dünyanın şerefi, müminlerin emirinin delili, Kılıçarslan oğlu Keyhusrev oğlu fetih babası Keykâvus kulunun eliyle fethetti –zaferi kutlu olsun- O da (Keykâvus), emrine âmâde büyük emir Hüsâmeddin Subaşı Bey Yusuf'a 612 yılı Zilhicce ayının sonlarında bu burcun yapılmasını emretti. (Nisan 1216)*"

Redford-Leiser, kitâbede olan بن كيخسرو (bin Keyhusrev) kısmını okumamışlardır. Yılmaz-Tuzcu, أبى الفتح (Ebi'l-fethi) ibâresini أبو الفتح (Ebu'l-fethi) şeklinde okumuşlardır.

4. Burç Kitâbesi (Kayıp)

Dördüncü burç günümüze ulaşmamış olup kitâbesi hakkında da herhangi bir bilgi yoktur. Selçuklu surlarının her burcunda kitâbe olduğu için bu kitâbeninde kaybolduğu kanaatindeyiz.

5. Burç Kitâbesi (Kayıp)

Beşinci burç günümüze ulaşmamıştır, kitâbesi hakkında da herhangi bir bilgi yoktur. Selçuklu surlarının her burcunda kitâbe olduğu için bu kitâbenin de kaybolduğu kanaatindeyiz.

6. Burç Kitâbesi

Erten'in; "*Sarraf Mehmed'in evine bitişik surda, buradan itibaren Anytalya isyanı ve tekrar zaptı hakkındaki kitâbeler başlar*"[38] ve Tevhid'in; "*Bundan sonraki kitâbeler hep müdevverdir. Bu sırada Sarraf Arap Mehmed Efendi'nin hânesi zahrındaki burçtan itibâren Antalya isyanı*

[37] GL-SR
فتح الله تعالى محرو(سة) انطالية على يدى عبده
الغالب بأمره و المؤيد بنصره سلطان البحرين عز الدنيا و الدين
أبى الفتح كيكاوس بن قلج ارسلان بر(ها) ن امير المؤمنين عز نصره
فأمر عبده الامير الكبير حسام الدين سوباشى بك يوسف
بعمارة هذا البرج فى اواخر ذي الحجة سنة اثنا عشرة و ستمائة
LY-KT
فتح الله تعالى محروسة انطالية على يدى عبده
الغالب بأمره و المؤيد بنصره سلطان البحرين عز الدنيا و الدين
أبو الفتح كيكاوس بن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين عز نصره
فأمر عبده الامير الكبير حسام الدين سوباشى بك يوسف
بعمارة هذا البرج فى اواخر ذي الحجة سنة اثنتى عشرة و ستمائة

[38] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49.

hakkındaki kitâbeler başlar"[39] ifadelerinden 6. burçta Fetihnâme'nin başladığı anlaşılmaktadır. İzzeddin Keykâvus surlarının 6, 7 ve 8. burçları ve aralarındaki surun beden duvarları Fetihnâme Kitâbeleri'nin olduğu yerlerdir.

Fetihnâme Kitâbeleri

I.İzzeddin Keykâvûs'un, 1216 yılı Ocak ayında Antalya'yı fethettiğinde, Rumlar tarafından Müslümanlara yapılan katliâmın tekrarını önlemek maksadıyla sekiz burçtan müteşekkil sur dizesi yaptırmış ve bu surların rumlara bakan doğu tarafına kitâbeler koydurmuştur. Kalekapısı'ndan (Uzun Çarşı Sokak) Kırkmerdiven'e kadar devam eden İzzeddin Keykâvus Surları'nın altıncı burcundan başlayıp sekizinci burç bedeninde sona eren Fetihnâme kitâbeleri, Erten ve Tevhid[40] tarafından okundukları zaman in-situ hâlindedirler (12 nolu kitâbe hâriç).[41] Söz konusu Fetihnâme Kitâbeleri'nin Erten 1922 ve 1940 yıllarında ayrı ayrı iki defa ve Tevhid 1925 yılında yapılan okuma çalışmaları, kitâbeler konusunda kayda değer ilk kaynaklardır. Erten ile Tevhid'in okuma çalışmaları arasındaki fark, Erten'in okunamayan kitâbeleri de kayda almasıdır. Günümüzde de in-situ hâlinde olan ve Fetihnâme Kitâbeleri sıralamasında 30 ve 31 sırada bulunan kitâbeleri her iki araştırmacıda bilemediğimiz bir sebepten tespit edememişlerdir. 12, 22 ve 23 sıra nolu kitâbeler hakkında Erten'in çalışmasında kayıt varken, aynı kitâbelerle alâkalı Tevhid herhangi bir bilgi vermemektedir. Çalışmamızda, Erten ve Tevhid'in okumaları esas alınmış, sözkonusu yayınlardaki eksikler tarafımızdan tamamlanmaya çalışılmıştır.

Fetihnâme kitâbelerinin bulunduğu surlar, Kalekapısı'ndan başlayıp, deniz kenarındaki Kırkmerdiven mevkiinde tamamlanmaktadır. Erten ve Tevhid kitâbeleri aynı yönden, yani Kalekapısı'ndan başlayarak deniz istikâmetine doğru okumuşlardır. Bu okuma kayıp kitâbelerinde bulunduğu Fetihnâme Kitâbeleri'nin doğru sıralanması için önem arzetmektedir. 1930'lu yıllarda sur yıkım! çalışmalarında Fetihnâme Kitâbeleri'nin baş kısmından 16 kitâbenin yedisi müzeye[42] taşınmış, diğer 9 tanesi sebebini anlayamadığımız bir şekilde kaybolmuştur. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 15, 16 sıra nolu kitâbeler ise Erten ve Tevhid'in yerinde in-sitü olarak tesbit ettikleri günden bu yana kayıp kitâbelerdir. Bu kayıp kitâbelerden 2 ve 3 nolu kitâbeler tarafımızdan bulunup ortaya çıkarılmış, yetkililere haber verilmiş ve yetkililer tarafından Etnoğrafya Müzesi'ne taşınıp kayıt altına alınmıştır. Kitâbeler üzerinde yaptığımız çalışmada, Erten ve Tevhid'in, ikinci sıraya koydukları peygambere şehâdet kitâbesi, Allah'a şehadetten önce geldiği ve usûlen hatalı olduğu için, Erten ve Tevhid'in sıralaması değiştirilmiş, tarafımızdan 3. kitâbe takdim edilip ikinci sıraya, 2. kitâbe tehir edilip üçüncü sıraya konulmuştur.

Redford-Leiser'in zikrettikleri; "*Fetihnâme ilk olarak Ahmed Tevhid tarafından yayınlanmıştır: Tevhid 1926, 165-76*" şeklindeki tespitleri[43] doğru değildir. Bu durum, Redford-Leiser'in, Erten'in 1922 yılında Osmanlıca yayınladığı "*Antalya Livası Tarihi*" adlı esere ulaşamadıklarını göstermektedir. Müelliflerin, Erten'in 1940 yılındaki yayınında büyük oranda Tevhid'e bağlı kaldığını iddia etmeleri de bu sebepten olsa gerektir.[44] Zirâ Fetihnâme Kitâbeleri, Erten tarafından 1922 yılında yayınlanmış olup, kitâbeler üzerinde ilk çalışmayı

[39] Tevhid, s. 166.
[40] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49-55; Tevhîd, s. 166-171.
[41] 12 nolu kitâbe Müze Envanter Defteri'ne 3 Nisan 1917 tarihinde 29 nolu envanter olarak kaydedilmiştir.
[42] Envanter defterinde Fetihnâme kitâbelerinin Antalya Müzesi'ne geliş yılları olarak 1935-36 kayıtlıdır.
[43] Redford-Leiser, s.18.
[44] Redford-Leiser, Önsöz.

Erten'in yaptığı belgelenmiştir.[45] Ayrıca 1212 yılında çoluk-çocuk, genç-ihtiyar, kadın-erkek demeden bir katliam ve soykırım gerçekleştiren cânîler için, Redford-Leiser'in kaleme aldıkları çalışmada yer verdikleri ve katliamı başarılı bir isyan olarak gösteren*;"….özellikle de Anadolu'da Selçuklu yönetimine karşı bilinen tek kent ayaklanmasını, 1212 yılında gerçekleşen ve kentin 1216 yılına kadar bağımsız kalmasını sağlayan* ***başarılı Antalya isyanını****…"* [46] ve; "*Ortaçağ Anadolusu'nda* ***Selçuklular'a karşı başarıyla başkaldırdığı*** *tek şehir Antalya idi. Hem başkaldırdılar, hem de 1212'den 1216 yılı başına kadar gibi önemli bir süre Selçuklu egemenliğine girmediler*"[47] şeklindeki cümlelerinin talihsiz bir açıklama olduğunu belirtmek isteriz.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin en uzun ve ihtişamlı fetihnâme kitâbeleri vasfını taşıyan Antalya Kaleiçi İzzeddin Keykâvus surlarındaki kitâbelerin tesbit edilenleri itibariyle, 9 tanesi Antalya Müzesi'nde, imza kitâbesi ile birlikte 27 tanesi in-sitü konumunda ve 7 tanesi de kayıp olmak üzere toplam kitâbe sayısı 43 adettir. Erten'in 1922 ve Tevhid'in 1924 yılında yaptıkları okuma çalışmalarında belittikleri yıkılmış yerlerdeki tesbit edilememiş kayıp kitâbelerle birlikte (tahminen 4 veya 5 adet), Selçuklu Fetihnâmesi'nin yaklaşık 47-48 kitâbeden oluştuğu düşünülmektedir.

Fetihnâme kitâbelerinin, ketebe kayıtları olmadığı için kim tarafından yazıldıklarının tespiti mümkün olamamaktadır. Yalnız, Hüsâmeddin Subaşı Yusuf Burcu kitâbesinin yazı karakterleri ile aynı özellikleri taşımasından, Fetihnâme kitabelerinin de hattatı aynı şahıs olmalıdır kanaatindeyiz.

Fetihnâme Kitâbeleri'nin sıralaması, Erten ve Tevhid'in yapığı çalışmalar (2. kitâbe ve 3. kitâbe hâriç) esas alınarak şöyle numaralandırılmıştır:

1. **Kitâbe:**

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları birinci kitâbe kayıptır.

[48] (بسم الله الرحمن) الرحيم ولا حول و لا (قوة) الا بالله العلي العظيم

Türkçe okunuşu: (Bismillâhirrahmân)irrahîm ve lâ havle ve lâ (kuvvete) illâ billâhi'l-'aliyyi'l-'azîm

Türkçe çevirisi: "*Rahmân ve (Rahîm) olan Allah'ın adıyla, Yüce ve Azîm olan Allah'tan başka (güç) ve kuvvet yoktur*"

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında, Besmele'nin بسم الله الرحمن (Bismillâhirrahmân) kısmı ile birinci cümlenin قوة (kuvvete) kelimesi yoktur. Redford-Leiser, kitâbenin tercümesinden anladığımıza göre sehven قوة (kuvvete) kelimesini yazmayı unutmuş olmalıdırlar.

[45] Erten, *Antalya Livası*, s. 54-59.
[46] Redford-Leiser, Önsöz;
[47] Redford-Leiser, s. 12.
[48] SFE ....الرحيم ولا حول ....الا بالله العظيم
AT ....الرحيم ولا حول ....الا بالله العظيم
SR-GL (بسم الله الرحمن) الرحيم ولا حول الا بالله العظيم
LY-KT (بسم الله الرحمن) الرحيم ولا حول و لا (قوة) الا بالله العظيم

2. Kitâbe:

Saha çalışmaları esnasında, metrûk bir evin bahçesinde bir kısmı toprağa gömülü olarak bulduğumuz Fetihnâme sıralamasındaki 2. kitâbe tarafımızdan tespit edilip, ortaya çıkarılmıştır.

Mermer yuvarlak sütuna enlemesine 47x39 cm ebatlarında yazılmış kitâbe oval şekildedir. Kitâbede, Selçuklu celî sülüsünün ince bir kalemle daha estetik, girift ve latif bir tarzı görülmektedir ve dönemine göre kitâbedeki yazı gayet başarılıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

[49] و نشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم

Türkçe okunuşu: Ve neşhedü en lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke lehû'l-fettâhu'l-'alîmu şehâdete takdîsin ve ta'zîmin

Türkçe çevirisi: "*Fettâh ve Alîm olup, ortağı olmayan Allah'tan başka ilah olmadığına ta'zîm ve takdîs şehâdeti ile (yüce ve mukaddes bir şâhitlikle) şehâdet ederiz*"

Redford-Leiser, نشهد (neşhedü) kelimesini شهد (şehide) diye üçüncü şahıs olarak okuyup tercüme etmişler ve genel olarak cümlenin mânâsını da tamamlayamamış, bölmüşlerdir. Yılmaz-Tuzcu, تقديس و تعظيم (takdisin ve ta'zîmin) kelimeleri şehâdetin vasfı olması gerekirken, Allah'ın vasıflarına hamlederek tercüme etmişlerdir ki bu tercüme şekli yanlıştır.

Araştırmacıların, besmeleden sonra ikinci sırada öncelikle olması gereken Allah'a şehâdet etmeyi tehir ederek, Muhammed'e (s.a.v.) şehâdet ile başlamaları bir usûl hatası oluşturmuştur. Zîrâ şehâdette asıl olan önce Allah'tan başka ilah olmadığına ve O'nun ortağı ve benzeri bulunmadığına şehâdet etmek, daha sonra Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet getirmektir. Bizim sıralamamızda, şehâdetin aslı olan bu şekliyle usûle riâyet

[49] SFE و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم
AT و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم
SR-GL و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله سلم افضل تسليم
LY-KT و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم

edilerek Allah'a olan şehâdet takdim edilmiş, Muhammed'e (s.a.v.) olan şehâdet tehir edilmiştir.

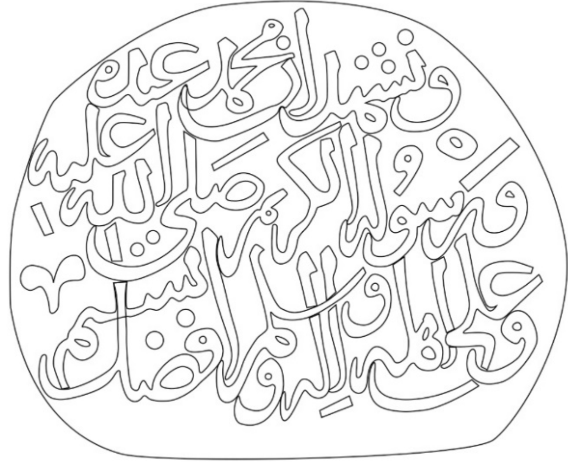
3. Kitâbe:

Saha çalışmaları esnasında, metrûk bir evin bahçesinde bir kısmı toprağa gömülü olarak bulduğumuz Fetihnâme sıralamasındaki 3. kitâbe tarafımızdan tespit edilip, ortaya çıkarılmıştır.

Mermere Selçuklu celî sülüsü ile yazılmış kitâbenin ebadı 54x54 cm'dir.

Necmi Atik Özel Arşivi

[50] و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم

Türkçe okunuşu: Ve neşhedü enne Muhammeden 'abduhû ve rasûlühu'l-kerîmü sallallâhu 'aleyhi ve 'alâ ehlihî ve âlihî ve sellim efdale teslîm

Türkçe çevirisi: "*Yine şahitlik ederiz ki, Muhammed (sav) onun kulu ve şerefli rasûlüdür. Allah (c.c.) ona, ehline ve âline (ona uyanlara) salât ve en üstün selam ile selam eylesin*"

Erten ve Tevhid نشهد (neşhedü) kelimesini شهد (şehide) diye okumuşlar, kayıp olan kitâbenin sağlamasını yapamayan Redford-Leiser, Erten ve Tevhid'in okuduğu gibi almışlar, Yılmaz-Tuzcu ise şehâdetin ilk cümlesine uyması gerektiğini (siyâk-sibâk uyumu) düşünerek شهد (ن) "nun" ((n) şhedü) harfini parentez içinde göstermiş ve mânâyı ona göre vermişlerdir ki doğru lan tercümede bu şekildedir.

Redford-Leiser'in, salât ü selâma verdiği; *"Allah onu, halkını ve ailesini korusun ve kurtuluşa onlara öncelik versin"* şeklindeki mânâ hatalıdır.

4. Kitâbe:

---

[50] SFE و شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم
AT و شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم
SR-GL و شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم
LY-KT و (ن) شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları dördüncü kitâbe kayıptır.

Redford-Leiser, cümleye خدمته (hıdmetihi) ve عباده ('ibâdihi) kelimelerini eklemiş ve bu cümleye şöyle mânâ vermişlerdir:*"Bu, Allah-ü Teala, kendi (topraklarının) koruyucusuna (O'na hizmet edene?) ve müminler arasında parıldayan bir .... olarak (kullarına) bahşettiğinin bir betimidir"*. Bu tercümenin ise kitâbe metniyle hiçbir alâkası yoktur.

4.هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا[51]

Türkçe okunuşu: Hâzâ zikru mâ en'amellâhu Te'âlâ 'alâ harasihi ve 'alâ mine'l-mü'minîne münîran

Türkçe çevirisi: "*Bu aydın olmak cihetinden müminleri yücelten ve muhafaza etmesiyle Allah'ın nimet olarak verdiği şeyin (fethin) hâtırâtıdır*"

5. **Kitâbe:**

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları beşinci kitâbe kayıptır.

(نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا[52]

Türkçe okunuşu: Ve nasarahümüllâhu nasran 'azîzen ve feteha lehüm fethan yesîran

Türkçe çevirisi: "*Allah onlara ani bir yardım ile yardım edip, onlara kolay bir fetih nasib eyledi*"

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında نصرهم الله (nasarahümüllâhu) kısmı yoktur.

6. **Kitâbe**

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları altıncı kitâbe kayıptır.

و رزق المسلمين فضلا كثيرا و كر(م) لهم مادا يسيرا[53]

Türkçe okunuşu: Ve rezeka'l-müslimîne fadlen kesîran ve kerreme lehüm mâdden yesîran

---

[51] SFE هذا ذكر ما انعم الله تعالى على (صر) سه و على من المؤمنين منيرا
AT هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا
SR-GL هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه (خدمته) و على (عباده) من المؤمنين منيرا
LY-KT هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا (؟)
[52] SFE ....نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا
AT ....نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا
SR-GL (نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا
LY-KT (نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا
[53] SFE ورزق المسلمين فضلا كثيرا و كسر لهم ...... (يسيرا)
AT ورزق المسلمين فضلا كثيرا و كر لهم مادا يسيرا
SR-GL ورزق المسلمين فضلا كثيرا و كرم لهم تكريما يسيرا
LY-KT ورزق المسلمين فضلا كثيرا و كر(م) لهم (فتحا) يسيرا

Türkçe çevirisi: "*Müminleri bol fazl ile rızıklandırdı ve onlara kolay bir nimet ikram etti*"

Erten ve Tevhid'in çalışmasında eksik olan kelimeleri, Redford-Leiser كرم (kerreme) ve تكريما (tekrîmen) kelimeleriyle; Yılmaz-Tuzcu كرم (kerreme) ve فتحا (fethan) kelimeleriyle tamamlayıp tercüme etmişlerdir. Tevhid'in okumasında yer alan ve cümlede olması gereken مادا (mâdden) kelimesi yerine, Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu'nun تكريما (tekrîmen) ve فتحا (fethan) kelimelerini yerleştirmeleri, Fetihnâme için ilk kaynak olan Erten ve Tevhid'in çalışmalarnı sebepsiz ve gereksiz bir şekilde değiştirmek anlamına geldiğini düşünmekteyiz.

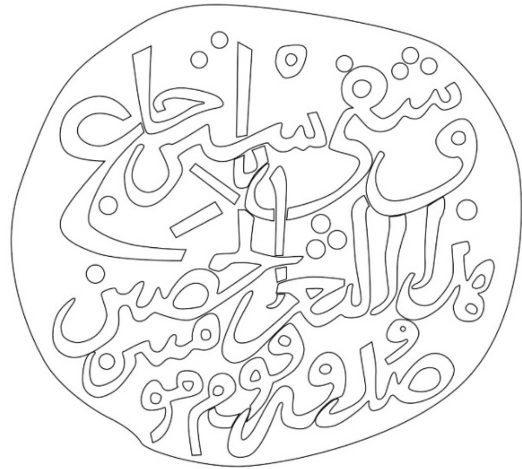
7. **Kitâbe:**

Antalya Müzesi'nin bahçesinde açık hava sergisi olarak bulunan 7, 9, 10, 11, 12, 13 ve 14 sıra nolu mermer kitâbelerin, in-situ olan kitâbelere oranla yazılarının tahrib olduğu görülmektedir.

Kitâbe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne; "*Selçuklu Sur Kitâbesi, Mermer, Antalya orta Kaleden, K:30 cm, sütun boyu 90 cm, müzeye geldiği tarih 8/12/1935*" açıklamaları, 5 sıra no ve 330 kayıt numarası ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

و شفى باسترجاع هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين[54]

Türkçe okunuşu: Ve şefâ bi-istircâ'i hâzâ's-sigri'l-hasîni sudûra kavmin mü'minîne

Türkçe çevirisi: "*Bu muhâfazalı liman (hudut) şehrini geri almakla mümin kavmin gönüllerine şifâ verdi*"

Erten ve Tevhid'in okumalarında baş kısmı eksik olan kitâbenin صدور قوم مؤمنين (sudûra kavmin mü'minîn) kısmı da صندوق المؤمنين (sundûka'l-mü'minîn) şekliyle yanlış kaydedilmiştir. Erten ve Tevhid çalışmalarında yedinci kitâbe olarak kaydedilen bu kitâbeyi,

[54] SFE ....(استرجاع) هذا الثغر الحصين صندوق المؤمنين
AT ....استرجاع هذا الثغر الحصين صندوق المؤمنين
SR-GL و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين
LY-KT و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين

Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu anlaşılmayan bir nedenle tehir ederek sekizinci kitâbenin olduğu sıraya, sekizinci kitâbeyi ise takdim ederek yedinci sıraya yerleştirmişlerdir. Her iki çalışmada da eksik ve yanlış okumadan kaynaklı tercüme hataları oluşmuştur.

8. Kitâbe:

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları sekizinci kitâbe kayıptır.

و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين[55]

Türkçe okunuşu: Ve etemme ni'metehu 'ale'l-mü'minîne bi-intizâ'i hâzihi'l-beldeti 'an eydi'l-müşrikîne

Türkçe çevirisi: "*Müşriklerin elinden bu beldeyi söküp alarak mü'minlere nimetini tamamladı*"

9. Kitâbe:

Kitâbe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne; "*Selçuklu Sur Kitâbesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:30 cm, Müzeye geldiği tarih 22/9/1935*" açıklamaları, 2 sıra no ve 327 kayıt numarası ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

كان قد إفتتحها السلطلن الشهيد غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان[56]

---

[55] SFE و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين
AT و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين
SR-GL و سفى ..... هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين
LY-KT شفى ....خلص(؟).... هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين

[56] SFE كان قد إفتتحها السلطلن الاعظم غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان
AT كان قد إفتتحها السلطلن الاعظم غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان
SR-GL كان قد إفتحها السلطلن الاعظم غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان
LY-KT كان قد إفتتحها السلطلن الاعظم غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان

Türkçe okunuşu: Kâne kad iftetehahâ es-Sultânu'ş-şehîdü Gıyâsüddîn Keyhusrev ibnü Kılıç Arslan tegammedellâhu bi-sevâbigi'r-rahmeti ve'r-rıdvâni

Türkçe çevirisi: "*Bu beldeyi, Kılıçaslan oğlu şehid Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev fethetmişti, Allah onu rahmetinin ve rızâsının bolluğu ile örtsün (onu rahmetine gark eylesin)*"

Kitâbedeki السلطان الشهيد ibâresini, Erten, Tevhid, Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu السلطان الاعظم şeklinde okumuşlardır.

10. Kitâbe:

Kitâbe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne, "*Selçuklu Sur Kitâbesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:30 cm, sütun boyu 78 cm, Müzeye geldiği tarih 31/6/1936*" açıklamaları, 7 sıra no ve 332 kayıt numarası ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

[57]و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا

Türkçe okunuşu: Ve ba'de irtihâlihî 'ani'd-dünyâ sa'îden ve intikâlihî ilâ civâri Rabbihî şehîden

Türkçe çevirisi: "*Dünyadan saîd (mesud) olarak göç ettiğinden ve Rabbi'nin yanına şehit olarak intikâlinden sonra*"

Redford-Leiser'in çalışmalarında انتقاله (intikâlihi) den sonra الى (ilâ) harf-i ceri yoktur ve tercüme eksiktir.
Tevhid, onuncu kitâbeden sonra kale duvarından bir geçiş açıldığını, on birinci kitâbeden sonra da surlarda yıkılmış yerler olduğu için arada kayıp kitâbelerin olduğunu kaydetmektedir.[58]

---

[57] SFE و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا
AT و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا
SR-GL و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله جوار ربه شهيدا
LY-KT و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا
[58] Tevhid, s. 177.

Erten, bu kitâbeden sonra, sonradan açılmış bir kapının burcu (İzzeddin Keykâvus surları 6. burç) üzerindeki kitâbenin kaybolduğunu bildirmektedir.[59]

11. Kitâbe:

Kitâbe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; " *Selçuklu Sur Kitâbesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:32 cm, sütun boyu 128 cm, Müzeye geldiği tarih 17/10/*1935" açıklamaları, 3 sıra no ve 328 kayıt numarası ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

عصى اهل البلدة و ظهر الكفر فيه ثانية و عاد الشرك الى عادته الجارية [60]

Türkçe okunuşu: 'Asâ ehlü'l-beldeti ve zahara'l-küfrü fîhi sâniyeten ve 'âde'ş-şirkü ilâ 'âdetihi'l-câriyeti

Türkçe çevirisi: "*Belde ehli isyan etmiş, küfür orada ikinci kez ortaya çıkmış ve şirk câri olan âdetine dönmüştü*"

Erten, Tevhid ve Redford-Leiser'in okumalarında اهل البلدة (ehlü'l-beldeti) kelimesi اهل البلد (ehlü'l-beledi) şeklinde, ظهر الكفر (zahara'l-küfrü) kelimeleri Erten'in okumasında ظهر بكفر (zahara bi-küfrin), Tevhid'in okumasında ظهر كفرت (zahara keferet) şeklinde, عادته الجارية ('âdetihi'l-câriyeti) kelimeleri Erten'in okumasında (عاده) الحادية ('âdihi'l-hâdiyeti) şeklinde, Tevhid'in okumasında عاده الجارية ('âdihi'l-câriyeti) şeklinde hatalı okunmuştur.

Erten ve Tevhid'in onbirinci kitâbeden sonra yıkılmış surlarda kayıp kitâbelerin olabileceğinin kaydını düşmesi, Fetihnâme'nin anlam bütünlüğü açısından da doğrudur. Nitekim Fetihnâme

---

[59] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 51.
[60] SFE و عصى اهل البلد و ظهر بكفر فيه ثانية و عاد الشرك الى (عاده) الحادية
AT و عصى اهل البلد و ظهر كفرت فيه ثانية و عاد الشرك الى عاده الجارية
SR-GL عصى اهل البلد و ظهر الكفر فيه ثانية و عاد الشرك الى عادته الحادية
LY-KT و عصى اهل البلدة و ظهر الكفر فيه (فيها) ثانية و عاد الشرك الى عادته الجارية

sıralamasında en uygun yer olarak on ikinci sıraya yerleştirdiğimiz kitâbe, konu bitmeden sultanın lakablarıyla başlamaktadır. Sur ve burçlarda, Fetihnâme Kitâbeleri aralıklarına göre yaptığımız ölçümlerde 4 veya 5 kitâbe daha eksik gözükmektedir.

12. Kitâbe:

Kitâbe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne;"*Selçuklu Sur Kitâbesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:30 cm, Müzeye geldiği tarih 3 Nisan 1339, 1917"* açıklamaları, 1 sıra no ve 29 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitâbenin müzeye geliş tarihi milâdi 1917 değil, rûmî tarihe göre 1923 olmalıdır

Necmi Atik Özel Arşivi

جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة[61]

Türkçe okunuşu: Celâlü'd-devleti'l-kâhireti mü'izzu'l-milleti'l-bâhireti mügîsü'l-ümmeti'z-zâhireti

Türkçe çevirisi: "*Kahreden devletin (gâlib devletin) ulusu (yücesi), güzel milletin aziz kılanı (ikrâm edeni), parlak (berrâk) ümmetin bereketli yağmuru"*

Tevhid'in, kitâbe hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Erten, 1922 yılındaki çalışmasında kitâbe hakkında şu ifâdelere yer vermiştir: "*Mezkur kitâbelerden başka kale duvarlarında üstüvânenin makta'-i 'arzânisine yazılmış bir çok kitâbeler vardır. Bunların birisinde* : جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة الامة الزاهرة".[62]

Yılmaz-Tuzcu'nun; "*İlk kez tarafımızdan okunmuştur*" kaydını düştükleri kitâbe[63], Erten tarafından ilk defa 1922 yılı çalışmasında ve "*Müzede ve bir üstüvâne üzerinde*" notu ile 66. kitâbe olarak, ikinci defa da 1940 yılındaki çalışmasında okunmuştur.[64]

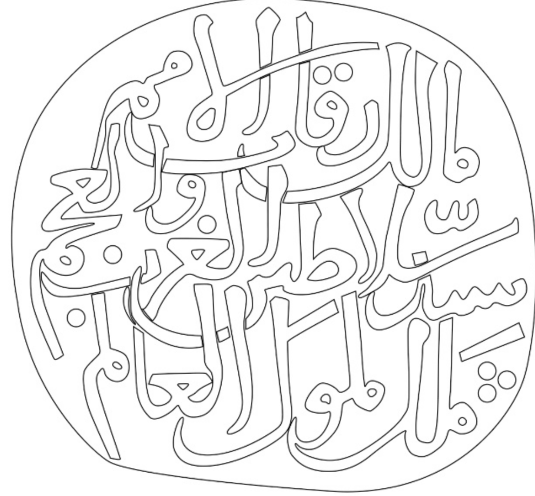
[61] SFE جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة
AT Herhangi bir bilgi yok
SR-GL جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة
LY-KT جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة
[62] Erten, *Antalya Livası*, s. 59.
[63] Yılmaz-Tuzcu, s. 72-73.
[64] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 58.

13. Kitâbe:

Kitâbe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; "*Selçuklu Sur Kitâbesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:34 cm, Sütun boyu 60, Müzeye geldiği tarih 12/11/1935*" açıklamaları, 4 sıra no ve 329 kayıt numarası ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

[65]مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم

Türkçe okunuşu: Mâliku rikâbi'l-ümemi seyyidü selâtîni'l-'Arabi ve'l-'Acemi meliku mulûki'l-'âlemi

Türkçe çevirisi: "*Milletlerin boyunlarına mâlik (ümmetlerin idâresi elinde olan), Arab ve Acem sultanlarının efendisi, dünya hükümdarlarının mâliki (pâdişahı)"*

Erten ve Tevhid'in, Fetihnâme sıralamasında 13. kitâbe olarak kaydettikleri bu kitâbeyi, Redford-Leiser'in 14. sıraya neden aldıkları ve neden 14. kitâbe ile 13. kitâbede takdim ve tehir ettikleri anlaşılamamaktadır.

Yılmaz-Tuzcu, ملك "meliku" olarak yazdıkları kelimenin transkripsiyonunu "Mâliku" şekliyle yazmışlardır.

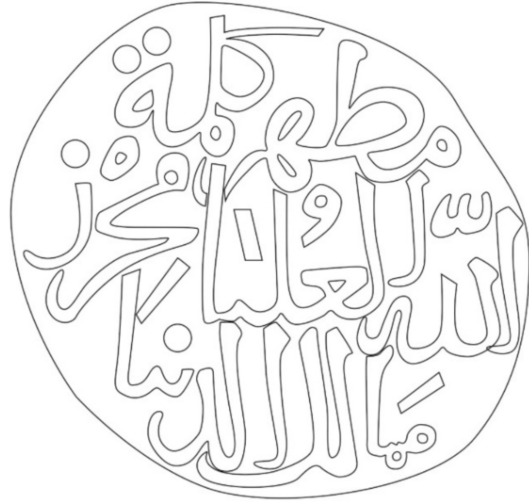
14. Kitâbe:

Kitâbe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; "*Selçuklu Sur Kitâbesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:30 cm, Sütun boyu 55 cm, Müzeye geldiği tarih 21/2/1936*" açıklamaları, 6 sıra no ve 331 kayıt numarası ile kayıtlıdır.

[65] SFE مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم
AT مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم
SR-GL مظهر كلمة الله العليا محرز الملة و الدنيا
LY-KT مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم

Necmi Atik Özel Arşivi

[66]مظهر كلمة الله العليا محرز ممالك الدنيا

Türkçe okunuşu: Muzhiru kelimetillâhi'l-'ulyâ muharrizu memâliki'd-dünyâ

Türkçe çevirisi: "*Allah'ın yüce kelimesi(olan Lâ ilâhe illallah)ni savunan, dünya mülklerinin muhâfızı*"

Erten kitâbenin sondan bir önceki kelimesini okuyamamış, son kelimeyi ise الدينار (ed-dînâru) şekliyle okumuştur. Tevhid'in okuması ise tashih edilemeyecek derecede bozuktur. Redford-Leiser, ممالك الدنيا (memâliku'd-dunyâ) terkîbini الملة و الدنيا (el-milletü ve'd-dunyâ) şekliyle okuyup tercüme etmişlerdir.

15. Kitâbe:

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları on beşinci kitâbe kayıptır.

[67]المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية

Türkçe okunuşu: el-mu'tasımü bi-'ısmetillâhi'l-kâfiyeti el-muntazimu bi-kudretillâhi'l-bâkıyeti

Türkçe çevirisi: "*Allah'ın kâfi olan korumasıyla korun(muş ol)an ve O Allah'ın ebedî kudreti ile düzene koyan*"

---

[66] SFE مظهر كلمة الله العليا محرز .... الدينار
AT وظهر كلمة الله عاليه ر مح ز مان الوله غياث
SR-GL مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم
LY-KT مظهر كلمة الله العليا محرز ممالك الدنيا
[67] SFE المعتصم بعصمة الله كافية المنتظم بقدرة الله الباقية
AT المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية
SR-GL المعتصم بعصمة الله الكافية المعتضد بقدرة الله الباقية
LY-KT المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية

Redford-Leiser'in, diğer çalışmaların aksine المنتظم (el-muntazimu) kelimesini المعتضد (el-mu'tedıdü) şekliyle okumuşlardır.

16. Kitâbe:

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları on altıncı kitâbe kayıptır.

المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين[68]

Türkçe okunuşu: el-müeyyidü mine's-semâi el-muntasiru'l-ümmeti zıllullâhi fi'l-hâfikayni sultânü'l-bahrayni

Türkçe çevirisi: "*Semâ (Allah tarafın)dan te'yîd (ile güçlü) edilen, ümmetin intikâmını alan, doğu da ve batı da Allah'ın zılli (ahkâmını icrâ edecek olan gölgesi), iki denizin sultanı"*

المنتصر (el-muntasiru) kelimesi, Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarında okunduğu "el-muntasar" (yardım gören, desteklenen) şekliyle değil, "el-muntasir" (intikam alan) diye okunmalıdır. Zira "el-muntasar" diye okumanın tercümesi yapılamamaktadır.

17. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir. Mermer üzerine hakedilmiş in-situ hâlindeki kitâbeler ulaşılamayacak konumda olduklarından ölçüleri alınamamıştır. Kitâbeler, tahminen 30 ila 40 cm civarındadırlar. 17, 18 ve 19. kitâbeler yedinci burcun kuzey tarafında yer almaktadır.

Antalya Müzesi Arşivi'nde kitâbe ile alâkalı;"*Selçuk Mahallesi, Uzunçarşı Sokak'ta Ömer Hoca'nın evinin içindeki burcun doğu yüzünde, duvara yerleştirilmiş birer sütunun uçlarına, dâire şeklinde ve birbirinin devamı olan 3 kısa kitâbe (17-18-19. kitâbeler) yazılmıştır, kuzeydeki kitâbe 0,38 m kutrunda mermer bir sütunun ucundaki kitâbe: Kitâbenin baş tarafının, burcun doğusundaki yıkılan surda bulunduğu ve kaybolduğu anlaşılıyor*" açıklamaları yer almaktadır.[69]

[68] SFE المؤيد من السماء المنتصر (الامة) ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين
AT المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين
SR-GL المؤيد من السماء المنتصر للامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين
LY-KT المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين

[69] Kemal Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 f, Antalya Müzesi Arşivi.

Necmi Atik Özel Arşivi

ابو الفتح كيكاوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين[70]

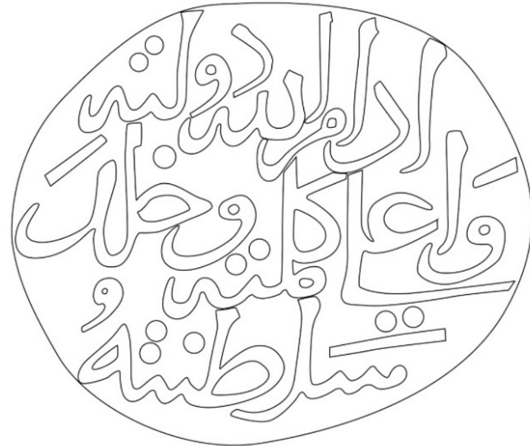
Türkçe okunuşu: Ebu'l-fethi Keykâvus ibnü Keyhusrev ibni Kılıc Arslan bürhânü emîri'l-mü'minîne

Türkçe çevirisi: "*Müminlerin Emiri'nin hücceti Kılıçaslan'ın oğlu Keyhüsrev oğlu fetih babası Keykâvus*"

18. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir. Antalya Müzesi Arşivi'nde bu kitâbe ile alâkalı; "*0.30 m. Kutrunda bir mermer sütunun ucunda, Arapça, girift nesih, 3 satırlık kitâbe (ortadadır)*" açıklamaları yer almaktadır.[71]

Necmi Atik Özel Arşivi

[70] SFE ابو الفتح كيكاوس بن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
AT ابو الفتح كيكاوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
KT ابو الفتح كيكاوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
SR-GL ابو الفتح كيكاوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
LY-KT ابو الفتح كيكاوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
[71] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 f, Antalya Müzesi Arşivi.

ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته[72]

Türkçe okunuşu: Edâmellâhu devletehu ve a'lâ kelimetehu ve hallede saltanetehu

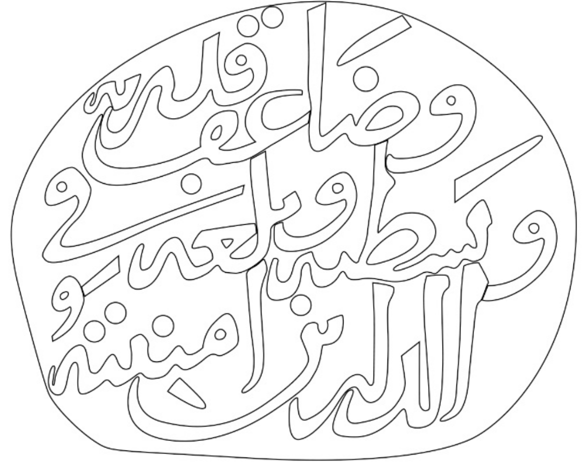
Türkçe çevirisi: "*Allah devletini dâim, kelimesini (dâvâsını) yüce, saltanatını da ebedî eylesin"*

19. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir. Antalya Müzesi arşivinde bu kitâbe ile alakalı;"*Güneydeki kitâbe; Yüzü, 0,30x0,33 m.lik beyaz mermer sütunu ucunda Arapça, girift sülüstür*" açıklamalar yer almaktadır.[73]

Necmi Atik Özel Arşivi

و ضاعف قدرته و بسطته و بلغه فى الدارين أمنيته[74]

Türkçe okunuşu: Ve dâ'afe kudretehu ve bestatehu ve belegahu fi'd-dâreyni ümniyyetehu

Türkçe çevirisi: "*Kudretini ve gücünü (genişliğini) kat kat eylesin (arttırsın), dünya ve âhirette onu emeline kavuştursun*"

---

[72] SFE ادام الله دولته و اعلا كلمته و خلد سلطنته
AT ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته
KT ادام الله دولته و اعلا كلمته و خلد سلطنته
SR-GL ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته
LY-KT ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته

[73] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 f, Antalya Müzesi Arşivi.

[74] SFE و ضاعف قدره و (بطشه) ..... فبلغه فى الدارين أمنيته
AT و ضاعف قدره و بطشه فبلغه فى الدارين أمنيته
KT .و ضاعف قدرته و بسطه و بلغه فى الدارين أمنيته
SR-GL و ضاعف قدرته و بطشه و بلغه فى الدارين أمنيته
LY-KT و ضاعف قدرته و بسطته و بلغه فى الدارين أمنيته

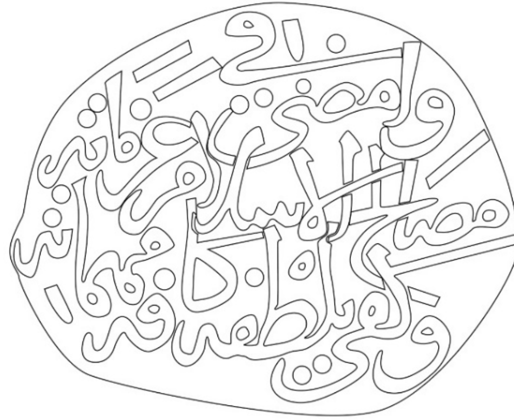
Erten ve Tevhid**,** قدرته (kudretehu) kelimesini قدره (kadrehu) şeklinde, بسطته (bestatehu) kelimesini ise Erten, Tevhid ve Redford-Leiser بطشه (batşehu: darbe, vuruş) şeklinde okumuşlardır. Redford-Leiser, duâ yerine düz cümle tercümesine başlamışlardır.

20. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir. Üzeri yabânî bitkilerle kaplı olan kitâbeyi, ulaşım zorluklarından dolayı tam temizleme imkânımız olmamıştır. 20, 21, 22 ve 23 sıra nolu kitâbeler yedinci burcun doğu tarafındadır.

Necmi Atik Özel Arşivi

[75]و أمضي فى مصالح الاسلام عزماته و كفى بلطفه كافة مهماته

Türkçe okunuşu: Ve emdâ fî mesâlihi'l-İslâmi 'azemâtihi ve kefâ bi-lutfihi kâffete mühimmâtihi

Türkçe çevirisi: "*İslam'ın maslahatındaki gayretlerini tamamlasın ve lütfu ile onu bütün mühim işlerine kifâyet eylesin"*

Erten ve Tevhid, فى (fî) harf-i cerini hiç görmemişler, cümle içindeki kelimeleri parçalayıp birbirine eklemişler, عزماته ('azemâtehu) kelimesini عن مائه ('an mâihi), مصالح الاسلام (mesâlihi'l-İslâmi) terkibini مصالح سل الاسلام (mesâlihi sel el-İslâmi) şekliyle anlamsız bir biçimde okumuşlardır. Redford-Leiser, عزماته ('azemâtehu) çoğul kelimeyi عزمته ('azmetehu) diye tekil okumuşlar ve kitâbeye yanlış mânâ vermişlerdir. Yılmaz-Tuzcu ise فى (fî) harf-i cerini cümle sıralamasında tehir ederek عزماته ('azemâtehu) kelimesini takdim etmişler, dua cümlesini hikâyeleştirerek "*Lütfu ile İslamın bütün önemli işlerine yetişti*" gibi cümleye bir beşer için imkansız olan anlamı yüklemişlerdir.

21. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir. Bu kitâbe Fetihnâme'de, Sultan İzzeddin Keykâvus'a yapılan duânın (18-21) son kısmıdır.

[75] SFE و أمضي عن مائه مصالح (سل) لاسلام و كفا بلطفه كافة مهماته
AT و أمضي عن مائه مصالح سل الاسلام و كفى بلطفه كافة مهماته
SR-GL و أمضي فى مصالح الاسلام عزمته و كفى بلطفه كافة مهماته
LY-KT و أمضي عزماته فى مصالح الاسلام و كفى بلطفه كافة مهماته

Necmi Atik Özel Arşivi

[76]فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصورة

Türkçe okunuşu: Fe-serrebe'l-'asâkire'l-mansûrete bi-'adedin gayri mahsûretin

Türkçe çevirisi: "*Sınırsız sayıda pek çok yardım olunmuş askerlerini bölük bölük gönderdi*"

22. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir

Necmi Atik Özel Arşivi

[77]و جرد عزيمته لمجاهدة أعداء الدين و أمضى صريمته فى غزاء المشركين و قتال الكافرين

Türkçe okunuşu: Ve cerrede 'azîmetehu li-mücâhedeti e'dâi'd-dîni ve emdâ sarîmetehu fî gazâi'l-müşrikîne ve kıtâli'l-kâfirîne

---

[76] SFE فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصور
AT فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصور
SR-GL فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصورة
LY-KT فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصورة
[77] SFE "Okunamadı" kaydı var
AT Herhangi bir kayıt mevcut değildir.
SR-GL و جرد عزيمته مجاهدة أعداء الدين و أمضى صريمته فى غزا المشركين و قتال الكافرين
LY-KT و جرد عزيمته لمجاهدة أعداء الدين و أمضى صريمته فى غزاء المشركين و قتال الكافرين

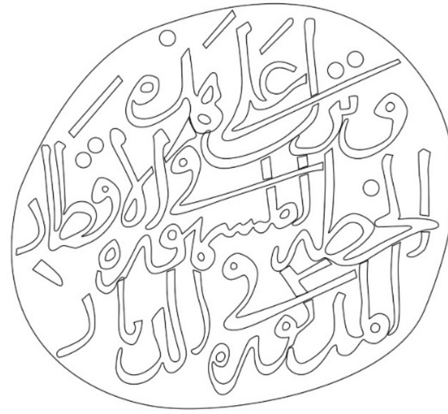
Türkçe çevirisi: “*Din (İslam) düşmanlarıyla cihad etmek için azimet (kılıcını kınından) sıyırdı, bütün gayretini müşriklerle gazâda ve kâfirlerle savaşta sarfetti*”

Erten’de, “okunamadı” kaydı varken; Tevhid, kitâbe hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Redford-Leiser, لمجاهدة (li-mücâhedeti) kelimesindeki ل (lam) harfini ve غزاء (gazâi) kelimesindeki ء (hemze) harfini okumamış ve kitâbeyi; “*İnanç düşmanlarıyla savaşma kararlığını açık etti. Müşriklere saldırırken ve inançsızları öldürürken yuları gevşetti*” şeklinde garip bir anlam ile tercüme etmişlerdir.

23. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

Necmi Atik Özel Arşivi

و نزل على هذه الخطة المشهورة فى الاقطار المذكورة فى الديار[78]

Türkçe okunuşu: Ve nezele ‘alâ hâzihi’l-huttati’l-meşhûreti fi’l-aktâri’l-mezkûreti fi’d-diyâri

Türkçe çevirisi: “*Her tarafta meşhur olan ve ülkelerin nezdinde dillerde dolaşan bu yere indi*”

Erten’de, “okunamadı” kaydı varken, Tevhid’de herhangi bir bilgi mevcut değildir. Redford-Leiser, المشهورة (el-meşhûreti) kelimesini المستورة (el-mestûreti) şeklinde hatalı okumuşlar ve mânâyı da yanlış vermişlerdir.

24. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir ve yedi numaralı burcun güney tarafında, diğer kitâbelerin aksine tek olarak yerleştirilmiştir.

[78] SFE “Okunamadı” kaydı var
AT Herhangi bir kayıt mevcut değildir.
SR-GL و نزل على هذه الخطة المستورة فى الاقطار المذكورة فى الديار
LY-KT و نزل على هذه الخطة المشهورة فى الاقطار المذكورة فى الديار

Necmi Atik Özel Arşivi

24.اول يوم من شهر رمضان من شهور سنة اثنتي عشرة و ستمائة[79]

Türkçe okunuşu: Evvele yevmin min şehri Ramazâne min şuhûri seneti'snetâ 'aşrete ve sittemietin

Türkçe çevirisi: "*612 yılında aylardan Ramazan ayının ilk gününde (1 Ramazan 612/24 Aralık 1215)*"

Erten, Tevhid ve Redford-Leiser اثنتي (isnetâ) kelimesine ت (te) harfini eksik olarak اثني (isnâ) şeklinde okumuşlardır.

25. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir. 25, 26, 27, 28, 29 ve 30 sıra nolu kitâbeler, yedi ilâ sekizinci burç arasındaki surda yer almaktadır.

Necmi Atik Özel Arşivi

[80]فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على مرور الدهر

[79] SFE اول يوم شهر رمضان من شهور سنة اثني عشرة و ستمائة
AT اول يوم شهر رمضان من شهور سنة اثني عشرة و ستمائة
SR-GL اول يوم من شهر رمضان من شهور سنة اثني عشرة و ستمائة
LY-KT اول يوم من شهر رمضان من شهور سنة اثنتي عشرة و ستمائة

[80] SFE فأحاط من البر و البحر حاصرها تمام الشهر محاصرة باقية سمعته على (قارور الله)

Türkçe okunuşu: Fe-ehâta bihâ mine’l-berri ve’l-bahri ve hâsarahâ temâme’ş-şehri muhâsaraten bâkıyeten semi’athâ ‘alâ murûri’d-dehri

Türkçe çevirisi: “*Karadan ve denizden orayı kuşattı ve zaman geçtikçe (asırlar boyu insanların) kendisini işittiği dâimi bir muhâsara ile ayın tamamında orayı muhasara altına aldı*”

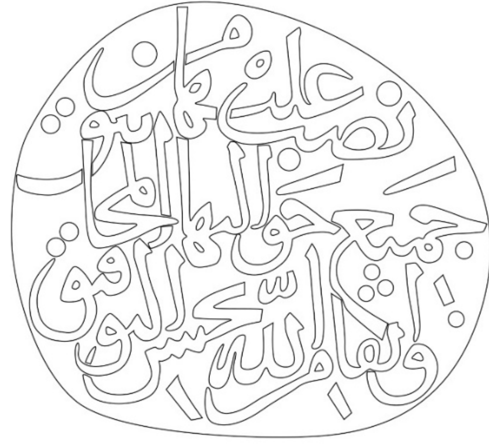
Erten, بها (bihâ) kelimesini okumamış ve kitâbenin sonundaki على مرور الدهر (‘alâ murûri’d-dehri) yerine (على (قارور الله ‘alâ (karûrallâhi) diye anlaşılamayan bir ibâre ile okumuştur. Tevhid, kitâbenin sonundaki ibârede (على فار الصر هر ‘alâ fâre’s-sarri her) şeklinde yine anlayamadığımız bir okuma yapmıştır. Yılmaz-Tuzcu, محاصرة (muhâsaraten) kelimesini sehven iki defa okumuşlardır.

26. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

Necmi Atik Özel Arşivi

نصب عليها من جميع حواليها المجانيق واثقا من الله بحسن التوفيق[81]

Türkçe okunuşu: Nasabe ‘aleyhâ min cemî-‘i havâlîhâ’l-mecânîka vâsikan minellâhi bi-husni’t-tevfîki

Türkçe çevirisi: “*Allah’ın hüsnü tevfîkine güvenerek mancınıkları o şehrin her tarafına kurdu”*

AT (فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها تمام الشهر سمعته على فار الصر هر)
SR-GL فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على مرور الدهر
LY-KT فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها محاصرة تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على مرور الدهر

[81] SFE نصب عليها من جميع حواليها المجانيق و من الله بحسن التوفيق
AT نصب عليها من جميع حواليها المجانيق و من الله بحسن التوفيق
SR-GL نصب عليها من جميع حواليها المجانيق واثقا من الله بحسن التوفيق
LY-KT نصب عليها من جميع حواليها المجانيق وابغا من الله بحسن التوفيق.

Erten ve Tevhid, kitâbede yer alan واثقا (vâsikan) kelimesini okuyamamışlardır. Yılmaz-Tuzcu, واثقا (vâsikan) kelimesini أبغا (ebgâ) şeklinde okumuş ve mânâ vermişlerdir. Diğer kitâbelerde olduğu üzere (Fetihnâme 29. Kitâbe, Kaleiçi Karatay Medresesi Kitâbesi vb. gibi) güvenmek anlamındaki واثقا (vâsikan) kelimesi, kitâbelerde hiç görülmeyen أبغا (ebgâ) kelimesinin aksine Selçuklu dönemi kitâbelerinde kullanılan bir kelimedir.

27. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

Necmi Atik Özel Arşivi

و استغرق فی الجهاد کنه جهده متیقنا من الله تعالی وفا وعده[82]

Türkçe okunuşu: Ve'stagraka fi'l-cihâdi künhü cühdihi müteyakkinen minallâhi Te'âlâ vefâ va'dehu

Türkçe çevirisi: "*Ve Allah'a sığınarak bütün gayretiyle kendisini sadece cihâda verdi ve vadini yerine getirdi*"

Erten ve Tevhid'in okumaları tercüme edilebilecek bir anlam taşımamaktadır. Yılmaz-Tuzcu متیقنا (müteyakkınen) kelimesini متقنا (mütkanen) şeklinde okumuş, Redford-Leiser; "*Candan cihada girdi. Yüce Allah'ın sözünü tutacağına inanarak kendini mücadeleye adadı*" şeklinde kitâbeye yanlış mânâ vermişlerdir.

28. **Kitâbe:**

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

---

[82] SFE و استغرق فی الجمان کیه جهازه ههنا من الله تعالی فا وعده
AT و استغرق فی الجماد کیه جهازه ههنا من الله تعالی فا وعده
SR-GL و استغرق فی الجهاد کنه جهده متیقنا من الله تعالی وفا وعده
LY-KT و استغرق فی الجهاد کنه جهده متقنا من الله تعالی وفا وعده

Necmi Atik Özel Arşivi

[83]و استعان بالله فى مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق نوما ولا قرارا

Türkçe okunuşu: Ve'ste'âne billâhi fî müdâvemeti'l-mücâhedeti leylen ve nehâran lâ yezûku nevmen ve lâ karâran

Türkçe çevirisi: "*Gece ve gündüz cihada devam etme de Allah'tan yardım istedi ve uykuyu da, (bir yerde) karârı (yerleşip kalmayı)da tatmadı"*

Erten, بالله (billâhi) kelimesindeki ب (be) harf-i cerini okumamış, Erten ve Tevhid, نوما (nevmen) kelimesini نوكا (nevken) şeklinde okumuşlardır. Redford-Leiser'in tercümeleri hatalıdır.

29. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

Necmi Atik Özel Arşivi

[83] SFE و استعان الله فى مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق (نوكا) ولا قرارا
AT و استعان بالله فى مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق (نوكا) ولا قرارا
SR-GL و استعان بالله فى مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق نوما ولا قرارا
LY-KT و استعان بالله فى مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق نوما ولا قرارا

مجاهدا في سبيل الله ابتغاء لمرضاته و ثقة من رحمته بنفسه بتكفير سيآته و توفيقه فى جميع عزماته[84]

Türkçe okunuşu: Mücâhiden fî sebîlillâhi ibtigâen li-merdâtihi ve sikaten min rahmetihi bi-nefsihi bi-tekfîri seyyiâtihi ve tevfîkihî fî cemî-‘i ‘azemâtihi

Türkçe çevirisi: "*O'nun rızasını talep için Allah yolunda mücâhid olarak ve bütün kararlarını muvaffak kılacağına ve rahmetinden nefsinin günahlarını örteceğine güvenerek*"

Erten ve Tevhid, kitâbenin sadece مجاهدة في سبيل الله (mücâhideten fî sebîlilllâhi) şeklinde baş kısmını okumuş ve bu okumada مجاهدا (mücâhiden) müzekker kelimesini müennes olarak okumuşlardır. Yılmaz-Tuzcu, ابتغاء لمرضاته و ثقة من رحمته بنفسه بتكفير سيآته (ibtigâen li-merdâtihi ve sikaten min rahmetihi bi-nefsihi bi-tekfîri seyyiâtihi) cümlesinde takdim tehirler yaparak cümleyi ابتغاء لمرضاته و رحمته و ثقة بنفسه من تكفير سيآته (ibtigâen li-merdâtihi ve rahmetihi ve sikaten bi-nefsihi min tekfîri seyyiâtihi) şeklinde okumuşlar, بتكفير (bi-tekfîri) kelimesindeki ب (bi) harf-i cerini atlamışlar ve: "*Allah'ın rızâsını ve rahmetini arzu etiği için, günahlarını örteceğinden ve bütün işlerinde kendisine yardım edeceğine güvendiği için Allah yolunda mücâhid*" diye kitâbeyi yanlış tercüme etmişlerdir.

30. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

Necmi Atik Özel Arşivi

الي ان اتاح الله تعالي بجميل فضله و جزيل طوله انجاز المقصود و انجاح الموعود فى نصرة المسلمين و اعلاء معالم الدين[85]

---

[84] SFE ....مجاهدة في سبيل الله
AT ....مجاهدة في سبيل الله
SR-GL مجاهدا في سبيل الله ابتغاء بنفسه لمرضاته و ثقة من رحمته بتكفير سيآته و توفيقه فى جميع عزماته
LY-KT مجاهدا في سبيل الله ابتغاء لمرضاته و رحمته و ثقة بنفسه من تكفير سيآته و توفيقه فى جميع عزماته

[85] SFE Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
SR-GL الي ان اتاح الله تعالي بجميل فضله و جزيل طوله انجاز المقصود و انجاح الموعود فى نصرة المسلمين و اعلاء معالم الين
LY-KT الي ان اتاح الله تعالي بجميل فضله و جزيل طوله انجاز المقصود و انجاح الموعود فى نصرة المسلمين و اعلاء معالم الين

Türkçe okunuşu: İlâ en etâhallâhu Te'âlâ bi-cemîli fadlihi ve cezîli tavlihi incâze'l-maksûdi ve'ncâha'l-mev'ûdi fî nusreti'l-müslimîne ve i'lâi me'âlimi'd-dîni

Türkçe çevirisi: "*Dinin yollarını yüceltmede ve Müslümanlara yardımda va'dini tamamlamayı ve maksudunu yerine getirmeyi, nimetinin bolluğu ile ve fazlının güzelliği ile Allah takdir edinceye kadar (cihad etti)*"

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında kitâbe ile ilgili bir bilgi yoktur. Yılmaz-Tuzcu'nun, 2010 yılında neşredilen çalışmalarında; "*Mevcudiyeti bilinmeyen kitâbe, ilk kez tarafımızdan okunmaktadır*"[86] ifâdelerine rağmen, Redford-Leiser tarafından söz konusu kitâbenin okunması 2008 yılında yapılmıştır.[87]

31. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir. 31, 32 ve 33 sıra nolu kitâbeler sekizinci burcun kuzey tarafında yer almaktadır.

Necmi Atik Özel Arşivi

و فتح لخزمة هذا الثغر يوم الجمعة كسلخ الشهر بالزحف و القهر فلله در سلخ أصبح غرة الدهر[88]

Türkçe okunuşu: Ve feteha li-huzmeti hâzâ's-sagri yevme'l-cumu'ati ke-silehı'ş-şehri bi'z-zahfi ve'l-kahri fe-lillâhi dürrü silehin esbaha gurrete'd-dehri

Türkçe çevirisi: "*O geçidi delmek için ayın sonu Cuma günü, hücumla ve karşı konulmaz gücüyle fethetti. Zamanların yüz akı olan o ay sonu ne mübârek oldu*"

Redford-Leiser'in çalışmalarında, kitâbede iki defa tekrar edilen سلخ (silehı) kelimesi bir defa geçmektedir. Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmasında, كسلخ (ke-silehı) kelimesi سلخ (silehı) şeklinde, لخزمة (li-huzmeti) kelimesi لخزينة (li-hazîneti) şekliyle okunmuştur.

---

[86] Yılmaz-Tuzcu, s. 95.
[87] Redford-Leiser, s. 31.
[88] SFE Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
SR-GL و فتح لحزمة هذا الثغر يوم الجمعة سلخ (ا)لشهر بالزحف و القهر فلله دره أصبح غرة الدهر
LY-KT و فتح لحزينة هذا الثغر يوم الجمعة سلخ الشهر بالزحف و القهر فلله در سلخ أصبح غرة الدهر

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında kitâbe ile ilgili bir bilgi yoktur. Yılmaz-Tuzcu'nun, 2010 yılında neşredilen çalışmalarında; "*Mevcudiyeti bilinmeyen kitâbe, ilk kez tarafımızdan okunmaktadır*"[89] ifâdelerine rağmen, Redford-Leiser tarafından söz konusu kitâbenin okunması 2008 yılında yapılmıştır.[90]

32. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

Necmi Atik Özel Arşivi

[91]و ظهرت فيه كلمة الله العالية جعلها الله نعمة على الموحدين باقية و حرس هذه الخطة بقوته الواقية

Türkçe okunuşu: Ve zaharet fîhi kelimetullâhi'l-'âliyeti ce'alehâ ni'meten 'ale'l-muvahhıdîne bâkıyeten ve harase hâzihi'l-huttate bi-kuvvetihi'l-vâkıyeti

Türkçe çevirisi: "*O ayda Allah'ın yüce kelimesi gâlip oldu Allah onu muvahhidlere (tevhid ehline) daimi bir nimet yapsın ve koruyucu kuvveti ile bu işi muhafaza eylesin*"

Erten ve Tevhid, ظهرت (zaharet) kelimesini ظهر (zahare) diye, حرس (harase) kelimesini حربين (harbeyni) diye ve الواقية (el-vâkiyete) kelimesini de الوافية (el-vâfiyete) diye okumuşlardır. Bu okumanın tercümesi ise yapılamamaktadır.

33. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

---

[89] Yılmaz-Tuzcu, s. 95.

[90] Redford-Leiser, s. 31.

[91] SFE و ظهر فيه كلمة الله العالية جعلها الله تعالى .... الموحدين باقية و (حربيس) (الخطة) بقوته وافيه

AT و ظهر فيه كلمة الله لعالية جعلها تعالى الموحدين باقية و حربين الخطة بقوته الوافية

SR-GL و ظهرت فيه كلمة الله العالية جعلها الله نعمة على الموحدين باقية و حرس هذه الخطة بقوته الواقية

LY-KT ظهرت فيه كلمة الله العالية جعلها الله نعمة على الموحدين باقية و حرس هذه الخطة بقوته الواقية

Necmi Atik Özel Arşivi

واتبع هذا الفتح فتوحا كثيرة و مواهب خطيرة [92]

Türkçe okunuşu: Ve ittebe'a hâza'l-fethu futûhan kesîraten ve mevâhibe hatîreten

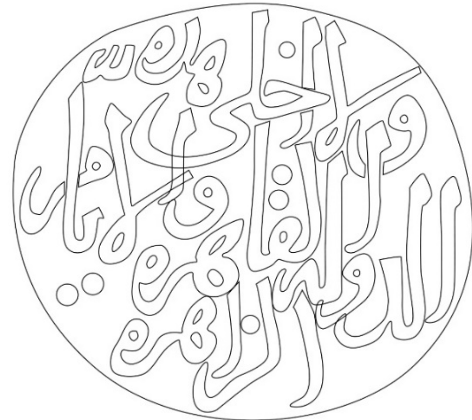
Türkçe çevirisi: "*Ve bu fethi gerçek fetihlere ve kıymetli mevâhibe (nimetlere) tâbi kılsın"*

Erten ve Tevhid, اتبع (ittebe'a) kelimesini البيع (el-bey'u) şeklinde ve kitâbenin baş kısmından yarısını okumuşlardır. Yılmaz-Tuzcu, و مواهب خطيرة (ve mevâhibe hatîreten) diye açıkça okunan kitâbenin son kısmını و هوأصعب خطة (؟) (ve hüve es'abu hatteten) şeklinde okuyarak; "*Bu fethi birçok fetihler izledi bu yer en zor yerdir*" şeklinde hatalı tercüme etmişlerdir.

34. ve 35. Kitâbe:

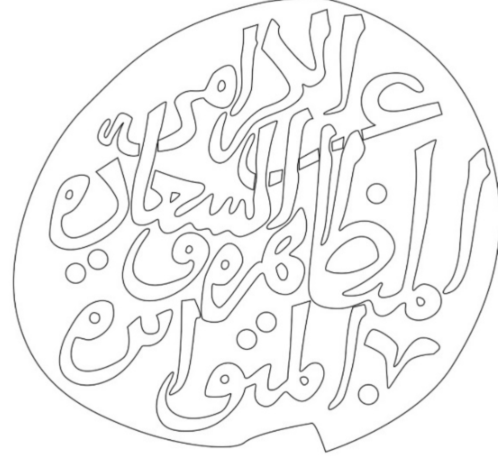
Anlam bütünlüğü açısından 34 ve 35. kitâbeler birlikte tercüme edilmiştir. Kitâbeler, in-situ hâlindedir. 34, 35, 36 ve 37 sıra nolu kitâbeler, imza kitâbesi ile birlikte sekizinci burcun güney tarafındadır.

[92] SFE ....والبيع هذا الفتح فتوحا كثيرة
AT ....والبيع هذا الفتح فتوحا كثيرة
SR-GL اتبع هذا الفتح فتوحا كثيرة و مواهب خطيرة
LY-KT اتبع هذا الفتح فتوحا كثيرة و هوأصعب خطة (؟)

Necmi Atik Özel Arşivi

34[93]. و لا اخلي هذه الدولة القاهرة و الايام الزاهرة
35[94]. عن الكرامة المتظاهرة و السعادة المتواترة

Türkçe okunuşu: 34.Ve lâ ahlâ hâzihi'd-devlete'l-kâhirete ve'l-eyyâme'z-zâhirete
35.'Ani'l-kerâmeti'l-mütezâhireti ve's-se'âdeti'l-mütevâtireti

Türkçe çevirisi: *"(34-35) Ve bu kâhir devleti ve bu parlak günleri, tezâhür eden ikramlardan ve peşpeşe gelen saadetlerden boş bırakmasın (dâim eylesin)"*

Erten ve Tevhid, لا اخلي (lâ ahlâ) kelimesini احي (ehyâ) diye, هذه الدولة (hâzihi'd-devletü) kelimelerini الملة (el-milletü) diye ve و الايام (ve'l-eyyâmu) kelimesini و الانام (ve'l-enâmu) şeklinde okumuşlardır. Redford-Leiser, الدولة (ed-devletü) kelimesini الدار (ed-dâru) diye okumuşlardır.

Erten, المتظاهرة (el-mutezâhiretü) kelimesini المستظرة (el-müstahziratü), Erten ve Tevhid السعادة (es-se'âdetü) kelimesini السعد (es-sa'dü) şeklinde okumuşlardır.

35. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

[93] SFE و احي الملة القاهرة (و الانام) الزاهرة.
AT و احي الملة القاهرة و الانام الزاهرة
SR-GL و لا اخلي هذه الدار القاهرة و الايام الزاهرة
LY-KT و لا اخلي هذه الدولة القاهرة و الايام الزاهرة
[94] SFE عن الكرامة المستظرة و السعد المتواترة
AT عن الكرامة المستظهرة و السعد المتواترة
SR-GL عن الكرامة المتظاهرة و السعادة المتواترة
LY-KT عن الكرامة المتظاهرة و السعادة المتواترة

Necmi Atik Özel Arşivi

فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية[95]

Türkçe okunuşu: Fe-emera bi-ibtidâi binâi hâzihi'l-kal'ati'l-mahrûseti'l-gâlibiyyeti lâ zâlet mahrûseten mahmiyyeten

Türkçe çevirisi: "*Bu gâlip ve korunmuş kaleyi binâ etmeye başlamayı (Sultan) emretti (tâ ki) korunmuş ve muhafaza edilmiş olsun"*

Erten ve Tevhid, الغالبية (el-gâlibiyyeti) kelimesini العالية (el-'âliyeti) şeklinde okumuşlardır.

36. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

Necmi Atik Özel Arşivi

[95] SFE فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة العالية لا زالت محروسة محمية
AT فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة العالية لا زالت محروسة محمية
SR-GL فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية
LY-KT فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية

[96] غرة ذي القعدة و بذل جهده فى هذه العمارة المحصية المشيدة

Türkçe okunuşu: Gurrete Zilka’deti ve bezele cühdehu fî hâzihi’l-‘imâreti’l-muhassiyeti’l-müşeyyideti

Türkçe çevirisi: “*Zilkâde’nin ilk günü bütün gayretini bu muhkem, korunmuş (kalenin) îmârında sarfetti*”

Erten ve Tevhid, غرة ذي القعدة (gurretü Zilka’deti) kelimelerini جزء من الكل فى هذه العمارة (cüz’ün mine’l-külli fî hâzihi’l-‘imâreti) şeklinde okunmuştur. Yılmaz-Tuzcu, المحصية (el-muhassiyeti) kelimesini المحمية (el-mahmiyeti) şeklinde okumuşlardır.

37. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir. 38, 39 ve 40 sıra nolu kitâbeler 8. burcun kuzey tarafındadır.

Necmi Atik Özel Arşivi

[97] و تمت القلعة المباركة غرة المحرم سنة ثلث عشرة و الله ميسر كل امر و مسهل كل غيرة

Türkçe okunuşu: Ve temmeti’l-kal’atü’l-mübâreketü gurrete’l-Muharremi senete selâse ‘aşrete vallâhu müyessirun külle emrin ve müsehhilün külle gayretin

Türkçe çevirisi: “*On üçüncü (613) senede Muharremin ilk günü mübârek kale tamam oldu Allah her işi müyesser kılan, her gayreti kolay edendir*”

38. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

---

[96] SFE جزء من الكل فى هذه العمارة و بذل جهده المحضية المشيدة
AT جزء من الكل فى هذه العمارة و بذل جهده المحصينة المشيدة
SR-GL غرة ذي القعدة و بذل جهده فى هذه العمارة المحصية المشيدة
LY-KT غرة ذي القعدة و بذل جهده فى هذه العمارة المحمية المشيدة

[97] SFE و تمت القلعة المباركة عن المحقرات عسرة و اليه و كل امرو عسرة كل غيره
AT و تمت القلعة المباركة عن (المحقرات) عسرة و اليه و كل امرو (عسرة) كل غيره
SR-GL و تمت القلعة المباركة غرة المحرم سنة ثلث عشرة و الله ميسر كل امر و مسهل كل عسرة
LY-KT و تمت القلعة المباركة غرة المحرم سنة ثلث عشرة و الله ميسر كل امر و مسهل كل عسرة

Necmi Atik Özel Arşivi

39[98].جمع الله له من القوة و الجهاد بين طاعتين و رزقه فى يوم واحد من الفتح و الفطر عيدين

Türkçe okunuşu: Ceme’allâhu mine’l-kuvveti ve’l-cihâdi beyne tâ’ateyni ve rezekahu fî yevmin vâhidin mine’l-fethi ve’l-fıtri ‘ideyni

Türkçe çevirisi: “*İki taatin arasında Allah on(d)a cihad ve kuvveti toplayıp cem etti ve onu bir günde fetihten (Antalya’nın fethinden) ve fıtırdan (Ramazan Bayramı’ndan) ibaret olan iki bayramda rızıklandırdı*”

Erten ve Tevhid’in çalışmalarında “okunamadı” kaydı bulunmaktadır. Redford-Leiser, من القوة (mine’l-kuvveti) kelimelerini من المؤمنين (mine’l-mü’minîne) şeklinde, الفطر (el-fıtri) kelimesini النصر (en-nasri) şeklinde okumuşlardır. Yılmaz-Tuzcu, من القوة (mine’l-kuvveti) kelimeleri ....امر الصوا (emre’s-savâ…) şeklinde okumuşlardır. Bu okumaların tercümeleri de hatalı olmuştur.

39. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

---

[98] SFE “Okunamadı” kaydı var.
AT “Okunamadı” kaydı var.
SR-GL جمع الله له من المؤمنين والجهاد بين طاعيين و رزقه فى يوم واحد من الفتح و النصر عيدين
LY-KT جمع الله له امر الصوا.... و الجهاد ين طاعتين و رزقه فى يوم واحد من الفتح و الفطر عيدين

[99]وتمت عمارة هاتين القلعتين المحروستين بتوفيق الله تعالى فى شهرين

Türkçe okunuşu: Ve temmet 'imâretü hâteyni'l-kal'ateyni'l-mahrûseteyni bi-tevfîkillâhi Te'âlâ fî şehreyni

Türkçe çevirisi: "*Ve iki ay içinde Allah'ın tevfikiyle muhâfazalı olan bu iki kalenin îmârı tamamlandı"*

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında "okunamadı" kaydı bulunmaktadır. Yılmaz-Tuzcu ve Redford-Leiser okumalarında, cümlenin başında yer alan atıf vâvı (و) okunmamıştır. Yılmaz-Tuzcu'nun; "*Görülmüş ancak okunamadığı belirtilmiş olan kitâbe burada il kez tarafımızdan okunmaktadır*"[100] kaydını düştükleri kitâbe, Redford-Leiser tarafından daha önce okunmuştur.[101]

40. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir. 41 ve 42 sıra nolu kitâbeler sekizinci burç ile Kırkmerdiven arasındaki sur duvarlarının üzerindedir.

Necmi Atik Özel Arşivi

[102]و باتفاق لم يسمع اجتماع أمثال هذه الحسنات و بهذه الخيرات

Türkçe okunuşu: Ve bi-ttifâki lem yüsma' ictimâ'u emsâli hâzihi'l-hasenâti ve bi-hâzihi'l-hayrâti

Türkçe çevirisi: "*İttifakladır ki, bu hesenât emsalinin ve bu hayırların bir araya gelmesi işitilmemiştir*"

---

[99] SFE "Okunamadı" kaydı var.
AT "Okunamadı" kaydı var.
SR-GL تمت عمارة هاتين القلعتين المحروستين بتوفيق الله تعالى فى شهرين
LY-KT تمت عمارة هاتين القلعتين المحروستين بتوفيق الله تعالى فى شهرين

[100] Yılmaz-Tuzcu, s. 113.

[101] Redford-Leiser, s. 34.

[102] SFE و باتفاق لم يسمع اجتماع أمثال هذه الحسنات و بهذه الخيرات
AT و باتفاق لمن سمع اجتماع أمثال هذه الحسنات بهذه الخيرات
SR-GL لم يسمع باتفاق اجتماع أمثال هذه الحسنات و هذه الخيرات
LY-KT و باتفاق لم يسمع اجتماع أمثال هذه الحسنات و هذه الخيرات

41. Kitâbe:

Kitâbe, in-situ hâlindedir.

Necmi Atik Özel Arşivi

42.و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين[103]

Türkçe okunuşu: Ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-'âlemîne ve 'aleyhi netevekkelü ve bihi neste'înu

Türkçe çevirisi: "*Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun ancak O'na güvenir ve ancak O'ndan yardım talep ederiz"*

Fetihnâme'nin İmzâ Kitâbesi

Fetihnâmenin son kitâbesi olan İmza kitâbesi konu hakkında çalışma yapan araştırmacıların çoğunluğu tarafından, bulunduğu burcun üst sırasında diğer kitâbelerle aynı hizâda yer alan 35 sıra nolu kitâbeden sonra Fetihnâme'ye yerleştirilmiştir. İmza kitâbesi, burçta veya surda yer olmadığı için alt hizâya konulmamıştır. Fetihnâme sıralamasındaki bir kitâbe olsaydı normal sıralaması ile üst sırada, diğer kitâbelerin hizâsında yerini alması gerekirdi. İn-situ olduğu konumu ise, bütün Fetihnâme kitabelerinin alt hizâsı ve tek başına olmasıdır. İmza kitâbesi, adından da anlaşılacağı üzere Fetih ve Fetihnâme'nin sahibi tarafından atılan imzadır ve imza metinin sonuna atılır.

[103] SFE و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين
AT و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين
SR-GL و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين
LY-KT و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين

Necmi Atik Özel Arşivi

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين يمين الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاوس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين[104]

Türkçe okunuşu: es-Sultânü'l-Gâlibu bi-emrillâhi el-Müeyyedü bi-nasrillâhi el-Mevla'l-Mu'azzamu Şâhinşâhu'l-A'zamu Mâliku rikâbu'l-ümemi Seyyidu selâtîni'l-Arabi ve'l-'Acemi Meliku mulûku'l-'âlemi 'İzzu'd-dünyâ ve'd-dîni Gıyâsü'l-İslâmi ve'l-müslimîne Yemînü'd-devleti'l-kâhirati Mu'izzu'l-milleti'l-bâhireti Mügîsü'l-ümmeti'z-zâhireti Sultânu'l-bahrayni Ebu'l-fethi Keykâvusü bnü es-Sultâni'ş-Şehîdi Keyhusrevi bni es-Sultâni's-Sa'îdi Kılıç Arslan Bürhânü emîri'l-mü'minîne

Türkçe çevirisi: "*Allah'ın emriyle gâlip, Allah'ın yardımıyla müeyyed (desteklenen), Yüce Efendi, şahların en büyük Şâhı, milletlerin idâresi elinde olan, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, dünya padişahlarının padişahı, din ve dünyanın izzeti, İslam ve Müslümanların koruyucusu, her şeye gücü yeten devletin sağ eli, muhteşem milletin şereflendiricisi, görkemli ümmetin sığınağı, iki denizin sultanı, mü'minlerin emirinin burhânı saâdetli Sultan Kılıç Arslan oğlu şehid Sultan Keyhusrev oğlu fetih babası Sultan Keykâvus.*"

[104] SFE

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك المولى العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ركن الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاوس ابن السلطان الشهيد كيخسرو بن سلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

AT

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك المولى العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ركن الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاوس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

SR-GL

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين يمين الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاوس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

LY-KT

لسلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين يمين الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاوس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

Erten ve Tevhid, ملك ملوك العالم (meliku mulûki'l-âlemi) kelimelerini, ملك المولى العالم (meliku'l-mevlâ'l-'âlemi) şeklinde, يمين الدولة (yemînü'd-devleti) kelimelerini, ركن الدولة (rüknü'd-devleti) şeklinde okumuşlardır.

Fetihnâme'nin Metini

1. (بسم الله الرحمن) الرحيم ولا حول و لا (قوة) الا بالله العلي العظيم
2. و نشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم
3. و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم
4.هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا
5.(نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا
6.و رزق المسلمين فضلا كثيرا و كر(م) لهم مادا يسيرا
7.و شفى باسترجاع هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين
8.و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين
9.كان قد إفتتحها السلطلن الشهيد غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان
10.و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا
11.عصى اهل البلدة و ظهر الكفر فيه ثانية و عاد الشرك الى عادته الجارية
12.جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة
13.مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم
14.مظهر كلمة الله العليا محرز ممالك الدنيا
15.المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية
16.المؤيد من السماء المنتصرالامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين
17.ابو الفتح كيكاوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
18.ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته
19.و ضاعف قدرته و بسطته و بلغه فى الدارين أمنيته
20.و أمضي فى مصالح الاسلام عزماته و كفى بلطفه كافة
21.فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصورة
22.و جرد عزيمته لمجاهدة أعداء الدين و أمضى صريمته فى غزاء المشركين و قتال الكافرين
23.و نزل على هذه الخطة المشهورة فى الاقطار المذكورة فى الديار
24.اول يوم من شهر رمضان من شهور سنة اثنتي عشرة و ستمائة
25.فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على مرور الدهر
26.نصب عليها من جميع حواليها المجانيق واثقا من الله بحسن التوفيق
27.و استغرق فى الجهاد كنه جهده متيقنا من الله تعالى وفا وعده
28.و استعان بالله فى مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق نوما ولا قرارا
29.مجاهدا في سبيل الله ابتغاء لمرضاته و ثقة من رحمته بنفسه بتكفير سيآته و توفيقه فى جميع عزماته
30.الي ان اتاح الله تعالي بجميل فضله و جزيل طوله انجاز المقصود و انجاح الموعود فى نصرة المسلمين و اعلاء معالم الدين
31.و فتح لخزمة هذا الثغر يوم الجمعة كسلخ الشهر بالزحف و القهر فلله در سلخ أصبح غرة الدهر
32.و ظهرت فيه كلمة الله العالية جعلها الله نعمة على الموحدين باقية و حرس هذه الخطة بقوته الواقية
33.اتبع هذا الفتح فتوحا كثيرة و مواهب خطيرة
34.و لا اخلي هذه الدولة القاهرة و الايام الزاهرة
35.عن الكرامة المتظاهرة و السعادة المتواترة

36.فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية
37.غرة ذي القعدة و بذل جهده فى هذه العمارة المحصية المشيدة
38.و تمت القلعة المباركة غرة المحرم سنة ثلث عشرة و الله ميسر كل امر و مسهل كل عسرة
39.جمع الله له امن القوة و الجهاد بين طاعتين و رزقه فى يوم واحد من الفتح و الفطر عيدين
40.تمت عمارة هاتين القلعتين المحروستين بتوفيق الله تعالى فى شهرين
41.و باتفاق لم يسمع اجتماع أمثال هذه الحسنات و بهذه الخيرات
42.و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين
السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين يمين الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاوس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

Fetihnâme'nin Türkçeye Tercümesi

1. Rahmân ve (Rahîm) olan Allah'ın adıyla, Yüce ve Azîm olan Allah'tan başka (güç) ve kuvvet yoktur
2. Fettâh ve Alîm olup, ortağı olmayan Allah'tan başka ilah olmadığına ta'zîm ve takdîs şehâdeti ile (yüce ve mukaddes bir şahitlikle) şehâdet ederiz
3. Yine şahitlik ederiz ki, Muhammed (sav) onun kulu ve şerefli rasûlüdür. Allah (c.c.) ona, ehline ve âline (ona uyanlara) salât ve en üstün selam ile selam eylesin
4. Bu aydın olmak cihetinden müminleri yücelten ve muhafaza etmesiyle Allah'ın nimet olarak verdiği şeyin (fethin) hâtırâtıdır
5. Allah onlara ani bir yardım ile yardım edip, onlara kolay bir fetih nasib eyledi
6. Müminleri bol fazl ile rızıklandırdı ve onlara kolay bir nimet ikram etti
7. Bu muhâfazalı liman şehrini geri almakla mümin kavmin gönüllerine şifâ verdi
8. Müşriklerin elinden bu beldeyi söküp alarak mü'minlere nimetini tamamladı
9. Bu beldeyi, Kılıç Arslan oğlu şehid Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev fethetmişti, Allah onu rahmetinin ve rızâsının bolluğu ile örtsün (onu rahmetine gark eylesin)
10. Dünyadan saîd (mesud) olarak göç ettiğinden ve Rabbi'nin yanına şehit olarak intikâlinden sonra
11. Belde ehli isyan etmiş, küfür orada ikinci kez ortaya çıkmış ve şirk câri olan âdetine dönmüştü
12. Kahreden devletin (gâlib devletin) ulusu (yücesi), güzel milletin aziz kılanı (ikrâm edeni), parlak (berrâk) ümmetin bereketli yağmuru
13. Milletlerin boyunlarına mâlik (ümmetlerin idâresi elinde olan), Arab ve Acem sultanlarının efendisi, dünya hükümdarlarının mâliki (pâdişahı)
14. Allah'ın yüce kelimesi (olan Lâ ilâhe illallah)ni savunan, dünya mülklerinin muhâfızı
15. Allah'ın kâfi olan korumasıyla korun(muş ol)an ve O Allah'ın ebedî kudreti ile düzene koyan
16. Semâ (Allah tarafın)dan te'yîd (ile güçlü) edilen, ümmetin intikâmını alan, doğu da ve batı da Allah'ın zılli (ahkâmını icrâ edecek olan gölgesi), iki denizin sultanı
17. Müminlerin Emiri'nin hücceti Kılıçaslan'ın oğlu Keyhüsrev oğlu fetih babası Keykâvus
18. Allah devletini dâim, kelimesini (davasını) yüce, saltanatını da ebedî eylesin
19. Kudretini ve gücünü (genişliğini) kat kat eylesin (arttırsın), dünya ve âhirette onu emeline kavuştursun
20. İslam'ın maslahatındaki gayretlerini tamamlasın ve lütfu ile onu bütün mühim işlerine kifâyet eylesin
21. Sınırsız sayıda pek çok yardım olunmuş askerlerini bölük bölük gönderdi.

22. Din (İslam) düşmanlarıyla cihad etmek için azimet (kılıcını kınından) sıyırdı, bütün gayretini müşriklerle gazâda ve kâfirlerle savaşta sarfetti
23. Her tarafta meşhur olan ve ülkelerin nezdinde zikredilen bu yere indi
24. 612 yılında aylardan Ramazan ayının ilk gününde”[105]
25. Karadan ve denizden orayı kuşattı ve zaman geçtikçe (asırlar boyu insanların) kendisini işittiği dâimi bir muhâsara ile ayın tamamında orayı muhasara altına aldı
26. Allah’ın hüsnü tevfîkine güvenerek mancınıkları o şehrin her tarafına kurdu
27. Allah’a sığınarak bütün gayretiyle kendisini sadece cihada verdi ve vadini yerine getirdi
28. Gece ve gündüz cihada devam etme de Allah’tan yardım istedi ve uykuyu da, (bir yerde) karârı (yerleşip kalmayı)da tatmadı
29. O’nun rızasını talep için Allah yolunda mücâhid olarak ve bütün kararlarını muvaffak kılacağına ve rahmetinden nefsinin günahlarını örteceğine güvenerek
30. Dinin yollarını yüceltmede ve Müslümanlara yardımda va’dini tamamlamayı ve maksudunu yerine getirmeyi, nimetinin bolluğu ile ve fazlının güzelliği ile Allah takdir edinceye kadar (cihad etti)
31. Bu körfezin incisini ayın sonu Cuma günü, hücumla ve karşı konulmaz gücüyle fethetti. Zamanların yüz akı olan o ay sonu ne mübârek oldu
32. O ayda Allah’ın yüce kelimesi gâlip oldu Allah onu muvahhidlere (tevhid ehline) daimi bir nimet yapsın ve koruyucu kuvveti ile bu işi muhafaza eylesin
33. Ve bu fethi gerçek fetihlere ve kıymetli mevâhibe (nimetlere) tâbi kılsın
34. Ve bu kâhir devleti ve bu parlak günleri, tezâhür eden ikramlardan
35. ve peşpeşe gelen saadetlerden boş bırakmasın (dâim eylesin)
36. Bu gâlip ve korunmuş kaleyi binâ etmeye başlamayı (sultan) emretti (tâ ki) korunmuş ve muhafaza edilmiş olsun
37. Zilkâde’nin ilk günü bütün gayretini bu muhkem, korunmuş (kalenin) îmârında sarfetti
38. On üçüncü (613) senede Muharrem’in ilk günü mübârek kale tamam oldu. Allah her işi müyesser kılan, her zoru kolay edendir
39. İki taatin arasında Allah on(d)a cihad ve kuvvet emniyetini toplayıp cem etti ve onu bir günde fetihten (Antalya’nın fethinden) ve fıtırdan (Ramazan Bayramı’ndan) ibaret olan iki bayramda rızıklandırdı
40. İki ay içinde Allah’ın tevfikiyle muhâfazalı olan bu iki kalenin îmârı tamamlandı
41. İttifakladır ki, bu hesenât emsâlinin ve bu hayırların bir araya gelmesi işitilmemiştir
42. Alemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun ancak O’na güvenir ve ancak O’ndan yardım talep ederiz
43. Allah’ın emriyle gâlip, Allah’ın yardımıyla müeyyed (desteklenen), yüce efendi, şahların en büyük şahı, milletlerin idaresi elinde olan, Arap ve acem sultanlarının efendisi, dünya padişahlarının padişahı, din ve dünyanın izzeti, İslam ve Müslümanların koruyucusu, her şeye gücü yeten devletin sağ eli, muhteşem milletin şereflendiricisi, görkemli ümmetin sığınağı, iki denizin sultanı, mü’minlerin emirinin burhânı saâdetli Sultan Kılıç Arslan oğlu şehid Sultan Keyhusrev oğlu fetih babası Sultan Keykâvus

c. I. Alaaddin Keykubad Dönemi (1220-1237):

Sur ve Burç Kitâbeleri

Erten tarafından İmâret Kapısı’ndan (Mescit Sokak’tan başlayıp Hıdırlık Sokak köşesine kadar devam eden) denize doğru, Tevhîd tarafından da denizden İmâret Kapısı’na doğru okuma çalışmaları yapılan[106] Alaaddin Keykubad Surları dizesinden 19 burçta yer alan kitâbelere,

[105] 1 Ramazan 612/24 Aralık 1215
[106] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 55-57; Tevhîd, s. 171-174.

İmâret Kapısı'ndaki burçtan başlanarak ve burçlar, burcu yaptıranın ismi ile zikredilerek sıra numarası verilmiştir. Bu tesbitlerimizin kaynağı Erten ve Tevhid'in okuma çalışmaları ile tarafımızdan bulunup ortaya çıkarılan kitâbelerdir. Büyük bir kısmı Alaaddin Keykubad'ın emirleri tarafından yaptırılan sur ve burçlar, aynı zamanda inşâ edildiğinden, sur dizesinde yer alan kitâbelerin istisnâsız hepsi 622/1225 tarihini taşımaktadır. Bu sebeple, Antalya Müzesi'nde olan 622/1225 tarihini taşıyan ve Müze Envanter Defteri'nde "*Antalya Kalesi'nden*", "*Antalya Orta Kale'den*", "*Kal'a Burcundan*" açıklamaları yazılı Alaaddin Keykubad Dönemi kitâbeleri, Erten ve Tevhid'in okumaları esas alınarak söz konusu sur beden duvarı ve burçlara yerleştirilmiştir.

Erten ve Tevhid tarafından tesbit edilen Alaaddin Keykubad Surları kitâbelerinden, 2, 6, 7, 10, 11, 13. nolu burç kitâbeleri kayıp; 3, 4, 9, 15, 16, 17. nolu kitâbeler Antalya Müzesi'nde, 1, 5, 12, 19. nolu kitâbeler in-situ hâlindedir. Yivli Minâre'nin dökülen çinili kısmına yerleştirilmiş ve Erten'in, "*Yivlim Minâresi üzerinde olup bilâhere konulmuş olan kitâbe*" diye açıklama yaptığı kitâbe, Alaaddin surları burç kitâbeleriyle aynı özelliği taşıdığı için 14. burç kitâbesi olarak tarafımızdan kaydedilmiştir.

Bazı araştırma ve çalışmalarda, İmâret Kapısı'ndan ilk iki burç, Balıkpazarı'ndan itibaren deniz yönüne doğru yedi burç, yani toplamda dokuz burç Alaaddin Keykubad döneminde, diğer on iki burç ve surların Roma ve Bizans devrinde yapılmış gibi hatalı gösterilen burç ve surların tamamı Alaaddin Keykubad dönemine âittir, yâni Selçuklu burç ve surlarıdır. Alaaddin Keykubad, on dokuz burçtan oluşan ve İmâret Kapısı'ndan denize kadar ulaşarak Kaleiçi'ni boydan boya ayıran burç ve surları Moğol zulmünden kaçan Türkmenler için, Kaleiçi'nde iskan alanı oluşturmak amacıyla yaptırmıştır.

1. Kara Sungur[107] Burcu Kitâbesi

Kitâbe, İmâret Kapısı tarafından Alaaddin Keykubad Surları'ndan birinci burçta in-situ hâlindedir.

Antalya Müzesi arşivinde kitâbe ile alâkalı; "*Kale duvarı ve burçlar, Tuzcular Mah. Paşa Cami sokağı kuzeyinde Nazır Hamamı doğusunda ve İsmail Karakaş'ın evinin güney ve kuzeyinde, h. 622 (m.1225), Alaeddin Keykubad'ın ümerâsından Karasungur, kuzeydeki burcun doğu*

---

[107] I. Alaaddin Keykubad ile III. Gıyâseddin Keyhusrev zamanlarında devlet işlerinde görev almıştır. İnşa ettirdiği eserlerin kitâbelerinde anlaşılacağı üzere, I. Alaaddin Keykubad zamanında Denizli'de (Ladik) vali olarak görev yapmaya başlamıştır. II. İzzeddin Keykâvus zamanına kadar, yaklaşık 20 yıl, bu vazifede kalmıştır. III. Gıyâseddin Keyhusrev zamanında (1266-1282), Baybars'ın askerleri tarafından esir edilmiş, esaretinden sonra Mısır'ın ve İlhanlıların hizmetine geçmiştir. Denizli'de Selçuk devrine ait ilk eserler onun tarafından yaptırılmıştır. Denizli'de, Kara Sungur'a ait üç kitâbe vardır. Ak Han'ın dış kapısı üzerinde 650 ve Ulu Camii'den İzmir Müzesi'ne nakledilen kitâbelerde adı geçen Kara Sungur'dur. Kitâbesinde "Kara Sungur b. Abdillah" yazılıdır. Kara Sungur'un mahlası Seyfeddin'dir. Kendisi Selçuk ümerâsından olup meşhur Celâleddin Karatay'ın en küçük kardeşidir. Bunlar aslen Rum kölelerdendir. Celâleddin Karatay 652/1253'te, Kara Sungur tahminen 665/1266 yılında ölmüşlerdir. Bu iki zât hakkında Hamdizâde Abdulkadir şu malumatı vermektedir: "*Bunların esasen nereli olduğu bilinemiyor. Yalnız Antalya'da hâlâ Karatay nâmına izâfeten bir mahallenin bulunması ve 749/1348 tarihinde Konya'da kendisinin yaptırmış olduğu medreseye ait vakfiyesinde Antalya'da kendi binâsı olan bir Dâru's-sulehâ'dan bahsetmiş olması gösteriyor ki bunların Antalya ile herhalde bir münasebeti vardır. Antalya ya kendilerinin vatanı aslileridir yahut vilâyet vesâir memuriyet münasebetiyle Antalya'yı ikinci vatan ittihaz etmiştir. Bunun iki birâderi daha vardır. En büyüğü Kemâleddin olup hem vüzeradan hem de meşhur etıbbadan idi. Bunun da Konya'da medresesi vardır. İkinci ve küçük birâderleri Seyfettin Sipehsâlar nâmındaki zâttır. Bu da ricâl-i mühimme-i Selçukiye'dendir. Asıl ismi Kara Sungur bin Abdillah idi.*" Erten, *Antalya Vilâyeti,* s. 62-63; Osman Turan, **"**Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyesi**"**, *Belleten***,** XII, s. 48-49.

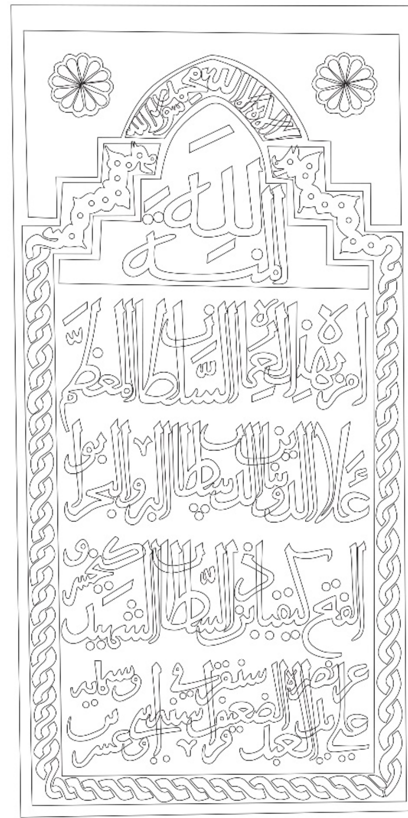
yüzünde etrafı kornişli 0.85 genişlik ve 1.75 bir mermer levhada Arapça Selçuk sülüsü, 5 satır” açıklamaları yer almaktadır.[108]

174x86 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 6 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Kelime-i tevhidin hilâl şeklinde taç olarak işlendiği kitâbede, Selçuklu’nun fetih hareketinin hedefinin ve gâyesinin i’lâ-yı kelimetullâh (Allah’ın adının yüceltilmesi) olduğu vurgulanmıştır. Bu ifâdeyi tasdik anlamında, kelime-i tevhidden sonra “el-minnetü lillâh” yani “minnetimiz sadece Allah’adır” yazısı kitâbenin en üst kısmında yer almaktadır.

Kitâbenin dış çerçevesinde ise, Antalya Selçuklu kitabelerinin hiç birinde olmayan, gövdeleri birleşik, sağ ve sol taraflarda yer alan çift başlı ejderha başarılı bir şekilde işlenmiş, devletin gücü ve kudreti simgelenmiştir.

Necmi Atik Özel Arşivi

لا الاه الا الله محمد رسول الله
المنة لله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الد نيا و الدين سلطان البر و البحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
[109]عز نصره على يد العبد الضعيف قرا سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة

[108] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.40 (n), Antalya Müzesi Arşivi.
[109] SFE
لا الاه الا الله محمد رسول الله
المنة لله

Türkçe okunuşu: Lâ ilâhe illallâh Muhammedun rasûlullâh
El-minnetü lillâhi
Emera bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-Mu'azzamu
'ala'd-dünyâ ve'd-dîni Sultânu'l-berri ve'l-bahri Ebu
el-fethi Keykubâd bin es-sultânu'ş-şehîdu Keyhusrev
'azze nasrahû 'alâ yedi'l-'abdi'd-daîfi Kara Sungur fî seneti isney ve 'ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Allah'tan başka tanrı yoktur Muhammed Allah'ın Rasûlüdür*
Minnet yalnız Allah'adır
Bu imâreti, Büyük Sultan, Din ve Dünyanın Yücelticisi, Deniz ve Karanın Sultanı, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubâd –Allah onu yardımıyla aziz kılsın- zayıf kul Kara Sungur eliyle yapılmasını 622/1225 senesinde emretti."

Yılmaz-Tuzcu tarafından iddia edildiği gibi Tevhid'in, المنة لله (el-minnetü lillâhi) satırını okumadığı bilgisi yanlıştır. Zirâ Tevhid, المنة لله (el-minnetü lillâhi) satırını 76 nolu dipnotta görüleceği üzere kitabenin ilk satırındaki tevhid kısmının ortasına yerleştirerek okumuştur. Erten ve Tevhid, kitâbedeki قرا سنقر (Kara Sungur) kelimelerinin "Kara" kısmını okumayıp سنقر (Sungur) şeklinde okumuşlardır. Erten, Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu, kitabedeki الاه (ilâhe) şeklinde he harfinden ayrı yazılan kelimeyi birleşik olarak اله (ilâhe) şeklinde okumuşlardır.

2. Burç Kitâbesi (Kayıp)

Erten'in, İmâret Kapısı'ndan denize doğru başladığı sur kitâbelerini okuma çalışmasında 49 numara ile okuduğu Kara Sungur burcu kitâbesinden sonra; "*Silik olduğundan okunamadı*"[110] şeklindeki kaydı ikinci burç içindir. Tevhid, 2. burç kitâbesi hakkında;"*Hatip Süleyman Mahallesi'nde Besîm Efendi'nin hânesinde iki burç vardır. Birinci burçta karîb olanda mevcut*

امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الد نيا و الدين سلطان البر و البحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره على يد العبد الضعيف سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة
AT
لا اله الا الله المنة لله محمد رسول الله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الد نيا و الدين سلطان البر و البحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره على يد العبد الضعيف سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة
KT
لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علاء الد نيا و الدين سلطان البر و البحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره على يد العبد الضعيف قرا سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة
LY-KT
لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الد نيا و الدين سلطان البر و البحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره على يد العبد الضعيف قرا سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة

[110] Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 55.

kitâbe sıva badana tahribatından okunamayacak bir hâle gelmiştir" ifâdesi yer almaktadır.[111] Her iki araştırmacının ifâdelerinden anlaşıldığı üzere, ikinci burç kitâbesi 1924 yılında in-situ olarak yerindedir, fakat okunamamıştır. Antalya Kaleiçi surlarının 1930'lu yıllarda yapılan yıkımı esnâsında kaybolmuştur.

Yılmaz-Tuzcu'nun sözkonusu kayıp kitâbe yerine Mevlevî Hamamı doğusundaki kitâbeyi tanımlamaları hatalıdır. Zîrâ ikinci burç kitâbesini in-situ hâlinde gören Erten, Mevlevî Hamamı Kitâbesi'ni de 65. kitâbe olarak in-situ hâlinde, "*Mevlevî Tekkesi'nde ve alçak bir duvarda*" açıklaması ile okumuş ve çalışmasına kaydetmiş olduğundan sözkonusu kitâbelerin farklı olduğu âşikârdır.[112]

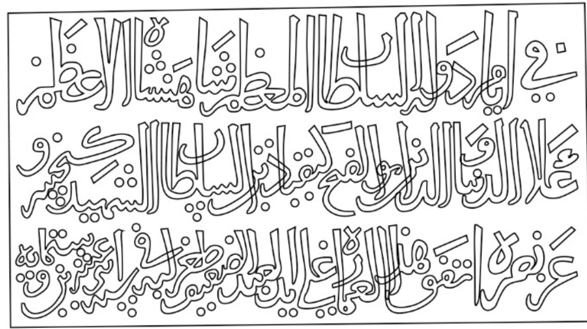
3. Tuğrul Bey[113] Burcu Kitâbesi

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okuyup kaydettiği kitâbe, 3. burç kitâbesidir.[114]

76x125 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 3 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitâbe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; "*Kitâbe, Adi taş, Antalya orta kaleden, Müzeye geldiği tarih 25/6/1938*" açıklamalarıyla, 19 sıra no ve 378 kayıt numarası ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

فی ایام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم
علا الدنیا و الدین ابو الفتح کیقباد بن السلطان الشهید کیخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة علی اید العبد الضعیف طغرلیة فی سنة اثنی عشرین و ستمایة[115]

[111] Tevhid, s. 173.
[112] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 58
[113] Asıl adı Şemseddin Mahmud Tuğrul'dur. I. Alaaddin Keykubat'ın maiyyetinde idi. Alaaddin'in 634/1237'de ölmesi üzerine Kaan yanına gitmişti. Bu sırada Sivas'ın şark tarafı Rükneddin Kılıçaslan'a, garp tarafı İzzeddin Keykâvus'a verilmişti. Tuğrul Bey, Rükneddin'in yanında kaldı. Her iki kardeşin vezirliğini de ifâ etti. 657/1256 tarihinde vefat etti. Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 63.
[114] Erten, *Antalya Livası*, s. 57; *Antalya Vilayeti*, s. 55; Tevhid, s. 173.
[115] SFE
فی ایام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم
علا الدنیا و الدین ابو الفتح کیقباد بن السلطان الشهید کیخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة علی اید العبد الضعیف طغرل فی سنة اثنی عشرین و ستمایة
AT
فی ایام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم
علا الدنیا و الدین ابو الفتح کیقباد بن السلطان الشهید کیخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة علی اید العبد الضعیف طغرلیة فی سنة اثنی عشرین و ستمایة
LY-KT
فی ایام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم
علا الدنیا و الدین ابو الفتح کیقباد بن السلطان الشهید کیخسرو

Türkçe okunuşu: Fî devleti’s-Sultâni’l-Mu’azzami Şâhinşâhu’l-A’zamu ‘Ala’d-dünyâ ve’d-dîni Ebu’l-fethi Keykubâd bin es-Sultânu’ş-Şehîdu Keyhusrev ‘azze nasrahu ittefeka hâza’l-‘imâreti ‘alâ eydi’l-‘abdi’d-da’îfi Tuğrul fî seneti isney ‘ışrîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: “*Büyük sultan, En Büyük Şahlar Şâhı, Din ve Dünyanın Yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev’in oğlu Fetih Babası Keykubâd devletinde –zaferi kutlu olsun- bu yapı zayıf kul Tuğrul eliyle 622 (1225) senesinde tamamlandı*.”

Erten, طغرلية (Tuğrulyetü) kelimesini, ilk çalışmasında طغراليه [116] (Tuğrulye) ikinci okumasında طغرل (Tuğrul) şeklinde okumuştur.[117]

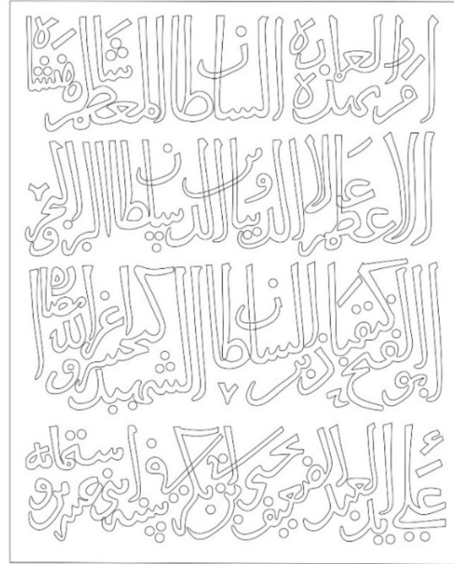
4. Yahya b. Ebî Bekir[118] Burcu Kitâbesi

Erten, 3. kitâbe olan Tuğrul Burcu kitâbesini okuduktan sonra 4. kitâbe hakkında; “*Yine bu mahallede Lü’lü Ahmed Efendi’nin hanesinde bulunup Antalya Müzesi’ne nakledilmiş âtideki kitâbe vardır*”[119] şeklindeki açıklamadan sonra kaydettiği kitâbe Yahya b. Ebî Bekir burcu kitâbesidir. Yine Erten’in, *Antalya Livası Tarihi* adlı çalışmasının 60. sayfasında kitâbe ile alakalı yaptığı ; “*Bu kitâbenin irtifâı bir metre sekiz santim ve arzı doksan santim olup hurufâtın irtifâı 21 santimdir*” şeklindeki açıklama 4. kitâbenin ölçülerine âittir.

108x90 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitâbe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri’nde; “*Kitâbe, Mermer, Antalya’da bir evden, Müzeye geldiği tarih 18 Ağustos 1336, 1920*” açıklamalarıyla, 9 sıra no ve 33 kayıt no ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

عز نصره اتفق هذا العمارة على ايد العبد الضعيف طغرلية فى سنة اثنى عشرين و ستماية

116 Erten, *Antalya Livası*, s. 57

117 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 55.

118 Sinop kalesinin ikinci burcunun üzerinde 612/1215 tarihli ve “Bedreddin Ebu Bekir sahibi simre” yazılıdır. Bir de Sahip Ata Fahrettin Ali’nin dedesi el-Hâc Ebu Bekir adında bir zât daha vardır. Bu kitâbe hangisine âit olduğu belirsizdir. Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitâbeleri*, s.7

119 Erten, *Antalya Livası*, s. 57; *Antalya Vilayeti*, s. 60.

امر بهذه العمارة السلطان المعظم شاهنشاه
الاعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر و البحر
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو اعز الله انصاره
[120]على ايد العبد الضعيف يحي بن ابى بكر فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

Türkçe okunuşu: Emera bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-Mu'azzamu Şâhinşâhu
el-a'zamu 'ala'd-dünyâ ve ed-dîni Sultânu'l-berri ve'l-bahri
Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev e'azzellâhu ensârahu
'alâ eydi'l-'abdi'd-da'îfi Yahyâ bin Ebî Bekir fî seneti isney 'ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Bu yapının, Büyük Sultan, En büyük şahlar Şâhı, Din ve Dünyanın Yücelticisi, Denizin ve karanın Sultanı, Şehid Sultan Keyhüsrev oğlu Fetih Babası Keykubâd – Allah zaferlerini kutlu kılsın- zayıf kul Yahya b. Ebî Bekir eliyle yapılmasını 622/1225 senesinde emretti.".*

Yılmaz-Tuzcu, Yahya b. Ebî Bekir Burcu kitâbesini hatalı bir şekilde, kitâbesi kayıp olan 6. burcun kitâbesi olarak yerleştirmişlerdir.

5. Bayram eş-Şâmî[121] Burcu Kitâbesi

Emir Bayram eş-Şâmî Burcu, üstü çatı ile kapalı nöbethâne burcudur. Nöbet odasının ahşap döşeme izleri ile bu burçtan batıya doğru bir sur duvarının uzantısının uçları da görülebilmektedir. Burç günümüzde maalesef bir evin duvarı vazifesini görmekte ve bir kısmı mutfak olarak kullanılmaktadır.

Erten, 1922 yılındaki çalışmasında 15. kitâbe olarak Bayram eş-Şâmî ismini okuyamamış,[122] 1940 yılındaki çalışmasında 52. kitâbe olarak okuduğu kitâbede bu eksiğini tamamlamıştır.[123]

173x116 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 6 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Antalya Kaleiçi Selçuklu kitâbelerinden sadece Bayram eş-Şâmî Burcu kitâbesinde, diğer kitâbelerde sultanın vasıflarından olan سلطان البر و البحرين (sultânu'l-berri ve'l-bayreyni: karanın ve iki denizin sultanı) yerine ilk defa سلطان البرار و البحار (sultânu'l-birâri ve'l-bihâri: karaların ve denizlerin sultanı) ifâdesi kullanılmıştır. Anadolu topraklarının bir kısmı ile Akdeniz ve Karadeniz'in bir kısmına sahip olan Selçuklu sultanına istikbalde bir temenni mânâsı taşıyan bu ibâreler hiçbir kitâbede bulunmamaktadır. Erten, Tevhid ve Yılmaz-

---

[120] SFE
امر بهذه العمارة السلطان المعظم شاهنشاه
الاعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر و البحر
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو اعز الله انصاره
على ايد العبد الضعيف يحي بن ابى بكر فى سنة اثنى عشرين و ستمائة
LY-KT
امر بهذه العمارة السلطان المعظم شاهنشاه
الاعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر و البحر
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو اعز الله انصاره
على ايد العبد الضعيف يحي بن ابى بكر فى سنة اثنى عشرين و ستمائة
[121] İsminde bulunan eş-Şâmî kelimesiyle Şam'lı olduğu anlaşılan Bayram eş-Şâmî'nin hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.
[122] Erten, *Antalya Livası*, s. 57
[123] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56

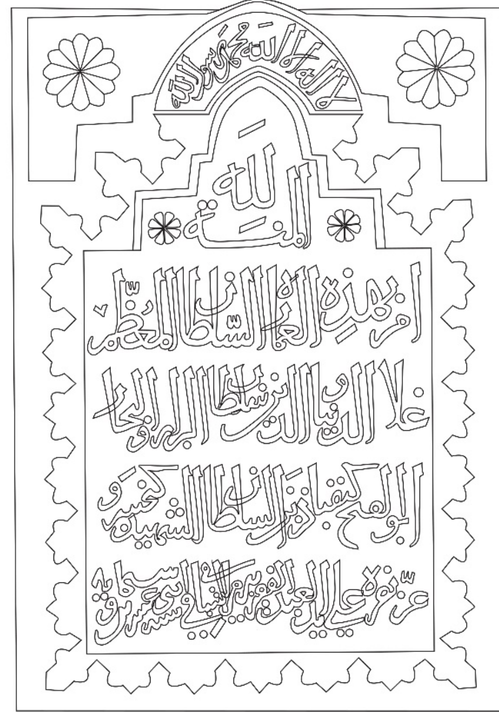
Tuzcu'nun çalışmalarının hepsinde bu kısım dikkatlerinden kaçmış ve ibâre سلطان البر و البحرين (sultânu'l-berri ve'l-bahreyni) şeklinde okunmuştur. Ayrıca Yılmaz-Tuzcu, çalışmalarını yaptıkları sırada kitâbenin son satırı çatı izolasyonu ile örtülü olduğu için son satırı okuyamamışlar ve tereddütlerini soru işareti ile ifade etmişlerdir. Kitâbe üzerindeki çalışmalarımız sırasında, maalesef kitâbe üzerinde olan izolasyonlu çatı kısmının kaldırılması sağlanmış ve kitâbe tarafımızdan tam olarak fotoğraflanıp okunmuştur.

Tevhid'in çalışmasında المنة لله (el-minnetü lillâhi) satırı لا اله الا الله المنة لله محمد رسول الله (Lâ ilâhe illallah el'minnetü lillâhi Muhammedün Rasûlullâh) şeklinde Kara Sungur Burcu Kitâbesi'nde olduğu gibi tevhid kısmının ortasına gelecek şekilde okunmuştur.

Kara Sungur Burcu kitâbesi ile benzer özellikler gösteren Bayram eş-Şâmi Burcu kitâbesi, dış çerçevede cami ve minâre şekilleriyle diğer kitabelerden farklılık arzetmektedir. Ayrıca on iki dilimli Selçuklu armaları, Kara Sungur kitabesinin en üst sağ ve solunda yer alırken, Bayram eş-Şâmî Burcu kitâbesinde aynı armalardan dört tane kullanılmış, ikisi daha ufak şekliyle "el-minnetü lillâh" ibâresinin sağına ve soluna yerleştiriliştir.

Necmi Atik Özel Arşivi

لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا و الدين سلطان البرار و البحار
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره علي ايد العبد الفقير بيرم الشامى فى سنة اثنى عشرين و ستماية[124]

[124] SFE
لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم

Türkçe okunuşu: Lâ ilâhe illallah Muhammedun Rasûlullâh
El-minnetü lillâhi
Emera bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânü'l-Mu'azzamü
'Ala'd-dünyâ ve ed-dîni Sultânu'l-birâri ve'l-bihâri
Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev
'azze nasrahû 'alâ eydi'l-'abdi'l-fakîri Bayram eş-Şâmî fî seneti isney 'işrîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: "*Allah'tan başka tanrı yoktur, Muhammed O'nun rasûlüdür*
Minnet ancak Allah'adır
Bu imareti, Büyük Sultan, Din ve Dünyanın Yücelticisi, Denizlerin ve karaların Sultanı, Şehid Sultan Keyhusrev'in oğlu Fetih Babası Keykubâd –zaferi kutlu olsun- fakir kul Bayram eş-Şâmî eliyle (yapılmasını) 622/1225 senesinde emretti."

6. Burç Kitâbesi (Kayıp)

Erten, Bayram eş-Şâmî Burcu Kitâbesi hakkında; "*Bu kitâbenin irtifâı bir metre yetmiş beş santim, arzı bir metre yirmi santimdir. Etrafında gayet güzel kornej mevcuttur*" bilgisini verdikten sonra, 6. burç kitâbesi hakkında; "*Buranın biraz garbında bulunan burç üzerinde görünen kitâbe mevcut ise de okunamadı*"[125] açıklamasını yapmaktadır.

Erten'in, in-situ olarak tesbit ettiği fakat okuyamadığı kitâbe kayıptır.

7. Tuğrul Burcu Kitâbesi (Kayıp)

Erten, "*okunamadı*" bilgisini verdiği altıncı kitâbeden sonra; "*Bu suru garb tarafına doğru takip edersek Balık Pazarı Mahallesi'nde ve bir hıristiyan hanesine âit bağçede bulunan burç üzerinde;*" şeklinde açıklama yaptığı ve okuyup kaydettiği kitâbe, yedinci Tuğrul Burcu Kitâbesi'dir. Ayrıca Erten, burç kitâbesi hakkında; "*Bu kitâbe beyaz bir mermer üzerine yazılmış ve etrafı kabartma çiçekler ile tezyin edilmiştir*"[126] şeklinde bilgi vermektedir.

Erten'in, in-situ olarak tespit edip okuduğu, lâkin günümüzde kayıp olan kitâbe şöyledir:

علا الدنيا و الدين سلطان البرار و البحرين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره علي ايد العبد الفقير بيرم الشامى فى سنة اثنى عشرين و ستماية
AT
لا اله الا الله المنة لله محمد رسول الله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا و الدين سلطان البرار و البحرين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره علي ايد العبد الفقير بيرم الشامى فى سنة اثنى وعشرين و ستماية
LY-KT
لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا و الدين سلطان البرار و البحار
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره علي ايد العبد الفقير بيرم الشامى؟ فى سنة اثنى عشر و ستماية

[125] Erten, *Antalya Livası*, s. 58.
[126] Erten, *Antalya Livası*, s. 58.

رسم هذا العمارة الساطان المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره على يد العبد الضعيف طغرل .... فى سنة اثنى عشرين و شتمائة

Türkçe okunuşu: Reseme hâza'l-'imârete es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi
Keykubâd bin es-Sultanu'ş-Şehîdu Keyhusrev 'azze nasrahu 'alâ yedi'l-'abdi'd-da'îfi Tuğrul ……. fî seneti isney 'işrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Büyük sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubâd –zaferi kutlu olsun- zayıf kul Tuğrul eliyle bu imâretin yapılmasını 622/1225 senesinde emretti.*"

Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarında kitâbe ile alakalı herhangi bir bilgi mevcut değildir.

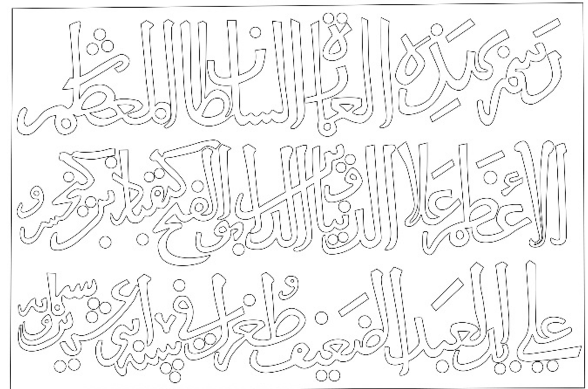
8. Tuğrul Burcu Kitâbesi

Selçuklu sultanlarının, fethettikleri şehirlere inşâ ettirdikleri kale ve burçların bir kısmının yapımını emir ve beylerinin uhdesine verdikleri bilinmektedir. Antalya Mevlevîhânesi hamamının doğusundaki duvara alt seviyede sonradan yerleştirilip çeşme taşı yapılan kitbenin, Mevlevîhane hamamıyla hiçbir alakası olmadığı kesindir. Bu kitâbenin, Alaaddin Keykubad Burç ve Surları dizesinin inşâ tarihi olan 622/1225 tarihini taşıması ve burçları yaptıran emirlerden Tuğrul Bey'e âit olması, kitâbenin sekizinci burca âit olduğunu neredeyse kesinleştirmektedir. Zirâ yedinci burcu yaptıran Tuğrul Bey'in, devamında olan sekizinci burcu da yaptırma ihtimâli yüksek gözükmektedir. Bu sebepten dolayı Mevlevîhane Hamamı Kitâbesi, tarafımızdan Alaaddin Keykubad surlarının sekizinci burcu olan Tuğrul Burcu kitâbesi olarak tanımlanmıştır.

96x68 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 3 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه العمارة السلطان المعظم شاهنشاه
الاعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو
[127]علي ايد العبد الضعيف طغرل في سنة اثنى عشرين و ستمائة

[127] SFE رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
الاعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-Mu'azzamu Şâhinşâhu el-A'zamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keykubâd bin Keyhusrev 'alâ eydi'l-'abdi'd-da'îfi Tuğrul fî seneti isney 'işrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Muazzam Sultan, En Büyük Şahlar Şâhı, din ve dünyanın yücelticisi Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubâd, zayıf kul Tuğrul eliyle bu imâretin yapılmasını 622/1225 senesinde emretti*."

Yılmaz-Tuzcu'un, söz konusu kitâbeyi ikinci burç kitâbesi olarak tanımlamaları, yukarıda ikinci burç ile alakalı yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı üzere hatalı gözükmektedir.

9. Kûkî[128] Burcu Kitâbesi (Kayıp)

Emir Kûkî'ye âit iki kitâbe bulunmaktadır. Günümüzde kayıp olan kitâbeyi Erten, 53. kitâbe olarak dört satır hâlinde okuyup kaydetmiştir.[129] Kûki'ye âit diğer kitâbeyi ise 66. kitâbeden sonra kaydetmiştir.[130] Tevhid; "*Makbule Mahallesi'nde Hakkı Efendi'nin hânesinde*" açıklamasıyla dokuzuncu burç kitâbesini beş satır olarak okumuştur.[131] Erten ve Tevhid'in bir kısmını okuyamadıkları kitâbe, Tevhid'in okuduğu gibi beş satır olmalıdır. Onuncu burcu da yaptıran Kûkî'nin dokuzuncu burç kitâbesinin, onuncu burç kitâbesiyle tıpatıp aynı olduğu kanaatindeyiz.

(المنة لله)
السلطان المعظم (عز الدنيا و الدين)
ابو الفتح (كيقباد بن الساطان الشهيد كيخسرو)
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة[132]

Türkçe okunuşu: El-minnetu lillâhi
es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'İzzu'd-dünyâ ve'd-dîni
Ebu'l-fethi Keykubad bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev

علي ايد العبد الضعيف طغرل في سنة اثنى عشر.....
AT Herhangi bir bilgi mevcut değil.
LY-KT رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
الاعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو
علي ايد العبد الضعيف طغرل في سنة اثنى عشرين (و ستمائة)

[128] Dâmâd anlamındaki Kûkî'nin hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.
[129] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56.
[130] Erten, *Antalya Vilâyeti,* s. 59.
[131] Tevhid, s. 173.
[132] SFE
.... السلطان المعظم
...................................ابو الفتح
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف (كلوكى) فى سنة اثنى عشرين و ستمائة
AT
……………………………
.... السلطان المعظم
...................................ابو الفتح
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

‘azze nasruhu ittefeka hâza’l-‘imâretü ‘alâ yedi’l-‘abdi
ed-da’îfi Kûkî fî seneti isney ‘ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “*Minnet yalınız Allah’adır*
Büyük Sultan, din ve dünyanın şerefi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad – zaferi kutlu olsun- (devletinde) bu imâret, zayıf kul Kûkî eliyle 622/1225 senesinde tamamlandı.”

Yılmaz-Tuzcu’nun çalışmalarında Kûki’ye âit iki kitâbeden sadece biri bulunmaktadır. Bu kitâbe, Yılmaz-Tuzcu tarafından, Antalya Müzesi’nde bulunan Kûkî’nin onuncu burca âit diğer kitâbesiyle karıştırılarak, Balıkpazarı Burcu kitâbesi şeklinde tanımlanmış ve okunmuştur.

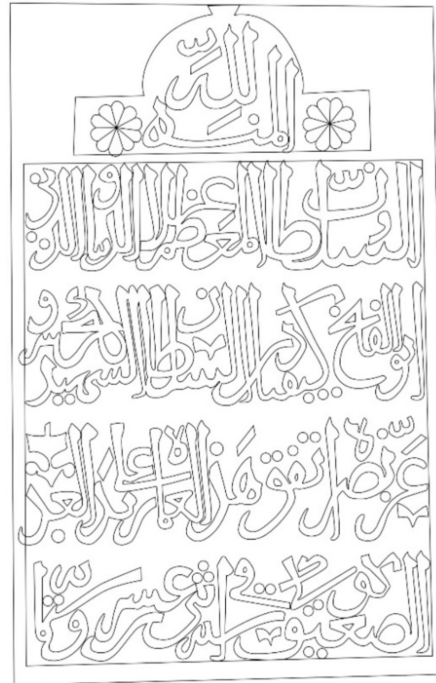
10. Kûkî Burcu Kitâbesi

Erten kitâbe hakkında; “*53 üncü kitabenin yanı başındaki burçta Ahi Yusuf Tekkesi’nin bir mezarında*” açıklamasını yapmış ve kitâbeyi okuyup kaydetmiştir.[133]

125x80 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitâbe, Antalya Müzesi Envanter Defteri’ne, “*Duvar kitâbesi (Alâeddin Keykubad) h.622 m.1225, Mermer, Sur yıkımından*” açıklamaları ve 20 sıra no ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

المنة لله
السلطان المعظم عز الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن الساطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد

[133] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.

الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة[134]

Türkçe okunuşu: El-minnetu lillâhi
Es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'İzzu'd-dünyâ ve'd-dîni
Ebu'l-fethi Keykubad bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev
'azze nasruhu ittefeka hâza'l-'imâretü 'alâ yedi'l-'abdi
ed-da'îfi Kûkî fî seneti isney 'ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Minnet yalınız Allah'adır*
Büyük Sultan, din ve dünyanın şerefi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad – zaferi kutlu olsun- (devletinde) bu imâret, zayıf kul Kûkî eliyle 622/1225 senesinde tamamlandı."

Erten, كوكى (Kûkî) kelimesini كلوكى (Kelûkî) şeklinde okumuştur.[135] Yılmaz-Tuzcu, عز الدنيا و الدين ('İzzü'd-dünyâ ve'd-dîni) ibâresini 'Alâ'd-Dünya ve'd-Dîn şeklinde okumuşlardır.[136] Tevhid'in kitâbe hakkında bir açıklaması yoktur.

11. Burç Kitâbesi (Kayıp)

Günümüzde kayıp olan kitâbe, Erten'in 53. kitâbe olan 10. Kûkî Burcu kitâbesinden sonra in-situ hâlinde 54. kitâbe olarak okuyup kaydettiğini ifâde ettiği kitâbedir.[137] Tevhid; "*Altıncı kitâbe Dişçi Abdülkadir Efendi'nin hânesi bahçesindedir. Bu taşta yanmıştır:*" açıklamasını yaptıktan sonra üç satır hâlindeki kitâbenin okuyabildiği yerlerini şöyle kaydetmiştir:

......العمارة السلطان .... سلطان

سلطان السلاطين ....

....[138]

---

[134] SFE
المنة لله
السلطان المعظم عز الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن الساطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف كلوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة
LY-KT
المنة لله
السلطان المعظم عز الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن الساطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

[135] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.
[136] Yılmaz-Tuzcu, s. 144.
[137] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56.
[138] Tevhid, s. 172.
SFE
......العمارة السلطان .... سلطان

السلاطين ....
....

Türkçe okunuşu: …… el-‘imârete es-sultânu …….. sultânu
Sultânu’s-selâtîni ……………………….
……………………………………………

Türkçe çevirisi: ……yapı sultan ……..sultan, sultanların sultanı…………

12. Kölük b. Emir Yâvî[139] Burcu Kitâbesi

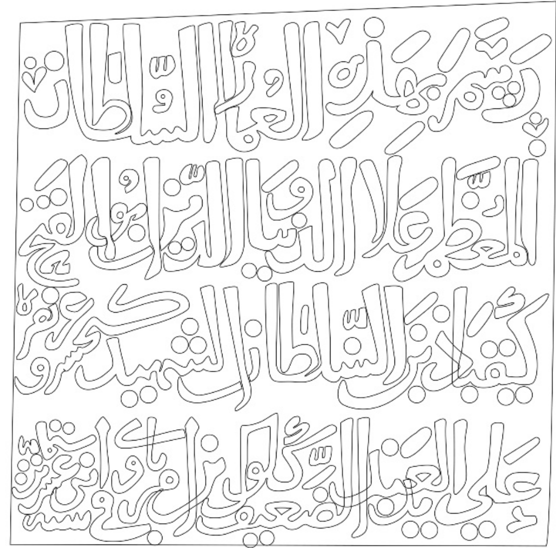
Erten ve Tevhid tarafından okunan kitâbe günümüzde de in-situ hâlindedir. Erten, sözkonusu kitâbeyi günümüzde kayıp olan 54. kitâbeden sonra (11. Burç Kitâbesi) 55. kitâbe olarak okuyup; “*Bu kitâbe vaktiyle yangın gördüğünden okunamaz dereceye gelmiştir*”[140] diye açıklama yaptığı kitâbe hakkında herhangi bir malûmâta rastlanılamamıştır. Erten’in; “*Balıkpazarındaki burç üzerinde*” açıklamasıyla 56. kitâbe olarak okuyup kaydettiği ve Tevhid’in de aynı sıralamada okuduğu kitâbe, Alaaddin Keykubad Surları ve Burçları’nın 12. burç kitâbesi olarak burç silsilesindeki yerine konulmuştur.

Antalya Müzesi Kemal Turfan arşivinde on ikinci burç kitâbesi ile alâkalı; “*Balık Pazarı güneyinde, Refie İbrişim hanımla ve Hilmi beyin evlerinin bahçesinde, h. 622 (m. 1225), Alaeddin Keykubat adına ümerâdan Kölük, Burcun müsellesi alınlığının altında, iki tarafı mermer konsollu, etrafı Bizans parçaları ile kornişli, 0,75x0,75 m.lik bir mermerde, Arapça, sülüs, 4 satırlık kitâbe vardır”* açıklamaları bulunmaktadır.[141] Kitâbe, iki yanında devşirme mermer konsol parçasının arasına yerleştirilmiştir.

70x70 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

[139] Yalnız Selçuklu değil Anadolu mîmârisininde önde gelen isimlerinden olan Kölük, İslâm’ı kabul ettikten sonra Kölük b. Abdillah ismini kullanmış ve eserlerinden iki kitâbesine bu şekilde adını yazdırmıştır. Kölük b. Abdillah’ın, Selçuklu Devleti’nde meslekî faaliyetlerine Sultan Alaaddin Keykubad zamanında başladığı ve 1280 tarihine kadar yaşadığı varsayılmaktadır. Zeki Dönmez, “Kölük b. Abdullah”, *TDVİA*, C. XXVI, Ankara 2010, s. 248-250

[140] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56.

[141] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40, Antalya Müzesi Arşivi.

رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوك بن امير ياوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة[142]

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu
el-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi
Keykubâd bin es-Sultânu eş-Şehîdu Keyhusrev 'azze nasruhu
'alâ eydi'l-'abdi'd-da'îfi Külük bin Emîr Yâvî fî seneti isney 'ışrîne sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubâd –zaferi kutlu olsun-, Emir Yâvî oğlu zayıf kul Kölük tarafından bu imâretin yapılmasını 622/1225 senesinde emretti*."

Onikinci burcu, onüçüncü burca bağlayan sur beden duvarı bitiminde, in-situ hâlinde Kölük b. Emir Yâvî'ye âit ikinci bir kitâbe daha vardır.

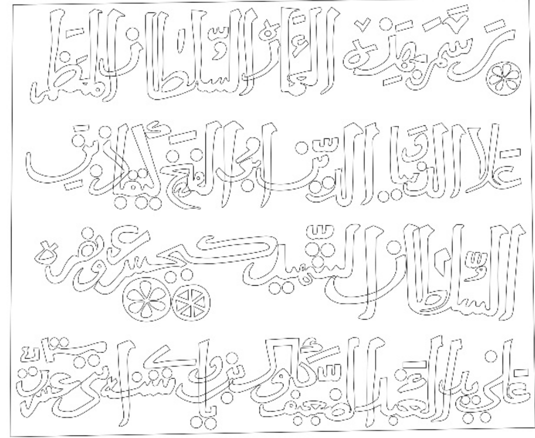
Antalya Müzesi arşivinde ikinci kitâbe hakkında; "*Burcun güneyindeki duvarın doğu yüzünde ve güney ucunda 0.68x0.72 m.lik bir mermerde, Arapça girift sülüs, 4 satırlık ikinci bir kitâbe daha vardır"* açklamaları yer almaktadır.[143]

70x70 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

[142] SFE
رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوكوان بن سنباد قنوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة
AT
رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوكوان بن سنباد قنوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة
KT
رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوك امير ياوى فى سنة اثنى عشرين ستمائه
LY-KT
رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوك بن امير ياوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة
Erten ve Tevhid, كلوك بن امير ياوى (Kölük b. Emir Yâvî) ismini كلوكوان بن سنباد قنوى şeklinde okumuşlardır.
[143] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40, Antalya Müzesi Arşivi.

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقباد بن
السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علی يد العبد الضعيف كلوك بن ياوی سنة اثنی عشرين ستمائة[144]

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-Mu'azzamu
'Ala'd-dünyâ ve ed-dîni Ebu'l-fethi Keykubad bin
es-Sultânu'ş-Şehîdü Keyhusrev 'azze nasrahu
'alâ yedi'l-'abdi'd-da'îfi Külük bin Yâvî senete isney 'işrîne sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Şehid Sultan Keyhüsrev'in oğlu Fetih babası Keykubad –zaferi kutlu olsun- zayıf kul Kölük b. Yâvî tarafından bu yapının yapılmasını 622/1225 senesinde emretti.*"

Erten ve Tevhid, كلوك بن ياوی (Külük b. Yâvî) ismini شاوك بن وای (Şâvik b. Vây) şeklinde okumuşlardır. Erten ve Yılmaz-Tuzcu, kitâbenin tarih kısmına aslında olmayan harfleri eklemişlerdir.

13. Burç Kitâbesi (Kayıp)

Kitâbeleri İmâret Kapısı tarafından deniz istikâmetinde okuyan Erten, 12. Kölük b. Emir Yâvî Burcu Kitâbesi'nden sonra; deniz tarafından İmâret Kapısı istikâmetinde okuyan Tevhid, 17.

[144] SFE
رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقباد بن
السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علی يد العبد الضعيف شاوك بن وای فی سنة اثنی عشرين و ستمائة
AT
رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقباد بن
السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علی يد العبد الضعيف شاوك بن وای سنة اثنی عشرين ستمائة
LY-KT
رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقباد بن
السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علی يد العبد الضعيف كلوك بن ياوی سنة اثنی عشرين ستمائة

Alaaddin Keykubad Burcu Kitâbesi'nden sonra; "*Bundan sonra birkaç burç yıkılmış olduğundan kitâbeleri kaybolmuştur*" şeklinde aynı şekilde açıklama yapmaktadırlar.[145] Söz konusu kitâbe kayıptır.

14. Emir? Burcu Kitâbesi

Antalya Müzesi Envanterine 127 numara ile kayıtlı olan ve Alaaddin Keykubad Dönemine ait kitâbe ilk defa tarafımızdan tesbit edilerek üzerinde çalışma yapılmış, İmâret Kapısı'ndan itibaren Selçuklu emirlerinin uhdesine verilen burçları takip ettiği için 14. burç kitâbesi olarak sur sıralamasına yerleştirilmiştir.

76x31 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitâbe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'nde; "*Selçuklu Kitâbe Parçası, Adi Taş*" açıklamaları ve 127 sıra no ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

(امر بهذه العمارة المباركة) السلطان
(الاعظم شاهنشاه المعظم) الفتح ابو
(كيقباد بن كيخسرو على يد العبد) امير الضعيف
المحتاج الى.....................................
(رحمة ربه فى سنة) اثنى عشرين و ستماية

Türkçe okunuşu: Emera bi-hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi es-Sultânu
el-Mu'azzamu Şâhinşâhu'l-'a'zamu Ebu'l-fethi
Keykubâd bin Keyhusrev 'alâ yedi'l-'abdi'd-da'îfi emîr
……………………………………………….. el-muhtâcu ilâ
rahmeti rabbihi fî seneti isney 'işrîne ve sittemeyete

Türkçe çevirisi: "*Bu mübârek imâretin yapılmasını Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad, Rabbi'nin rahmetine muhtaç zayıf kul emir ………….. 622/1225 senesinde emretti.*"

[145] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 57; Tevhid, s. 172.

15. Alaaddin Keykubâd Burcu Kitâbesi

Onbeşinci burçtan itibaren beş burç Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılmıştır. Bu beş burcu (15,16,17,18,19) aynı sur silsilesinde yer alan emir burçlarından ayırmak adına, bu burçlar tarafımızdan "Sultan Burçları" diye isimlendirilmiştir.

Sultan burçlarının ilki olan onbeşinci burç kitâbesi, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne 126 numara ile kayıtlı olan ilk defa tarafımızdan tesbit edilerek ortaya çıkarılan kitâbe, 15. burç kitâbesi olarak sur sıralamasına yerleştirilmiştir.

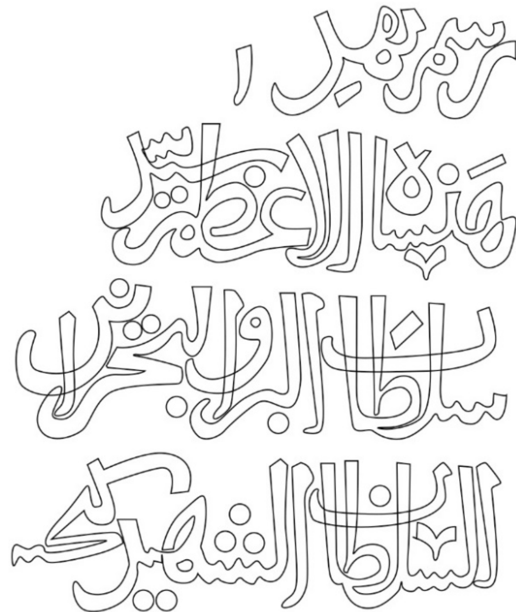
Söz konusu kitabenin I. Gıyâseddin Keyhüsrev'e âit olmadığı, "iki denizin ve karanın sultanı" ibâresinden, yani devrinde Sinop daha fethedilmediği için Akdeniz ve Karadeniz'i ifâde eden "iki deniz" ibâresini kullanamayacağından anlaşılmaktadır. Kitâbede yer alan, "Şehîd Sultan Keyhusrev'in oğlu" ibâresi, Gıyâseddin Keyhüsrev'in oğulları İzzeddin Keykâvus ve Alaaddin Keykubad içindir. Kitâbenin başlangıcında yer alan "Raseme" ifâdesi İzzeddin Keykâvus'un kitâbelerinde yer almadığından ve Alaaddin Keykubad kitâbelerinde kullanıldığından dolayı, kitâbenin Alaaddin Keykubad'a âit olduğu netleşmektedir.

Kitâbenin, Alaaddin Keykubad Burç ve Surları dizesine yerleştirilmesine gelince; Alaaddin Keykubad dönemi burçlarının kitâbesi eksik olanlar bellidir. Sultan Burçları'ndaki tek eksik olan on beşinci burç kitabesidir. Kitâbenin herhangi bir Selçuklu emirine değil de Alaaddin Keykubad'a âit olması, Sultan Burçları'ndaki eksik olan kitâbenin yerine konulmasını gerektirmiştir.

78x60 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitâbe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'nde; "*Selçuklu Kitâbe Parçası, Adi Taş, Y:80 cm, En:58 cm, üst tarafı ve sol kısmı kırık ve noksan, etraf çerçeveli, oyma zeminde kabartma dört satırlık. Kitâbesi (BivesmiHeza…), ikinci satırda (Şehinşah elazam) diye başlamaktadır. Arkasında iki oyuk arkasında Yunanca*" açıklamaları ve 126 sıra no ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه ا(لعمارة السلطان الاعظم ش)
هنشاه الاعظم سيد (سلاطين العرب و العجم)
سلطان البر و البحرين ابو (الفتح كيقباد بن)
السلطان الشهيد كيخسرو (برهان امير المؤمنين)

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-A'zamu Şâ-hinşâhu'l-Mu'azzamu Seyyidu Selâtîni'l-'Arabi ve el-Âcemi Sultânu'l-berri ve'l-bahreyni Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev burhânu emîre'l-mü'minîne

Türkçe çevirisi: "*Bu imâreti, büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, Arap ve Acem sultanlarının Efendisi, iki denizin ve karanın Sultanı, Müminlerin emirinin burhanı, Şehid Sultan Keyhusrev'in oğlu, Fetih babası Keykubad emretti.*"

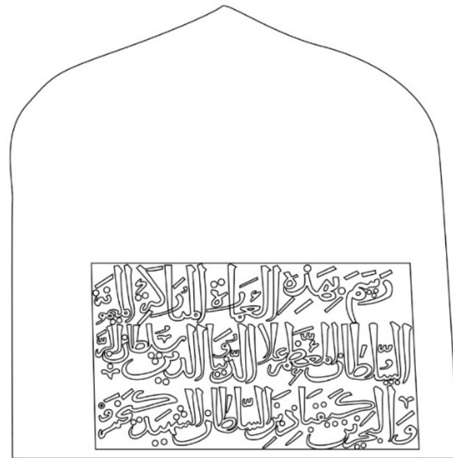
16. Alaaddin Keykubâd Burcu Kitâbesi

Erten'in; "*Yivlim Minâresi üzerinde olup bilâhare konulmuş olan kitâbe*"[146] şeklinde ifâde ettiği Yivli Minâre'deki kitâbenin in-situ olmadığı ve kitâbenin konulduğu yerde, diğer nişlerde olduğu gibi daha önce çini dekorlarının olduğu âşikârdır. Sultan Burçları'ndaki ortak özelliklere sahip bu kitâbe âit olduğu yerde tanımlanarak, 16. burç kitâbesi olarak yerleştirilmiştir.

Turfan; "*Yivli Minâre, Selçuk Mahallesi, Müze çevresi içinde, XIII. Asır başı, kürsünün doğu yanında 0,52x0,76 lık bir mermer üzerinde Arap nesih, 3 satır, kitabenin son tarafı kırılmıştır*"[147] açıklamalarıyla kitâbeyi okuyup kaydetmiştir.

Yivli Minâre Kitâbesi'nin kitâbesi, kemerli nişlerin üzerinde yer alan dikdörtgen bölümlere çini ile işlenerek yazılmıştır. Tarafımızdan ilk defa Yivli Minare'nin kuzey tarafındaki dikdörtgen nişte bir kısmı okunan kitâbeden, "Alaaddin Keykubad Dönemi Yapı Kitâbeleri" başlığı altında bahsedilecektir. Kitâbe, 52x76 cm ebatlarında, mermer üzeri 3 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

[146] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 58.
[147] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.35, Antalya Müze Arşivi.

رسم بهذه العمارة المباركة الميمونة
السلطان المعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو[148]

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi'l-meymûneti
es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Sultânu'l-berri
ve'l-bahrayni Keykubâd bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev

Türkçe çevirisi: "*Bu kutlu ve mübârek yapının yapılmasını, Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, karanın ve iki denizin Sultanı, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Keykubad emretti.*"

Erten, الميمونة (el-meymûneti) kelimesini, الميمنة (el-meymeneti) şeklinde okumuştur.

17. Alaaddin Keykubâd Burcu Kitâbesi

Erten, 12. burç kitâbesinden sonra; "*Biraz garbında bulunan bir burç üzerinde*" açıklamasını yaparak okuyup kaydettiği kitâbe hakkında[149] Tevhid, 18. burç kitâbesini okuduktan sonra:"*Bu kitâbenin yanında beyaz mermerden masnu' bir lahid parçası vardır. Beyaz mermer yanmıştır*" açıklamasını yaparak in-situ hâlindeki kitâbeyi kaydetmişlerdir.

Kitâbe Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; "*Kitâbe, Adi Taş, Kale burcundan, Müzeye geldiği tarih 2/5/1931*" açıklamaları, 18 sıra no ve 231 kayıt numarası ile kayıtlıdır.

54x115 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

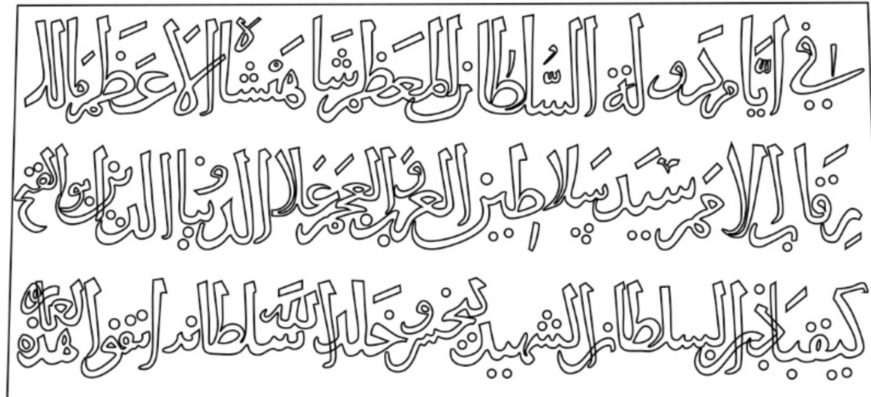
---

[148] SFE
رسم بهذه العمارة المباركة الميمنة
السلطان المعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
AT
رسم بهذه العمارة المباركة الميمونة
السلطان المعظم علاء الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
KT
رسم بهذه العمارة المباركة الميمونة
السلطان المعظم علاء الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
LY-KT
رسم بهذه العمارة المباركة الميمونة
السلطان المعظم علاء الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو

[149] Erten, *Antalya Livası*, s. 58.

Necmi Atik Özel Arşivi

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
[150]كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو خلد الله سلطانه اتفق هذه العمارة

Türkçe okunuşu: Fî eyyâmi devleti’s-Sultâni’l-Mu’azzami Şâhinşâhi’l-A’zami Mâliki rikâbi’l-ümemi Seyyidi selâtîni’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi ‘Ala’d-dünyâ ve’d-dîni Ebu’l-fethi Keykubad bin es-Sultânu’ş-Şehîdu Keyhusrev halledellâhu sultânehu ittefeka hâzihi’l-‘imârete.

Türkçe çevirisi: “*Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, milletlerin boyunlarına mâlik (ümmetlerin idâresi elinde olan), Acem ve Arap sultanlarının Efendisi, din ve dünyanın*

---

[150] SFE

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو خلد الله سلطانه اتفق هذ العمارة

AT

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو خلد الله سلطانه اتفق هذه العمارة

LY-KT

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم علاء الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو خلد الله سلطانه اتفق هذه العمارة

yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad –Allah onun sultanlığını dâim kılsın- devleti günlerinde bu yapı tamamlandı."

18. Alaaddin Keykubâd Burcu Kitâbesi (Kayıp)

Erten ve Tevhid tarafından in-situ olarak okunan kitâbe günümüzde kayıptır.[151] Erten ve Tevhid'in okumalarında herhangi bir farklılık yoktur. Tevhid, kitâbe hakkında; "*İbtidâsı kırıktır*" açıklamasını yapmıştır.[152]

المنة لله
(اتفق هذا) العمارة المباركة
السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثنى عشرين و ستماية[153]

Türkçe okunuşu: El-minnetü lillâhi
(İttefeka hâza) el-'imâretü'l-mübâreketü
Es-Sultanu'l-Mu'azzamu Şâhinşâhu'l-A'zamu Mâliku
rikâbu'l-ümemi Sultânu'l-berri ve'l-bahrayni 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni
Ebu'l-fethi Keykubad bin Keyhusrev 'azze nasrahu fî seneti isney 'ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Minnet yalnız Allah'adır*
Bu mübârek yapı, Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, milletlerin boyunlarına mâlik (ümmetlerin idâresi elinde olan), karanın ve iki denizin Sultanı, din ve dünyanın Yücelticisi, Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubad –zaferi kutlu olsun- (devletinde), 622/1225 yılında (tamamlandı)."

Yılmaz-Tuzcu'nun yaptıkları tercüme tamamlanmamıştır.

19. Alaaddin Keykubâd Burcu Kitâbesi

---

[151] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 57; Tevhid, s. 171-172.
[152] Tevhid, s. 171.
[153] SFE
…….. العمارة المباركة
السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثنى عشرين و ستماية
AT
…….. العمارة المباركة
السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثنى عشرين و ستماية
LY-KT
(امر بهذه) العمارة المباركة
السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثنى عشرين و ستماية

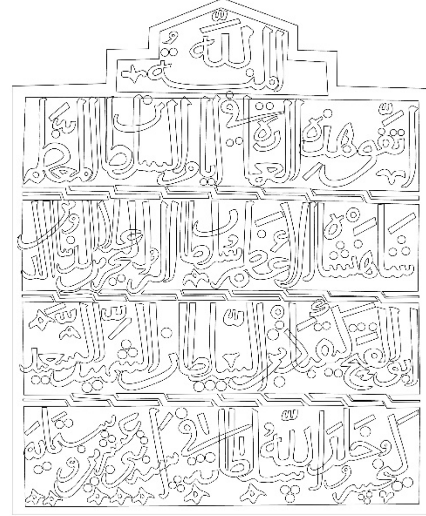
Alaaddin Keykubad burçlarından, Erten ve Tevhid'in okumalarında tesbit edildiği halde günümüzde kayıp olan kitâbelerden 19. kitâbe in-situ durumunda, burca yapılmış bir evin ikinci katında ilk defa tarafımızdan tesbit edilerek ortaya çıkarılmıştır.

120x80 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Bir milletin târihi mirası olan 800 yıllık sur ve burçların yıkılarak, şahsî mülk hâline getirilip yerlerine mesken ve işyerlerinin yapılması anlaşılamaz iken, var olan sur ve burçların şahsî mülk gibi arzu edilen her türlü amaca hizmet etttirilmesi kabul edilemez bir durumdur.

Necmi Atik Özel Arşivi

المنة لله
اتفق هذه العمارة في ايام السلطان المعظم
شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد
كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستماية[154]

---

[154] SFE
المنة لله
اتفق هذه العمارة في ايام السلطان المعظم
شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد
كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستماية
AT
المنة لله
اتفق هذه العمارة في ايام السلطان المعظم
شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد
كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستماية
LY-KT
المنة لله
اتفق(ت) هذه العمارة في ايام السلطان المعظم
شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد
كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستماية

Türkçe okunuşu: el-Minnetü lillâhi
İttefeka hâzihi'l-'imâretü fî eyyâmi's-Sultâni el-Mu'azzami
Şâhinşâhi'l-A'zami Sultâni'l-berri ve'l-bahreyni 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni
Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultânü'ş-Şehîdü's-Sa'îdü
Keyhusrev halledellâhu sultânehu fî seneti isney 'işrîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: "*Minnet ancak Allah'adır, Bu yapı, Said (huzurlu) ve Şehîd Keyhusrev'in oğlu, Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, karanın ve iki denizin Sultanı, din ve dünyanın yücelticisi, Fetih babası Keykubad –Allah onun sultanlığını dâim kılsın- devleti zamanında 622/1225 senesinde tamamlandı.*"

Yılmaz-Tuzcu, اتفق (ittefeka) kelimesine, kitâbenin aslında olmadığı halde cümlenin siyâkından dolayı müennesliği ifâde eden ت (te) harfini eklemişlerdir.

Üçkapılar (Hadrian Kapısı) Burcu Kitâbesi

Roma İmparatoru Hadrian'ın, Antalya'yı ziyareti sebebiyle Üçkapılar'dan Kaleiçi Balıkpazarı'na kadar yapılan Sütunlu Çarşı'nın, doğu tarafı kale giriş kısmındaki kapı "Hadrian Kapısı" veya "Üçkapılar" olarak bilinmektedir. Üçkapılar'ın kuzey tarafındaki burçta, Alaaddin Keykubad'ın, Antalya ile alakalı en erken tarihli in-situ hâlinde kitâbesi bulunmaktadır. Kitâbe, burcun Alaaddin Keykubad dönemindeki onarımı sebebiyle konulmuştur.

Erten; "*Bu kitâbe Adriyanus Kapısı'nın yanıbaşındaki burçta olup 617-1220 tarihlidir*" açıklaması ile kitâbeyi 4. kitâbe olarak okuyup kaydetmiştir.[155] Tevhid; "*Hâric surda kâin Karakaş Camii karşısında Adriyanus Kapısı yanındaki burçta. Bu kitâbenin gerek taşında gerek yazısında i'tinâ gösterilmemiştir*" ifâdeleriyle kitâbeyi okuyup kaydetmiştir.[156]

Antalya Müzesi arşivinde kitâbe hakkında; "*Sinan Mah. Atatürk Cad. M.S. 117-138 arasında, İmparator Hadrian şerefine Antalya halkı, kuzeydeki burcun yüzünde 0.75x1.05 m. Bir mermerde Arapça 5 satır, Selçuk sülüsü onarım kitâbesi, h. 617 Cemâziye'l-evveli (1220 Temmuz'u) onartan I. Alaeddin Keykubat*" açıklamaları yer almaktadır.[157] Kitâbe 75x105 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

[155] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49.
[156] Tevhid, s. 175.
[157] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 ö, Antalya Müzesi Arşivi.

امر بهذه العمارة فى ايام
السلطان المعظم علا
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
[158]فى جمادى الاولى سنة سبعة عشر و ستمائة

Türkçe okunuşu: Ümira bi-hâzihi el-‘imâreti fî eyyâmi
es-Sultâni el-Mu’azzami ‘Ala’
d-dünyâ ve’d-dîni Ebu’l-fethi
Keykubad bin Keyhusrev nâsıru emîr’el-mü’minîne
Fî Cemâdi’l-Ûlâ senete seb’ate ‘aşere ve sittemiete

Türkçe çevirisi: *“Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Müminlerin Emîri’nin yardımcısı, Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad devleti günlerinde bu binanın yapımı 617 yılı Cemâziye’l-ûlâ (4 Temmuz – 2Ağustos 1220) ayında emredildi.*”

Alaaddin Keykubad Dönemi Yapı Kitâbeleri

Alaaddin Keykubad, saltanatı döneminde Selçuklu Devleti’nin her tarafında îmâr faaliyetlerini bütün hızıyla sürdürmüştür. Antalya’nın fethinden sonra, konumu ve önemi dolayısıyla Gıyâseddin Keyhüsrev, İzzeddin Keykâvus, Alaaddin Keykubad, II. Gıyâseddin Keyhüsrev, II. İzzeddin Keykâvus ve III. Gıyaseddin Keyhüsrev’in Antalya’daki îmâr çalışmaları konusundaki belgeler az da olsa arşivlerde kayıtlıdır. Selçuklu sultanları içinde Antalya’daki îmâr çalışmalarındaki en büyük pay şüphesiz Alaaddin Keykubat’a âittir. Antalya’da bir taraftan donanmanın geliştirilmesi için tersânenin kurulması, diğer taraftan kale, sur, cami, mescid, medrese, saray gibi yapıların yapılması Alaaddin Keykubad döneminde yoğun bir

[158] SFE
امر بهذه العمارة فى ايام
السلطان المعظم علا
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
فى جماذى الاول سنة سبعة عشر و ستمائة
AT
امر بهذه العمارة فى ايام
السلطان المعظم علا
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
فى جماذى الاول سنة سبعة عشر و ستمائة
KT
امر بهذه العمارة فى ايام
السلطان المعظم علا
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
فى جماذى الاول سنه سبعه عشر و ستمايه
LY-KT
امر بهذه العمارة فى ايام
السلطان المعظم علاء
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
فى جمادى الاولى سنة سبعة عشر و ستمائة

şekilde devam etmiştir. Alaaddin Keykubad döneminden günümüze kitâbeleri ulaşan eserler şöyledir:

1. **Yivli Minâre Kitâbesi**

Yivli Minâre'ye sonradan yerleştirilen burç kitâbesi (Alaaddin Keykubad Surları 16. Burç Kitâbesi), nereye âit olduğu ile alakalı araştırmacıları meşgul etmiş, Yivli Minâre'nin çini ile işlenen kitabesi dikkatlerden kaçmıştır. Turkuaz ve mavi renkli çinilerle tezyin edilen Yivli Minâre'nin bilemediğimiz nedenlerle çinileri dökülmüş veya kaybolmuş, minâre kütüğündeki Selçuklu sivri kemerli, kare ve dikdörtgen nişler, olması gereken çiniler yerine, bu kısımlar muhteşem yapıya hiç uygun olmayan sıva ile kapatılmıştır. Yivli Minâre'nin restorasyonu sırasında bu bölgeler raspalanarak az da olsa sıva altında kalabileceğini umut ettiğimiz Selçuklu çinileri açığa çıkarılır kanaatindeyiz.

Yivli Minâre kütüğünde yer alan sekiz dikdörtgen nişe çini ile işlenen kitâbeden geriye kalan ve ilk defa tarafımızdan okunan kuzey tarafındaki niş'teki yazı şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

المعظم شاهنشاه الاعظم علا الدنيا

Türkçe okunuşu: el-Mu'azzam Şâhinşâhu'l-A'zam 'Ala'd-dünyâ

Türkçe çevirisi: "*Büyük, En büyük Şahlar Şahı, dünyanın yücelticisi*"

Kitâbe'de okuduğumuz kısım Yivli Minâre'nin tarih aralığını ve kim tarafından yapıldığı bilgisini bize vermektedir. Selçuklu kitâbelerinde yer alan sultan ünvanlarından, عز الدنيا و الدين ('izzü'd-dünyâ ve'd-dîn) I. ve II. Sultan İzzeddin Keykâvus'a, علا الدنيا و الدين ('ale'd-dünyâ ve'd-dîn) Sultan Alaaddin Keykubad'a, غياث الدنيا و الدين (giyâsü'd-dünyâ ve'd-dîn) I., II. ve III. Gıyâseddin Keyhüsrev'e âittir. Kitâbeden, Yivli Minâre'nin Alaaddin Keykubad dönemine (1220-1237) âit bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca Yivli Minare kütüğündeki kemerli nişlerin altında yer alan çinili kare nişlerde Alanya Kalesi'nde olduğu gibi, "Allah" ve "Muhammed" isimleri tekrar edilmektedir.

Necmi Atik Özel Arşivi

2. Ayaz Şarapsalar[159] Çeşmesi

Balibey Mahallesi'nde (Keçibalı Mahallesi) bir çeşme üzerinde yer alan[160] ve Antalya Müzesi Envanteri'ne 2009.76 no ile kayıtlı 626/1228 tarihli Ayaz Şarapsalar'a ait kitâbe vardır.

Erten; "*Keçibalı Mahallesi'nde ve bir çeşme üzerinde*" açıklamasıyla kitâbeyii 71. kitâbe olarak okumuş ve kaydetmiştir.[161] Turfan, 9 no'lu müze fişinde; "Bu kitâbe kalenin yıkılan bir bölümüne ait olmalıdır. Kalenin ayakta kalan bazı ölümlerinde benzeri kit3abelere rastlanılmaktadır. Kitâbe, çeşmenin kemeri altındaki cepheye konmuş olup aslında başka bir binaya aşt bir Selçuk kitabesidir. 1.03x1.03 m.lik bir mermerde, Arapça Selçuk Sülüsü, 7 satırdır" açıklamaları ile الشرا بسلار (Şarapsâlar) kelimesini الشرابسلاى (Şarapsâlay) şeklinde hatalı okuyarak kaydetmiştir.

---

[159] Ayaz Şarapsalar'ın (?/1237-38?) asıl adı Esededdin Ayaz'dır. I. Alaaddin Keykubad zamanı öne çıkan Selçuklu emirlerindendir. II. Süleyman Şah, I. Gıyâseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykâvus, I. Alaaddin Keykubad ve II. Gıyâseddin Keyhüsrev'e hizmet etmiştir. Sultan II. Süleyman Şah, Artuk hükümdarı Mahmud tarafından hapse atılan Ayaz'ı kurtarıp, kendi beyleri arasında yer verdi. I. İzzeddin Keykavus zamanında Honaz'a uç beyi olarak atanır ve 1214 yılında Sinop fethine katılır. Alaaddin Keykubad döneminde Emir-i Ahurluk yapar. 1226 yılında Kahta ve Çemişgezek'i fetheder. Kubadâbâd – Alanya yolu üzerinde Sırt Köy Tol Han kitâbesinde de ismi Şarapsalar Ayaz olarak geçer. I. Alaaddin Keykubad'ın şarapsarlığını da yapmıştır. İzzeddin Keykâvus ve Alaaddin Keykubad dönemlerinde inşaat işlerine bakar, kale inşaatları idârî kontrolünü üstlenir. Esededdin Ayaz'ın, Alâeddin Keykubad'ın Âdiliye Hatun'dan olan çocuklarına olan yakınlığı ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin imar işlerine vekillik yapması, Sâdeddin Köpek'in kendisine karşı cephe almasında başlıca sebepler arasında yer alır ve Sâdeddin Köpek tarafından öldürülen devlet adamları arasında olabilir. Zeki Sönmez, *Anadolu Türk- İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989, s. 125-127; 472; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Ankara 1992, VII, s. 262; Yılmaz Önge, "Antalya'daki Selçuklu Çeşmeleri Hakkında Bazı Görüşler", *Antalya IV. Selçuklu Semineri Bildirileri*, 13-14 Mart, Antalya 1992, s. 72; Mehmet Ali Hacı Gökmen, "Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 27, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2010.

[160] Erten, *Antalya Livası*, s. 59; *Antalya Vilâyeti*, s. 60.

[161] Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 60.

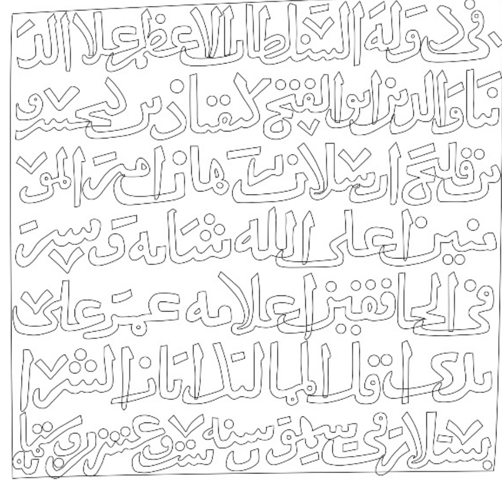
Yılmaz-Tuzcu’nun 2010 yılında yaptıkları çalışmalarında; “*Kitâbe bugün kayıptır*” bilgisi yanlıştır. Zira kitâbe, 2009 yılında Antalya Müzesi envanter kayıtlarında mevcuttur.

Mevlevîhâne Hamamı Kitâbesi’nde olduğu gibi, bu kitâbe de yıkılan Selçuklu yapılarından alınıp, Keçibalı (Balbey) Mahallesi’ndeki çeşmeye, çeşme taşı kitâbesi olarak konulmuştur.

Kitâbe, 106x106 cm ebatlarında, mermer üzeri 7 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

فی دولة السلطان الاعظم علا الد
نيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو
بن قلنج ارسلان برهان امير المؤ
منين اعلى الله شانه و سير
فی الخافقين اعلامه عمر على
يدى اقل الممالك اياز الشرا
بسلار فی شهور سنة ست و عشرين و ستماية[162]

[162] SFE
فی دولة السلطان الاعظم علا الد
نيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو
بن قيلج ارسلان برهان امير المؤ
منين اعلى الله شانه و سر
فی الخافقين اعلامه عمر على
يدى اقل المماليك (اياز) الشرا
(بتلار) فی شهور سنة ست و عشرين و ستماية
AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
KT
فی دولة السلطان الاعظم علا الد
نيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو
بن قلنج ارسلان برهان امير المؤ
منين اعلى الله شانه و سر
فی الخافقين اعلامه عمر على
يدى اقل الممالك اياز الشرا
بسلاى فی شهور سنة ست و عشرين و ستماية
LY-KT
فی دولة السلطان الاعظم علا الد
نيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو

Türkçe okunuşu: Fî devleti's-Sultâni el-A'zami 'Ala'd-dü-
nyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keykubâd bin Keyhusrev
bin Kılınç Arslan Burhânu emîri'l-mü'-
minîne a'lâllahu şânehu ve seyyera
fî'l-hâfikayni a'lâmehu 'ummira 'ala
yedi ekalli'l-memâliki Ayâz eş-Şera-
bsalar fî şuhûri senete sitte ve 'işrîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: "*En Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Mü'minlerin Emîri'nin burhânı, Kılınç Arslan oğlu Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad'ın devleti zamanında – Allah onun şânını yüceltsin ve bayraklarını doğu ve batıda gezdirsin (dalgalandırsın)-, 626/1229 senesinin aylarında kulların en değersizi Ayaz Şarabsalar eliyle (bu yapı) tamir edildi.*"

Erten, kitâbenin الممالك اياز الشرا بسلار (el-memâliki Ayâz eş-Şerapsalar) kısmını المماليك (اياز) الشرا (بتلار) (el-memâlîki (Ayâz) eş-Şera (btelar)) şeklinde okumuştur.

3. Ertokuş İbni Abdillah[163] İmâreti

Antalya Müzesi Envanteri'nde, etüdlük kitâbe olarak kayıtlı olan, Alaaddin Keykubad dönemi 618/1221 tarihli, Ertokuş ibni Abdillah'ın yaptırdığı bir imârete ait kitâbe ilk defa tarafımızdan tesbit edilmiştir. Bu kitâbenin Antalya'nın ilk valisi olan Mübârizüddin Ertokuş'un Antalya'ya yaptırdığı caminin kitâbesi olduğu kanaatindeyiz.[164] Ertokuş'un H. 669/M.1270-71 tarihinde

---

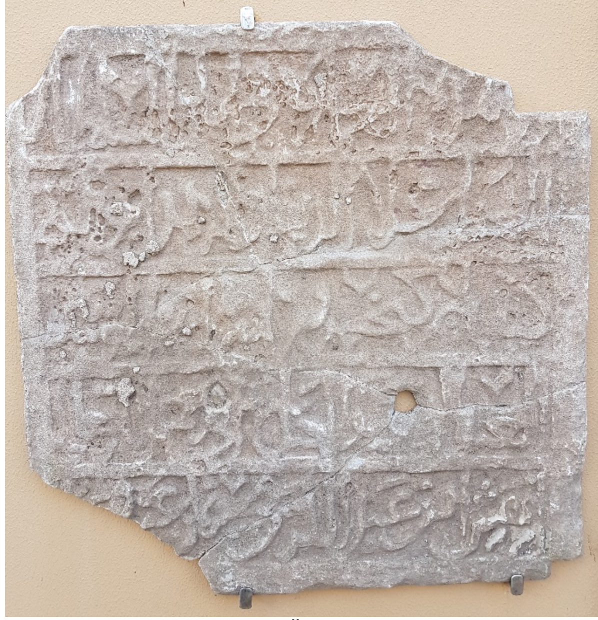
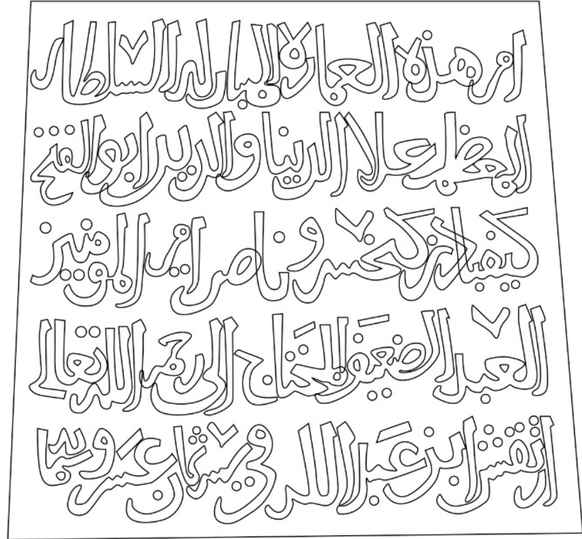
بن قلنج ارسلان برهان امير المؤ
منين اعلى الله شانه و سير
فى الخافقين اعلامه عمر على
يدى اقل الممالك اياز الشرا
بسلار فى شهور سنة ست و عشرين و ستماية

[163] Mübârizüddin Ertokuş bin Abdillah, Gulamân-ı Saray'da yetişen Anadolu Selçuklu Devleti'nin yüksek idâri makamlarında görev yapan önemli devlet adamlarındandır. Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev, Rükneddin Süleyman Şah lehine tahttan çekilince (1196) 1200 yılında İstanbul'a giderken has gulamlarından olan Ertokuşû da yanında götürmüştür. 1205 yılında tahta geçen I. Gıyâseddin Keyhusrev, Antalya üzerine sefer yaptığında ordu komutanlarından biri de Mübârizüddin Ertokuş'tur. Antalya'nın fethinden sonra I. Gıyâseddin Keyhusrev, Ertokuş'u şehrin subaşılığına/valiliğine atamış, malları gaspedilen tüccârın, mallarının tespit edilip iadesini emretmiştir. Ertokuş, I. Gıyâseddin'in saltanatı boyunca (1205-1211) Antalya valiliği görevini sürdürmüş, birkaç yıl (1212-1215) Kıbrıslılar'a geçen şehrin hâkimiyeti, I. İzzeddin Keykâvus'un 1216 yılındaki fethiyle son bulmuş ve Ertokuş tekrar Antalya valiliğine getirilmiştir. I. Alaaddin Keykubad döneminde de uzun yıllar Antalya valiliği yapan Ertokuş, Alanya'nın fethinde etkili olmuştur. Seyfeddin Ayaba, Zeyneddin Başare, Mübârizüddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluğca'nin başını çektiği I. Alaaddin Keykubad'a suikast girişimini engellemiş ve bu emirler bertaraf edilmiştir. Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde fetih hareketlerine başlayan Ertokuş, Kıbrıs'a sefer için I. Alaaddin Keykubad'dan izin istemiş, lâkin izin verilmemiştir.
Mübârizüddin Ertokuş, yirmi iki yıllık Antalya valiliğinden sonra Erzincan'a gönderilmiş, II. Gıyâseddin Keyhusrev'in bölge valisi olmasından sonra, Ertokuş şehzade Gıyâseddin'e atabey olarak tayin edilmiştir. Atabey Ertokuş, Sultan Alaaddin'in emri üzerine Kögonya'ya (Şebinkarahisar) sefere çıkmış ve fethetmiştir. Ertokuş'un kaynaklarda zikredilen son seferi Trabzon üzerinedir. Bu seferde, Selçuklu ordusu Trabzon surlarını aşamayarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ertokuş'un atabeyliğinin ne kadar devam ettiği, nerede ve ne zamn vefat ettiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Alaaddin Keykubad'ın ölmeden evvel oğlu şehzade Gıyâseddin için Altunaba'yı atabey tayin etmesi, Ertokuş'un 1236 yılı vefat ettiğini düşündürmektedir. (İbn Bîbi, *Selçuknâme*, s. 55-70, 118-119, 162-167, 254-271, 283-292, 320-354, 368-374; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 377-383, 416-420; Nermin Şaman Doğan, "Mübârizeddin Ertokuş", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 248. sayı)

[164] Zehra Odabaşı,*Selçuklu Devleti'nde Mühtedi Vakıfları: Celâleddin Karatay Vakıfları Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, s.41.

ölümünden sonra Antalya'da düzenlenen vakfiyesinde camii hakkında şu bilgiler yer almaktadır; "*Borlu'nun Agros Köyü'nde yaptırdığı medrese, yine Borlu'ya tâbi Dâdil Köyü'ndeki kervansaray ile Antalya'daki camiine âittir*"[165]

Kitâbe, 87x86 cm ebatlarında, taş üzerine 5 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

امر بهذه العمارة المباركة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى
ارتقش ابن عبد الله فى سنة ثمان عشر و ستمائة

Türkçe okunuşu: Emera bi-hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi es-Sultânu
l-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi
Keykubâd bin Keyhusrev Nâsıru emîri'l-mü'minîne
el-'abdu'd-da'îfu'l-muhtâcu ilâ rahmetillâhi Te'âlâ
Ertokuş ibni Abdillâh fî seneti semânun 'aşara ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Bu mübârek imâreti, Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Müminlerin Emiri'nin Yardımcısı, Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad, Allâhu Te'âla'nın rahmetine muhtaç zayıf kul Abdullah oğlu Ertokuş'a 618/1221 senesinde emretti.*"

4. Mimar Kitâbesi

Erten, 25. kitâbeyi okuduktan sonra devamında; "*Tarihleri belli olmayan 'atîdeki kitâbe gibi ötede beride yazılı taşlara tesâdüf edilmektedir*" açıklamasını yapmış ve Mimar Kitâbesi'ni

[165] Osman Turan, *Selçuklu Devri Vakfiyeleri II, Mübârizeddin Er-Tokuş ve Vakfiyesi*, Ankara 1947, Belleten, 11 (43), 415-430.

okuyup kaydetmiştir.[166] Erten, 1940 yılında neşrettiği eserde de kitâbeyi 70. kitâbe olarak okumuştur.[167]

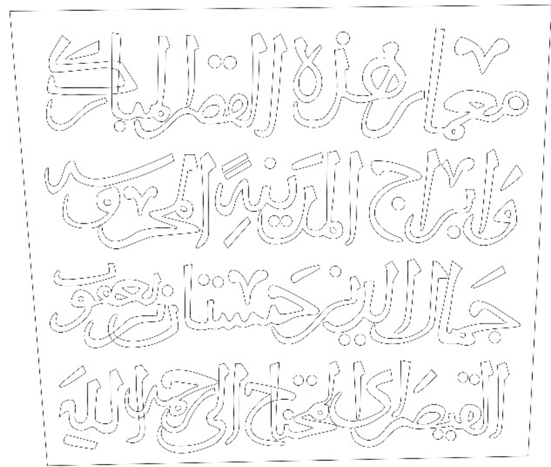
Kitâbe; "*Ev kitâbesi, Mermer, Antalya'da bir evden, y.55 cm, g.70 cm, Müzeye geldiği tarih 4 Nisan 1336, 1920*" açıklamaları ile 8 sıra no ve 31 kayıt no ile Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne kayıtlıdır.

Kitâbe, 55x70 cm ebatlarında, mermer üzeri 4 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır

Mimar Kitâbesi, yazı karakterinin, Alaaddin Keykubad dönemi kitâbelerinin yazı karakteri özellikleriyle aynı olmasından dolayı, kitâbe Alaaddin Keykubad dönemi yapı kitâbeleri bölümünde ele alınmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

معمار هذه القصر المبارك
و ابراج المدينة المحروسة
جمال الدين جيستان بن يعقوب
القيصراى المحتاج الى رحمة الله[168]

Türkçe okunuşu: Mi'mâru hâzihi'l-kasri'l-mübâreki
Ve ebrâci'l-medîneti'l-mahrûseti
Cemâlüddîn Cistân bin Ya'kûb
el-Kaysaray el-muhtâcu ilâ rahmetillâhi

---

[166] Erten, *Antalya Livası*, s. 59.
[167] Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 60.
[168] SFE
معمار هذه القصر المبارك
و ابراج المدينة المحروسة
جمال الدين جستان بن يعقوب
القيصري المحتاج الى رحمة الله
AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir
LY-KT
معمار هذه القصر المبارك
و ابراج المدينة المحروسة
جمال الدين جستان بن يعقوب
القيصري المحتاج الى رحمة الله

Türkçe çevirisi: "*Bu mübârek sarayın ve korunmuş şehrin burçlarının mimarı Allah'ın rahmetine muhtaç Kayseri'li Yakup oğlu Cemâleddin Cistân'dır.*"

5. Mevlevîhâne

Yivli Minâre ve Yivli Minâre Camii gibi, Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılan külliye yapıları içerisindeki Mevlevîhâne, Zincirkıran Türbesi'nin olduğu bölgeyle birlikte Selçuklu Saray kompleksi içinde yer alan saray müştemilâtından bir yapıydı. Mevlevîhane-Zincirkıran Türbesi ve Nigar Hatun Türbesi'nde yapılan restorasyon çalışmalarında ortaya çıkan Selçuklu dönemine âit su altyapısıyla da bu kompleks birbirine bağlanmaktaydı.

779/1377 yılında Tekeoğlu Mehmed Bey tarafından Mevlevîhane'ye tebdil edilen ve 6 yüzyıldır Mevlevîhâne olarak hizmet veren yapı,[169] Antalya Müzesi envanteri mezar taşlarında yer alan "Zincir Kıran Dergahı"[170] ve "Zincir-şiken"[171] (Zincirkıran) adını taşımaktaydı. Mevlevî-hâne'nin XVIII. asırda Tekeli Mehmed Paşa tarafından dergâha tahvil edildiği rivâyetinde[172] birbirine çok yakın olan "Tekeoğlu Mehmed Bey" yerine "Tekeli Mehmed Paşa" ifâdesi hatâen karıştırılmıştır.

Antalya'yı fethettikten sonra Yivli Minare Camisini ve Mevlevîhâne'yi tamir eden Tekeoğlu Mübârizeddin Mehmed Bey, Yivli Minâre Camisi'ne koydurduğu gibi, benzer ebatlardaki bir kitâbeyi de Mevlevîhâne'nin giriş kapısı üzerine koydurmuş, kapı üzerinde nişleri günümüzde dahi belli olan kitâbeye bütün gayretimize rağmen ulaşılamamıştır.

Cami-i Kebîr, Cumanın, Cihannümâ Camii,[173] Hünkâr Camii[174] ve Cami-i Cedîd[175] denilen Korkut Camii'nin bir kısmı II. Beyâzîd döneminde Mevlevîhâne olarak kullanılmış ise de, esasen yapı cami olarak kalmıştır.[176]

Kemal Turfan'ın 1955 yılında Antalya Müzesi için tuttuğu eski eser fişlerinde, Mevlevîhâne müze deposu olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.[177] Aynı fişte Kemal Turfan'ın;"*Mevlevîhâne (Rum Kilisesi) , aslında kilise olarak yapılmış bu bina XIV. Asırda Mevlevîhane'ye çevrilmiştir*" şeklindeki açıklamaları hatalıdır. Zîrâ Yivli Minâre Camii ve Mevlevîhâne Türk dönemi yapılarıdır.

d. II. Gıyâseddin Keyhusrev Dönemi (1237-1246) Sur ve Burç Kitâbeleri

1. II. Gıyâseddin Keyhusrev Burcu Kitâbesi

Tophane burcu olarakta bilinen burcun kitâbesi Erten'in; "*Batıdan başlayarak dış kaledeki kitâbeler: Postahane yanında ve şimdiki parkın bulunduğu yerde olup 1926 yılı birinci teşrinde (1 Ekim 1926) yıktırılan burcun kitâbesi –şimdi müzededir. İşte bu kitâbe on parça mermer*

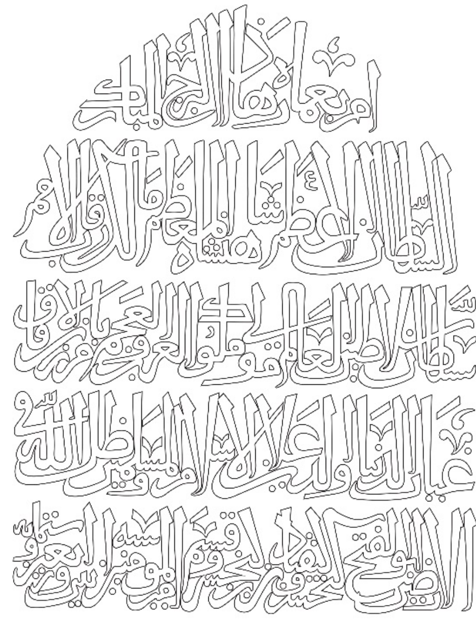
[169] Ş. Barihüdâ Tanrıkorur, "Mevleviyye", *DİA*, Ankara 2010, c. 29, s. 469.
[170] *Antalya Müzesi Taş Eserler Envanter Defteri*, Envanter No 43, 112.
[171] *Antalya Müzesi Taş Eserler Envanter Defteri*, Envanter No 56
[172] *Türkiye'de Vakıf ve Eski Eserler*, c. I., V.G.M. Ankara 1972, s. 516.
[173] Yaman Yücel, "Antalya", *Yurt Ans*., İstanbul:1981-1984, c. II, s. 864
[174] Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme, c. IX, s. 288; Ayrıca bkz. S. Fikri Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 74.
[175] BOA. TD. No:166, s. 588; BOA. MAD, No:617, s.258; TKGM. KK. Yeni No:567, Eski No:268, vr.3/a
[176] Yaman Yücel, "Antalya", *Yurt Ans*., c. II, s. 864.
[177] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No:32, Antalya Müzesi Arşivi.

olup 642/1244 tarihlidir"[178] açıklaması ile in-situ hâlinde okumuştur. Erten, diğer çalışmasında Ebûbekir b. Saîd Burcu Kitâbesi'ni okuduktan sonra: "*Bu burcun şark tarafında ve 300 adım kadar bu'dunda bulunan diğer bir burçta yukarıki kitabenin bir aynı mevcuttur. Bu kitâbenin de yazısı iri ve pek muntazamdır*" bilgisini vermektedir.

Tevhid kitâbe hakkında; "*Keyhusrev-i Sânî nâmına olan kitâbelerden biri limâna nâzır Tophâne tabir olunan mahalde etrafı yıkılmış ve kitâbesi hatırı için bırakılmış dört köşe burcun üzerinde cevânıbı korneşli güzel yazılı bir eserdir*" açıklamasını yazdıktan sonra kitâbeyi in-situ hâlinde okuyup kaydetmiştir.[179]

"*Burç kitâbesi, mermer ve adi taş, P.T.T. binası yanında yukarı burçtan, g305xy315 cm, kitâbe g162/y214cm, müzeye geldiği tarih 1926"* açıklamaları ile Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne 14 sıra no ve 137/146 kayıt numarası ile kayıtlı olan, 5 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılı kitâbe, Antalya Selçuklu kitâbeleri arasında en büyük ve ihtişamlı olanıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

امر بعمارة هاذا البرج المبارك
الساطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولي ملوك العرب والعجم مرزبان الآفاق
غياث الدنيا و الدين علا الاسلام والمسلمين ظل الله فى
الارضين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن كيخسرو قسيم امير المؤمنين سنة اثنى و اربعين و ستمائة[180]

---

[178] Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 48.
[179] Tevhid, s. 175.
[180] SFE
امر بعمارة هاذ البرج المبارك
الساطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب والعجم باامر رب الآفاق
غياث الدنيا و الدين علا الاسلام والمسلمين ظل الله فى
الارضين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن كيخسرو قسيم امير المؤمنين سنة اثنى و اربعين و ستمائة
AT
امر بعمارة هاذ البرج المبارك
الساطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم

Türkçe okunuşu: Emera bi-imâreti hâza'l-burci el-mübâreki
es-Sultânü'l-A'zamü Şâhinşâhü'l-Muazzamü Mâlikü rikâbi'l-ümemi
Sultânü selâtîni'l-'âlemi Mevlâ mulûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi Merzübâni'l-âfâki
Gıyâsü'd-dünyâ ve'd-dîni 'ala'l-İslâmi ve'l-müslimîne Zıllüllahi fi
l-Arazîne Ebu'l-fethi Keyhusrev bin Keykubâd bin Keyhusrev Kasîmü emîru el-müminîne senete isney ve erba'îne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Bu mübârek burcun yapılmasını, Allah'ın yerdeki gölgesi, İslam ve Müslümanların yücelticisi, din ve dünyanın yardımcısı, ufukların lideri, Acem ve Arap meliklerinin efendisi, dünya sultanlarının sultanı, milletlerin idâresi elinde olan, şahlar Şâhı, En Büyük Sultan, Müminlerin Emiri'nin ortağı Keyhusrev oğlu Keykubâd oğlu Fetih babası Keyhusrev 642/1244 senesinde emretti*."

Erten, هاذا البرج (hâze'l-burci) kelimesini, elif harfi olmadan هاذ البرج şeklinde; مرزبان الآفاق (merzübâni'l-âfâki) ibâresini بامر رب الآفاق (bâ-emri rabbi'l-âfâki) şeklinde okumuştur. Tevhid, هاذا البرج kelimesini, هاذ البرج şeklinde, الارضين (el-arazîne) kelimesini, الارض (el-arza) şeklinde okumuştur. Yılmaz-Tuzcu, الارضين (el-arazîne) kelimesini, "arzeyn" diye okuyarak; "*Allah'ın her iki dünyadaki gölgesi*" şeklinde anlamsız bir mânâ ile tercüme etmişlerdir.

2. Ebûbekir b. Saîd[181] Burcu Kitâbesi

Erten; "*Şimdiki hükümet binası karşısında kâin olup 1330 sene-i rûmiyesinde (1914) hedim edilen surda muntazam bir burç bırakılmışdır ki üzerinde gayet latîf mermer korneşli ve pek kıymetdâr âtideki kitâbe mevcuttur*"[182] açıklması ile, Tevhid; "*İkincisi hükümet dairesinin karşı cihetindedir. Bu da 642 (1244) tarihlidir*"[183] açıklaması ile in-situ hâlinde okuyup kaydetmişlerdir.

Antalya Müzesi arşivinde; "*Dışkale burcu, Kalekapısı, Selçuk Mah. Atatürk Cad. güney kenarı, Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi kuzeyi, h.642 (1244), Gıyasettin Keyhüsrev zamanında Sait oğlu Ebubekir, yukarı uçları sivri kemer şeklinde birleşen zigzaglı kaartma ikihatla çerçeveli büyük bir mermer levha üzerinde Arapça, Selçuk sülüsü, 5 satırlık güzel bir kitâbesi vardır*" şeklinde kitâbe ile alâkalı açıklamalar bulunmaktadır.[184]

سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب والعجم مرزبان الآفاق
غياث الدنيا و الدين علا الاسلام والمسلمين ظل الله فى
الارض ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن كيخسرو قسيم امير المؤمنين سنة اثنن و اربعين و ستمائة
LY-KT
امر بعمارة هاذا (هذا) البرج المبارك
الساطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب والعجم مرزبان الآفاق
غياث الدنيا و الدين علاء الاسلام والمسلمين ظل الله فى
الارضين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن كيخسرو قسيم امير المؤمنين سنة اثنى و اربعين و ستمائة

[181] Sinop kalesinin ikinci burcun üzerinde 612 tarihli ve Bedreddin Ebu Bekir sahibi simre'yi görüyoruz. Bir de Sahip Ata Fahrettin Ali'nin dedesi el-Hâc Ebu Bekir Konevî nâmında bir zat görüldüğü gibi birinci İzzettin Keykâvus'un hükümeti zamanında hükümet ricali arasında bir sahip Mecdeddin Ebu Bekir adında bir zât daha vardır. Bu kitâbe hangisine ait olduğu bilinemiyor. Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 62
[182] Erten, *Antalya Livası*, s. 55
[183] Tevhid, s. 175.
[184] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 a, Antalya Müzesi Arşivi.

Kitâbe 160X200 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

عمر هذا البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب و العجم غياث
الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة[185]

---

[185] SFE
عمر هذ البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب و العجم غياث
الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة
AT
عمر هذ البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولا ملوك العرب و العجم غياث
الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة
KT
عمر هذا البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب و العجم غياث
ألدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة
LY-KT
عمر هذا البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب و العجم غياث

Türkçe okunuşu: Umira hâza'l-burcu'l-mubâreku fî eyyâmi devleti s-Sultâni'l-A'zami Şâhinşâhi'l-Mu'azzami Mâliki rikâbi'l-ümemi Sultâni selâtîni'l-'âlemi Mevlâ Mulûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi Giyâsi d-Dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-Fethi Keyhusrev bin Keykubâd kasîmu emîri'l-mü'minîne 'alâ yedi l-'abdi'd-da'îfi er-râcî rahmeti rabbihi Ebu bekr bin Sa'îd fi't-târîhi seneti isneyni ve erba'îne ve sitteimiete

Türkçe çevirisi: "*Bu mübârek burç, En Büyük Sultan, ulu şahlar Şâhı, milletlerin idâresi elinde olan, dünya sultanlarının Sultanı, Arap ve Acem'in Efendisi, din ve dünyanın yardımcısı, Mü'minlerin Emîri'nin ortağı, Fetih babası Keykubad oğlu Keyhusrev devleti zamanında, Rabbi'nin rahmetine sığınan zayıf kul Said oğlu Ebubekir eliyle 642/1244 senesinde tamir edildi.*"

Erten, هذا البرج ibâresini, هذ البرج şeklinde; Tevhid, هذا البرج ibâresini, هذ البرج şeklinde; مولى kelimesini, مولا şeklinde okumuşlardır.

3. II. Gıyâseddin Keyhusrev Burcu Kitâbesi

Ebubekir b. Said Burcu'nun doğusunda olan kitâbeyi Erten; "*Bu kitâbenin (Ebubekir b. Saîd Burcu Kitâbesi) kurbunda ve diğer bir burç üzerinde beyaz bir mermere yazılmış zîrdeki kitâbe vardır*"[186] açıklamasıyla in-situ hâlinde okuyup kaydetmiştir. Tevhid; "*Üçüncüsü altı yüz otuz altı tarihlidir*"[187] açıklaması ile in-situ hâlinde okumuştur.

Antalya Müzesi arşivinde kitâbe ile alâkalı; "*Dışkale burcu, Kalekapısı, Selçuk Mah. Çarşı (Atatürk Cad.) Caddesi'nin güney kenarı, Osmanlı Bankası doğusu, h.636 (1237), Selçuk Sultanı II. Gıyaseddin Keyhusrev, kuzey cephede 0.55x1.10 m.lik mermer üzerinde, Arapça, Selçuk neshi, 3 satır, Atatürk Caddesi'nin güney kenarında vaktiyle doğu-batı istikâmetinde uzanan sur 1930 yıllarında yıkıldığından buradaki 3 burç mücerret kalmıştır*" açıklamalar yer almaktadır.[188]

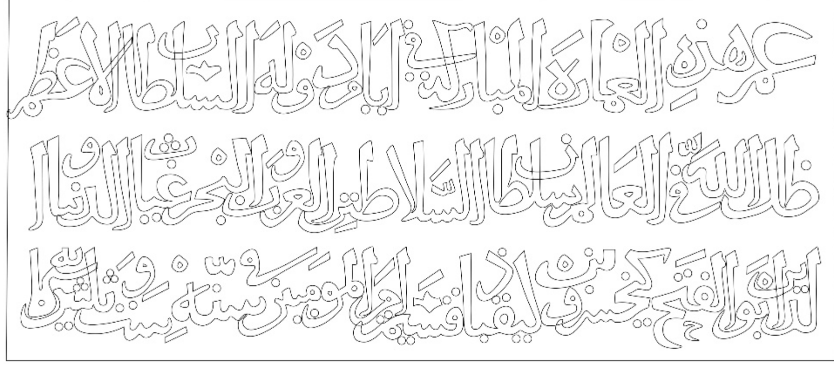
Kitâbe, 55x110 cm ebatlarında, mermer üzeri 3 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة

[186] Erten, *Antalya Livası*, s. 60.
[187] Tevhid, s. 176.
[188] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 b, Antalya Müzesi Arşivi.

عمر هذه العمارة المباركة فى ايام دولة السلطان الاعظم
ظل الله فى العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا وا
لدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين فى سنة ست ثلثين و ستمائة[189]

Türkçe okunuşu: ‘Umira hâzihi’l-‘imâreti’l-mübâreketi fî eyyâmi devleti’s-Sultâni el-A’zami
Zillullâhi fi’l-‘âlemi Sultânu selâtîni’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi Gıyâsü’d-dünyâ ve’
d-dîni Ebu’l-fethi Keyhusrev bin Keykubad kasîmu emîri el-mü’minîne fî seneti sitte selâsîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “*Bu mübârek yapı, En Büyük Sultan, yeryüzündeki Allah’ın gölgesi, Acem ve Arap sultanlarının Sultanı, Mü’minlerin Emîri’nin ortağı, Keykubad oğlu Fetih babası Gıyase(d-dünya ve)ddin devleti zamanında tamir edildi.*”

Erten ve Turfan هذه العمارة المباركة (hâzihi’l-‘imâreti’l-mübâreketi) ibâresini, هذ البرج المبارك (hâze’l-burci’l-mübâreki) şeklinde okumuşlardır. Turfan aynı hatayı tekrarlamakla kitâbeyi Erten’den not ettiği izlenimi vermektedir.

Yapı Kitâbeleri

1. Şeyh Şücâüddin[190] Türbesi Kitâbeleri

[189] SFE
عمر هذ البرج المبارك فى ايام دولة السلطان الاعظم
ظل الله فى العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا و
الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين فى سنة ست ثلثين ستمائة
AT
عمر هذ العمارة المباركة فى ايام دولة السلطان الاعظم
ظل الله فى العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا وا
لدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين فى سنة ست ثلثين ستمائة
KT
عمر هذ البرج المبارك فى ايام دولة السلطان الاعظم
ظل الله فى العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا و
الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين فى سنه ست ثلثين ستمايه
LY-KT
عمر هذه العمارة المباركة فى ايام دولة السلطان الاعظم
ظل الله فى العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا وا
لدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين فى سنة ست (و) ثلاثين (و) ستمائة

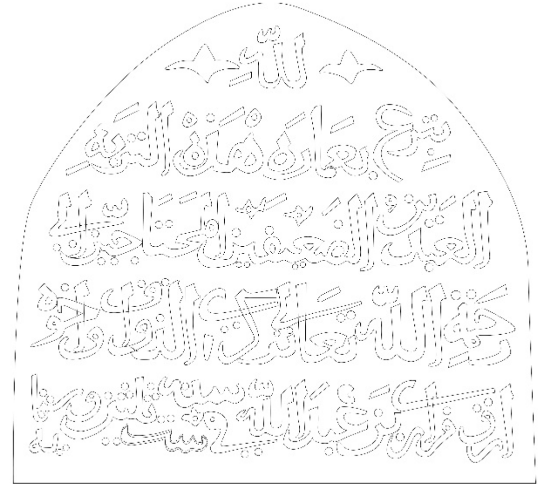
[190] Şeyh Şücâüddin’in hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Kale dışında Selçuklu devri yapılarından olan ve Çaybaşı Mahallesi 1345 sokakta yer alan Şeyh Sücâüddin Türbesi h.636/m.1238 yılında inşa edilmiştir. Türbenin kapısının bulunduğu kuzey cephesinde, sivri kemerli iki niş içinde, iki mermer kitâbe bulunmaktadır. Erten; "*Şeyh Şüca denilen türbe duvarında*" açıklaması ile, kapının sağ tarafında yer alan inşâ kitâbesini okuyup kaydetmiştir.[191] Turfan'ın tespitinde inşâ kitâbesi içeride, âyet-i kerîme kitâbesi dışarıdadır.[192]

Kitâbe, 70x70 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

لله
تبرع بعمارة هذه التربة
العبدين الضعيفين المحتاجين الى
رحمة الله تعالى تركرى الذواق و اخوه
ارق مرارى بن عبدالله فى سنة ست ثلثين و ستماية[193]

Türkçe okunuşu: Lillâhi
Teberre'a bi-'imâreti hâzihi't-türbeti
el-'abdeyni'd-da'îfeyni'l-muhtâceyni ilâ

---

[191] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.
[192] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.18, Müze Arşivi.
[193] SFE
لله
تبرع بعمارة هذه التربة
العبدين الضعيفين من المحتاجين الى
رحمة الله تعالى (تركرى الزواق) و اخوه
(ارو مزارى) بن عبدالله فى سنة ست ثلثين و ستماية
K
لله
تبرع بعمارة هذه التربه
العبدين الضعيفين المحتاجين الى
رحمة الله تعالى تركرى؟ الذواق؟ و اخوه
اروزارى؟ بن عبدالله فى سنة ست ثلثين و ستماية
LY-KT
لله
تبرع بعمارة هذه التربة
العبدين الضعيفين المحتاجين الى
رحمة الله تعالى تركرى الذواق و اخوه.......ابوعبدالله فى سنة ثلثين و ستماية

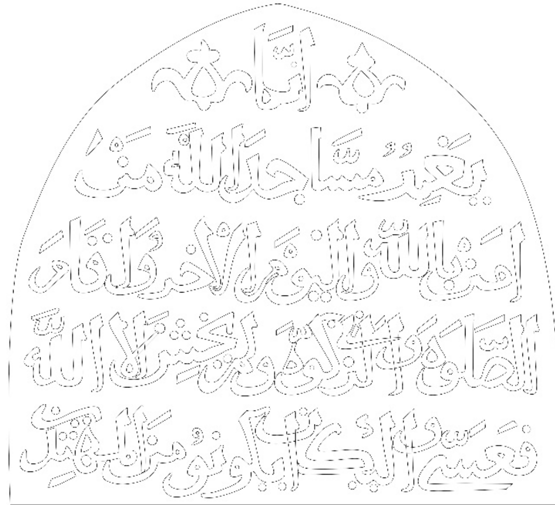
Rahmetillâhi Te'âlâ Türketi ez-Zevâk ve ehûhu
Erak Mirârî bin Abdillâhi fî seneti sitte selâsîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: "*Sadece Allah için*
Bu türbenin yapımını, zayıf ve Allâh Teâla'nın rahmetine muhtaç kullar, Türkeri Zevvâk ve kardeşi Abdullah oğlu Erak Firârî[194] *636/1238 senesinde bağışladı.*"

73x70 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmış, kapının sol tarafındaki yer alan kitâbede, Tevbe suresinin 18. âyet-i kerimesi vardır.

Erten, المحتاجين (el-muhtâceyni) kelimesini من المحتاجين (mine'l-muhtâcîne) şeklinde; ترکری الذواق (Türkeri ez-Zevâk) kelimesini ترکری الزواق (keskin "ze" harfi ile) şeklinde; ارق مراری (Erak Mirârî) kelimesini ارو مزاری (Eru Mezârî) şeklinde hatalı okumuştur. Yılmaz-Tuzcu, بن عبدالله (bin Abdillah) kelimesini ابوعبدالله (ebû Abdillâh) şeklinde; ست ثلثين (sitte selâsîn/636) tarihini ثلثين (selâsîn/630) şeklinde hatalı okumuşlardır.

Necmi Atik Özel Arşivi

انما يعمر مساجد الله من
آمن بالله و اليوم الاخر و اقام
الصلوة و آتى الزكوة و لم يخش الا الله
فعسى اولئك ان يكونوا من المهتدين

Türkçe okunuşu: İnnemâ ya'muru mesâcidallâhi men
âmene billâhi ve'l-yevmi'l-âhiri ve ekâme
s-salâte ve âte'z-zekâte ve lem yahşe illallâhe
fe-'asâ ülâike en yekûnû mine'l-mühtedîne

Türkçe Meali: "*Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve âhiret gününe îmân eden, namazı hakkıyla edâ eden, zekâtı veren ve Allah'dan başkasından korkmayan kimseler i'mâr eder; işte hidâyete erenlerden olmaları umulanlar da onlardır!*"

---

[194] Kaynaklarda iki kardeş hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2. Atabek Armağanşah[195] Medresesi Kitâbesi

Eyliyâ Çelebi, Seyâhatnâme'sinde Yivli Minare Camii hakkkında bilgiler verdikten sonra Atabek Armağanşah Medresesi ile alâkâlı şu malumatları kaydetmiştir: *"…ve cami'e muttasıl medresenin kapısı üzre tarihi budur el-mülkü lillâhi'l-vâhidi'l-kahhâr …"*[196] Evliyâ Çelebi'nin açıklamalarından, Atabek Armağanşah Medresesi'nin, Yivli Minare Camii'ne bitişik olduğu anlaşılmaktadır. Yivli Minare Külliyesi'nde yapılacak kazı çalışmalarında, Selçuklu ve Osmanlı dönemine âit pek çok tarihi eser kalıntıları ve mezarların bulunacağı ise kesindir.

Günümüzde de in-situ hâlinde olan kitâbeyi Erten; "*Yivlim Minâresi kurbünde bulunan Selçuk Medresesi'nin kapısındaki kitâbe*" açıklaması ile[197], 1940 yılındaki çalışmasında; "*Alâeddin Medrese'si kapısında (Burası şimdi müzedir)*" açıklaması ile okumuştur.[198] Bu ifâdeden, Yivli Minâre Camii'nin Antalya Müzesi olduğu dönemde, Atabek Armağanşah Medrese'sinin de müzeye bağlı açık hava teşhiri (bahçesi) olarak hizmet verdiği anlaşılmaktadır.

Antalya Müzesi arşivinde kitâbe ile alâkalı; "*Medrese Kapısı, Selçuk Mah. Müze Muhiti içinde, h. 637 (m.1238), Atabey II. Gıyasettin Keyhusrev'in kumandanı, kapı yukarısında 0.64 genişlik ve 0.94 yükseklik ve 0.05 derinlikte sivri kemerli bir niş içinde Arapça girift sülüs, 6 satır*" açıklamaları kayıtlıdır.[199]

Kitâbe, 96x55 cm ebatlarında, mermer üzeri Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

---

[195] Armağanşah Ertokuş'un azatlı kölelerinden olan Mübârizüddin Hacı Armağanşah, Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in oğlu İzzeddin Keykâvus'un atabeğidir. II. Gıyâseddin Keyhusrev'in cülûsunda üstâdü'd-dâr'lık (saray nâzırı) yapmıştır. Sultan II. Giyâseddin Keyhüsrev tarafından 635/1237 yılında oğlu İzzeddin Keykâus'un atabeyliği kendisine verilmiştir. Atabeylik ünvanının 637/1239 tarihli medrese kitâbesinde bulunması bunu teyit etmektedir. Hacı Armağanşah bir kaç yıl atabeylik mevkiinde kalmıştır. II. Gıyâseddin Keyhüsrev kendi kardeşleri olan Kılıçaslan ve Rükneddin'i öldürmek için Armağanşah'ı Borgulu Kalesi'ne göndermiş, ancak Armağanşah, Kılıçaslan'ı ve Rükneddin'i öldürmemiş, durumu sultandan ve Sadettin Köpek'ten gizleyerek geri dönmüştür. Armağanşah, Amasya Subaşısı iken Baba İshak ayaklanmasını bastırmış, Baba İshak'ı zâviyesinden çıkartıp kale surlarında asmıştır. Bu duruma öfkelenen Türkmenler, Hacı Armağanşah'ın ordusuna saldırarak, 646/1248 yılında Armağanşah'ı şehid ettiler. Antalya'da yirmi iki yıl subaşılık yapan Mübârizüddin Ertokuş tarafından yetiştirilen Armağanşah'a, Ertokuş, vakıflarının tevliyetini vermiştir. İbni Bibî, Armağanşah'ın cömertliği, dindarlığı ve ahlakı ile maruf olduğunu söyler. İbni Bibî, *Selçuknâme*, s. 501-502; Osman Turhan, *Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 423*; Mehmet Akif Erdoğan, "Beyşehir", *TDVİA*, Ankara 2010, C. VI, s. 84-85; Muharrem Kesik, "Sadettin Köpek", *TDVİA*, Ankara 2010, C. XXXV, s. 392.

[196] Evliyâ Çelebi, Seyâhatnâme, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, No.452, s. 64a

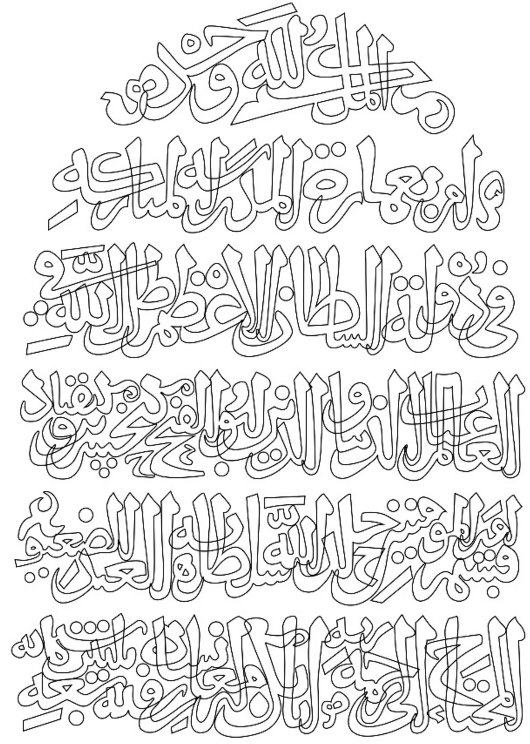
[197] Erten, *Antalya Livası,* s. 59.

[198] Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 58.

[199] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 36, Antalya Müzesi Arşivi.

Necmi Atik Özel Arşivi

الملك لله وحده
امر بعمارة المدرسة المباركة
فی دولة السلطان الاعظم ظل الله فی
العالم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد
قسيم امير المؤمنين خلد الله سلطانه العبد الضعيف
المحتاج الى رحمة ربه اتابك ارمغانشاه فی سنة سبعة ثلثين ستمائة[200]

Türkçe okunuşu: el-mülkü lillâhi vahdehu
Emera bi-'imâreti'l-medreseti'l-mübâreketi
fî devleti's-Sultâni'l-A'zami zıllullâhi fi

---

[200] SFE
الملك لله وحده
امر بعمارة المدرسة المباركة
فی دولة السلطان الاعظم ظل الله فی
العالم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد
قسيم امير المؤمنين خلد الله سلطانه العبد الضعيف
المحتاج الى رحمة ربه اتابك ارمغانشاه فی سنة سبعة ثلثين ستمائة
KT
الملك لله وحده
امر بعمارة المدرسة المباركة
فی دولة السلطان الاعظم ظل الله فی
العالم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد
قسيم امير المؤمنين خلد الله سلطانه العبد الضعيف
المحتاج الى رحمة ربه اتابك ابن مغانشاد فی سنة سبعه ثلثين ستمايه
LY-KT
الملك لله وحده
امر بعمارة المدرسة المباركة
فی دولة السلطان الاعظم ظل الله فی
العالم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد
قسيم امير المؤمنين خلد الله سلطانه العبد الضعيف
المحتاج الى رحمة ربه اتابك ارمغاسان (ارمغانشاه؟) فی سنة سبعة ثلثين ستمائة

l-‘âlemi Giyâsiüd-dünyâ ve’d-dîni Ebu’l-fethi Keyhusrev bin Keykubâd
kasîmü Emîru’l-mü’minîne halledellâhu sultânehû el-‘abdü’d-da’îfü
el-muhtâcu ilâ rahmeti Rabbihî Atabek Armağanşâh fî seneti seb’ate selâsîne sittemiete.

Türkçe çevirisi: “*Mülk tek olan Allah’ındır.*
Bu mübârek medresenin yapımını, En Büyük Sultan, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, dünya ve dînin yardımcısı, Müminlerin Emiri’nin ortağı, Fetih babası Keykubad oğlu Keyhüsrev -Allah onun sultanlığını kalıcı kılsın- devleti zamanında, zayıf kul, Rabbi’nin rahmetine muhtac Atabek Armağanşah’a 637/1239 yılında emretti.”

Kitâbede yer alan اتابك ارمغانشاه (Atabek Armağanşah) kelimeleri, Turfan tarafından اتابك ابن مغانشاد (Atabek ibni Maganşâd) şeklinde okunmuştur.

e. II. İzzeddin Keykâvus Dönemi (1246-1260):

1. Karatay Medresesi Kitâbeleri

Karatay Medresesi Kitâbesi’nde bânisinin ismi geçmemesine rağmen, binanın Dâru’s-sulehâ adı ile II. İzzeddin Keykâvus döneminde saltanat nâipliği görevinde bulunan Celâleddin Karatay’ın[201] vakfiyesinde kayıtlı olduğu için[202], onun tarafından yapıldığı kabul edilmektedir.

Günümüzde de in-situ hâlinde olan kitâbeyi Erten, Karatay Medresesi kapısının özelliklerini anlatarak;[203] “*Karadayı Camii kapısında*” açıklamasıyla okuyup kaydetmiştir.[204]

Antalya Müzesi arşivinde kitâbe hakkında; “*Karatay Medresesi, Selçuk Mah. Karatay Sk. H. 648 (m.1250), Selçuk Sultanı İzzettin Keykâvus, kapı tonozu altında, biri sivri kemer şeklinde 0.60 yük. Ve 0.89 genişlikte, diğeri 1.00x0.93 m.lik iki parça mermer üzerinde sülüs 9 satır*” açıklamaları mevcuttur.[205]

Ayrıca Antalya Müzesi arşivinde, Karatay Medresesi hakkında 45 nolu fişte şu bilgilere yer verilmektedir*:* “*Aslında müstatil (dikdörtgen) planlıdır. Kuzey yanı ile güney batı köşesinin*

---

[201] İbn Bibi, Uğur ve Koman Celalattin Karatay’ın Rum neslinden gelen bir köle olduğunu savunurlar. Celaleddin Karatay, yaptırmış olduğu eserlerin vakfiye ve kitâbelerinde Karatay bin Abdullah diye anılmaktadır. Karatay gibi, kardeşleri Kemâleddin Rumtaş ve Seyfeddin Karasungur’da Selçuklu Devleti’nin önemli emirlerindendir. Karatay, Sipehsâlarlık, Devât Emirliği, Taşt-hâne Emirliği, Hazine-yi Hâssa Emirliği, Saltanat Nâibliği ve Atabeglik görevlerinde bulunmuştur. İbni Bibî, bizzat Karatay’dan yaptığı rivayete göre, on sekiz yıl, yani Keykubad’ın tahta çıkışından ölümüne kadar, hazerde ve saferde, bu büyük sultanın hizmetinden ayrılmamıştır. Sadettin Köpek’in şerrinden uzlete çekilen Karatay, Köpek’in ölümünden sonra eski vazifesi olan taşt-hâne ile birlikte hazine-i hâssa emirliğine tayin edildi ve Keyhüsrev’in ölümüne kadar bu vazifesinde kaldı. Selçuklu’da üç kardeş dönemi olarak bilinen, II. İzzeddin Keykâvus, IV. Rükneddin Kılıçarslan ve II. Alaaddin Keykubad iktidarının mimarı oldu ve Saltanat Nâibi olarak bir yıl görev yaptı. Kervansaray’da olduğu gibi Dâru’s-Sulehâ’da da adının bir tevâzu eseri olarak zikredilmemiş olmasına rağmen halkın verdiği Karatay adı yapının bânisini gösterdiğine şüphe yoktur. Medrese vakfiyesinde medrese yıkıldığı takdirde vakıflarının Dâru’s-Sulehâ’ya verileceği yazılırken onun şartlarına göre olacağı kaydedilmektedir, ki bu Dâru’s-Sulehâ’nın vakfiyesi olduğunu gösterirse de maalesef bu vakfiye henüz ele geçmemiştir. İbn Bibi, s. 244. ; Osman Turan, **“**Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyesi**”**, *Belleten***,** Ankara 1948, XII, s. 48-49; Ferit M. Uğur-M. Mesud Koman, *Selçuk Büyüklerinden Celâlüddin Karatay İle Kardeşlerinin Hayatı ve Eserleri*, Konya 1940, s.5.

[202] Osman Turan, “Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri”, s. 143.

[203] Erten, *Antalya Livası*, s. 54.

[204] Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 57.

[205] Turfan, Eski Eser Fişleri, fiş No. 45, Antalya Müzesi arşivi.

*yıkılması **ve komşu evlere ilâvesi dolayısıyla planı bozulmuştur**. Cephede, orijinal olarak yalnız portal kalmıştır…*

*Kapıdan girilince, iç tarafta sivri bir tonoz altından avluya gelinir. Avlunun solunda bulunması gereken odalar tamamen kaybolmuş bu taraf sonradan bir duvar çekilerek kapatılmış ve **duvarın gerisinde boş kalan arsa bu taraftaki evin bahçesi olmuştur.** Sağ tarafta sonradan yapılmış bir duvarda, üstte üç pencere, altta bir pencere ve basık kemerli bir kapı vardır. Bu kapı ve pencereler kapatılmış ve duvarın arkasında kalan saha, **bu taraf Postacı İhsan Küzer'in evinin avlusuna katılmıştır**….*

Cami olarak kullanlan bu eyvanın güneyinde aynı şekilde bir eyvan daha vardır. Bunun da önünde moloz taş, tuğla, hatıllı, muahhar bir duvar ve kapı ilave edilmiştir.

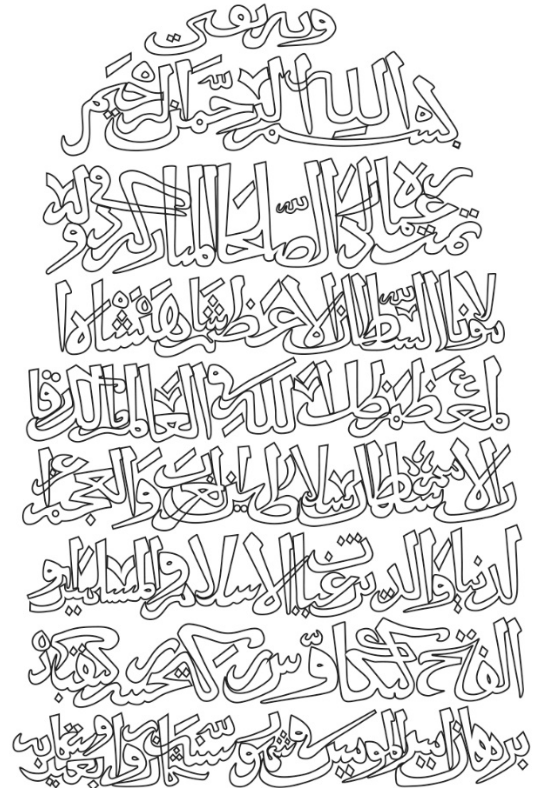
*Kapı-Cami mihverine nazaran tenazurun temini için, **cami olan eyvanın kuzeyinde vaktiyle mevcut olması gereken üçüncü eyvan tamamen yıkılarak yeri bahçe haline getirilmiştir**.*

***Bütün yıkılma ve değişikliklere rağmen Antalya'da kapı ve sağlam kalan iki eyvanı ile XIII. asır Selçuk mimarisinin yegâne medrese örneğini teşkil etmektedir. Komşu şahıslara geçen arsaların istimlâki ile restoresi lüzumludur**."*

Kitâbe, 163x100 cm ebatlarında, mermer üzeri 9 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

و به ثقتي
بسم الله الرحمن الرحيم
تمت عمارة لدار الصلحا المباركة فى دولة

مولانا السلطان الاعظم شاهنشاه ا
لمعظم ظل الله فی العالم مالك رقا
ب الامم سلطان سلاطين العرب و العجم عز ا
لدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ابو
الفتح كيكاوس بن كيخسرو بن كيقباد
برهان امير المؤمنين فی شهور سنة ثمان و اربعين و ستمائة[206]

Türkçe okunuşu: Ve bihi sikatî
Bismillâhirrahmânirrahîm
Temmet ‘imâretü li-dâri’s-sulehâ’l-mubâreketi fî devleti
Mevlânâ es-Sultânu’l-A’zamu Şâhinşâhü’
l-Mu’azzamu Zıllullâhi fi’l-‘âlemi Mâliku rikâ-
bi’l-ümemi Sultânu selâtîni’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi İzzu’-
dünyâ ve’d-dîni Giyâsu’l-islâmi ve’l-müslimîne Ebu’-
l-fethi Keykâvus bin Keshusrev bin Keykubâd
Bürhânu emîri’l-mü’minîne fî şuhûri senete semânün ve erbe’îne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “*Ve Allah’a güvenirim.
Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla
Mübârek Dâru’s-sulehâ (salihlerin toplandığı yer, tekke-zâviye-hankah) imâreti, Müslümanların ve İslamın yardımcısı, din ve dünyanın yücelticisi, Acem ve Arab sultanlarının Sultanı, milletlerin idaresi elinde olan, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, En Büyük Sultan, ulu şahlar Şâhı, Mü’minlerin Emîri’nin delili, Keykubad’ın oğlu Keyhusrev’in oğlu Fetih babası Efendimiz Keykâvus’un devleti zamanında, 648/1250 senesinin aylarında tamamlandı.*”

Erten, و به ثقتي (ve bihi sikatî) ibâresini, و به معين (ve bihi mu’în) şeklinde; لدار الصلحا (li-dâri’s-sulehâ) ibâresini دار الصلحا (dâru’s-sulehâ) şeklinde; رقاب الامم (rikâbu’l-ümemi) ibâresini رقاب الامة (rikâbu’l-ümmeti) şeklinde; كيخسرو بن كيقباد (Keyhusrev bin Keykubâd) ibâresi كيخسرو و كيقباد (Keyhusrev ve Keykubâd) şeklinde okumuştur.

---

206 SFE
و به معين
بسم الله الرحمن الرحيم
تمت عمارة دار الصلحاء المباركة فی دولة
مولانا السلطان الاعظم شاهنشاه
المعظم ظل الله فی العالم مالك رقا
ب الامة سلطان سلاطين العرب و العجم عز
الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ابو
الفتح كيكاوس بن كيخسرو و كيقباد
برهان امير المؤمنين فی شهور سنة ثمان و اربعين و ستمائة
LY-KT
و به ثقتي
بسم الله الرحمن الرحيم
تمت عمارة لدار الصلحاء المباركة فی دولة
مولانا السلطان الاعظم شاهنشاه ا
لمعظم ظل الله فی العالم مالك رقا
ب الامم سلطان سلاطين العرب و العجم عز ا
لدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ابو
الفتح كيكاوس بن كيخسرو بن كيقباد
برهان امير المؤمنين فی شهور سنة ثمان و اربعين و ستمائة

Erten’in; “*Langoronski eserinde, âtideki kitâbe görülüyorsa da aslını bulamadım*”[207] açıklaması ile eserine 73. kitâbe olarak kaydettiği kitâbe, Karatay Medresesi Kitâbesi’dir.[208]

Karatay Medresesi’nin iki eyvanından batı bölümünde olanda taş müzeyyen bir mihrap bulunmaktadır. Mihrabın ayna kısmında ise aşağıdaki kitâbe yer almaktadır:

Necmi Atik Özel Arşivi

Necmi Atik Özel Arşivi

انما يعمر مساجد الله من آمن بالله و اليوم الاخر و اقام الصلوة و اتى الزكوة و لم يخش الا الله فعسى اولئك ان يكونوا من المهتدين

Türkçe okunuşu: İnnemâ ya’muru mesâcidellâhi men âmene billâhi ve’l-yevmi’l-âhiri ve ikâmi’s-salâte ve âte’z-zekâte ve lem yahşe illallâhe fe-‘asâ ülâike mine’l-mühtedîne

Meal: “*Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve âhiret gününe îmân eden, namazı hakkıyla edâ eden, zekâtı veren ve Allah'dan başkasından korkmayan kimseler i'mâr eder; işte hidayete erenlerden olmaları umulanlar da onlardır!”* (Tevbe suresi, 9/18)

2. Ahi Yusuf Camii Kitâbesi

Ahî Yusuf Camii, Ahi Kızı Mescidi ve Karamolla Makbulağa Mescidi gibi Antalya Kaleiçi’nde Anadolu Selçuklu döneminden günümüze gelebilmiş nâdide târihi eserlerdendir. Kuzey duvarındaki mermer sütunlu, yuvarlak kemerli ve tuğladan inşâ edilmiş kapı ile girişi olan cami 1992 ve 2008 yıllarında onarımdan geçirilmiştir. Bu onarımlar sırasında caminin sivri kemerli pencereleri, kesme taş görüntüsü, kuzey kısmı giriş kapı üstü penceresi gibi Selçuklu mîmâri özellikleri tamamen kaybolmuştur. 1955 yılında eski eserler müfettişi Kemal Turfan tarafından kaleme alınan raporda caminin vasıfları şöyle yazılmıştır: “ *Kare planlıdır. Duvarlar moloz ve*

---

[207] Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 60.
[208] Karl Graf Lanckoronski, *Pamphylia ve Pisidia Kentleri* (Çev. Selma Bulgurlu Gün), Antalya 2005, C.1, s.30.

kesme taş kârgirdir. Kapı ve pencereler ahşap lento üstünde sivri kemerlidir. Batı yanda sivri kemerli geniş bir pencere, yukarıda küçük üç pencere vardır. Saçaklar kornişlidir. Alaturka kiremitli, dört satıhlı, ortası alemli çatı ile örtülüdür. İçi: Köşelerin yukarısı düz pandantifli ve üstü sağır kubbe ile örtülüdür. Mihrap dâirevî kemerli bir niştir. Minber tahtadır ve çürümüştür. Son cemaat mahalli yıkılmıştır. İki granit sütun arasında kesme taş derin kornişli sövesi olan kapı ve sütunla aradaki boşluk tuğla ile doldurulmuş kapı heyeti mücerret halde ayakta durmaktadır"

Erten: "*Üst tarafı Âyetü'l-kürsî ve alt tarafı*[209]*"*açıklamasıyla kaydettiği kitâbe, hâlen Ahî Yusuf Türbesi Haziresi'ndedir, lâkin en alt satırı toprak içerisinde kalmış ve tahrip olmuştur. Kitâbenin bulunduğu taşın üst kısmında Âyetü'l-kürsî yer almaktadır. Kitâbenin, 647/1249 tarihli tamir kitâbesi olması, Ahi Yusuf Camii'nin inşasının daha önce tarihli olduğu ve Ahî Yusuf'un Antalya'ya fetihten hemen sonra şehre yerleştiği izlenimi vermektedir.

Erten, Ahî Yusuf'un kim olduğu ile alakalı bilgiler verirken, Ahi Yusuf Camii Kitâbesi hakkında da:"*Ahî Yusuf'un kimlerden olduğu ve târih-i vefâtı malum değilse de ittisâlinde kadîm bir mescidin bulunması ve mescid ile türbe arasında, üzeri âyetü'l-kürsî yazılı ve nihâyetinde "*عمر هذا الجامع المبارك فى شهور سنة سبع و اربعين و ستمائة*" ibâresinin delâleti vechiyle 647 tarihinin mahkûk bulunması ve bir de türbenin üzerindeki tekye penceresinin korneji Selçuk sisteminde olması Ahî Yusuf hazretlerinin Selçûkilerden olduğu anlaşılıyor*" şeklinde malumat vermesinden söz konusu kitâbenin Ahi Yusuf Camii'ne ait olduğu kanaatine varılmaktadır.

Ayrıca, Türk Tarihi Encümeni Mecmuası'nın, 1 Mart 1340/1924 tarihli, ondördüncü sene 2 (79) no'lu nüshasının 72-73. sayafasında, "Fatih Zamanında Teke İli" başlığı altında; "Kılıççı Yusuf Zâviyesi (Ahî Yusuf Zâviyesi), nâmıyle meşhurdur. Ahî Yusuf Mahallesi'ndedir. Zâviyenin kitâbesi şudur:

عمر هذا الجامع المبارك فى شهور سنة سبع و اربعين و ستمائة

("'Umira hâze'l-câmi'u'l-mubârekü fî şuhûri seb'a ve erba'îne ve sittemiete"
"Bu mübârek câmi 647 senesinin aylarında îmâr edildi")" ifâdeleriyle açıklama vardır.

Kitâbe, taş üzeri Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

Necmi Atik Özel Arşivi

عمر هذا الجامع المبا

[209] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.

رك فى شهور سنة سبع
و اربعين و ستمائة[210]

Türkçe okunuşu: 'Umira hâza'l-câmi'u'l-mübâ
rekü fî şuhûri senete seb'a
ve erbe'îne ve sittemiete

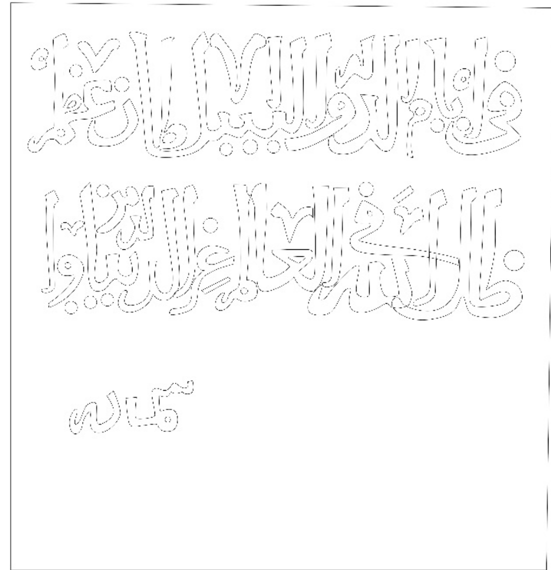
Türkçe çevirisi: "*Bu mübârek cami 647/1249 senesinin aylarında tamir edildi.*"

3. **Ahi Yusuf Çeşmesi Kitâbesi**

Kitâbe günümüzde, Ahî Yusuf Camii ile Ahî Yusuf Türbesini bağlayan doğu avlu duvarının doğu tarafındaki dış yüzünde, çeşme üzerindedir.

Kitâbe, 56x59 cm ebatlarında, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

فى ايام دولة السلطان الاعظم
ظل الله فى العالم عز الدنيا و الدين
ستمائة..................................[211]

---

[210] SFE
عمر هذا الجامع المبا
رك فى شهور سنة سبع
و اربعين و ستمائة
LY-KT
عمر هذا الجامع المبا
رك فى شهور سنة سبع
و اربعين و ستمائة

[211] LY-KT
فى ايام دولة السلطان الم (عظم)

Türkçe okunuşu: Fî eyyâmi devleti’s-Sultâni’l-A’zami
Zillullâhi fi’l-‘âlemi ‘izzi’d-dünyâ ve’d-dîni
…………………………………..sittemiete

Türkçe çevirisi: “*Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, Din ve dünyanın izzeti, En Büyük Sultan’ın devleti günlerinde ……600?”*

Yılmaz-Tuzcu, السلطان الاعظم (es-Sultânu’l-a’zam) ibâresini السلطان المعظم (es-Sultânu’l-mu’azzam) şeklinde okumuşlardır.

Yılmaz-Tuzcu’nun; “*Kitâbe Antalya’da II. İzzeddin Keykâvus’un adının geçtiği tek kitâbe olması sebebiyle dikkat çekicidir*” açıklamaları yanlıştır. Zîrâ Karatay Medresesi Kitâbesi’nde de II. İzzeddin Keykâvus’un ismi geçmektedir.

800 yıla yakın Ahî Yusuf Çeşmesi diye orijinal ismiyle bilinen ve anılan çeşme, geçirdiği son restorasyondan sonra, çeşme üzerine taşa kazınıp yerleştirilen “SEMA YAZAR ÇEŞMESİ” ! ismini almıştır.

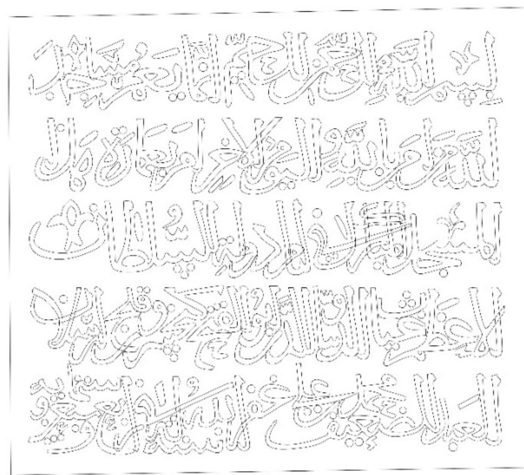
f. III. Gıyâseddin Keyhusrev Dönemi (1265-1282)

1. Hasbalaban Mescidi Kitâbesi

Kitâbe; “*Mescit Kitâbesi, mermer, Hasbalaban Mahallesi’ndeki yıkılan mescid’den, y.83cm, g.95 cm, Müzeye geldiği tarih 1927*” açıklamaları ile 15 sıra no ve 152 kayıt no ile Antalya Müzesi Envanter Defteri’ne kayıtlıdır. Kitâbe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Erten; “*Hasbalaban Mahallesi’nde el-ân bir mescid kapısının yanı başındaki duvarda kitâbe 5:Şöyle bir kitâbe mevcuttur*” açıklamasıyla[212], Besmele ve âyet-i kerimeyi kaydetmeden kitâbeyi in-situ olarak okumuştur. Yine Erten; ”*Hasbalaban Mahallesi’nde ve bir mescit üzerinde;-İşbu mescit 1927’de yıkılmış, kitâbesi müzededir*” açıklamasıyla[213] söz konusu mescit yıkıldıktan sonra, Besmele ve âyet-i kerimeyi de okuyup kaydetmiştir.

ظل الله فى العالم عز الدنيا و ال

212 Erten, *Antalya Livası*, s. 56.

213 Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 59.

بسم الله الرحمن الرحيم انما يعمر مساجد
الله من آمن بالله و اليوم الآخر امر بعمارة هذا
المسجد المبارك فى ايام دولة السلطان
الاعظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن قلج ارسلان
العبد الضعيف محمد بن على غفر الله له فى سنة اربع و سبعين و ستمائة[214]

Türkçe okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm İnnemâ yağmuru mesâcide
Allahi men âmene billâhi ve'l-yevmi'l-âhiri emera bi-'imâreti hâza
el-mescidi'l-mübâreki fî eyyâmi devleti's-Sultâni
el-A'zami Giyâsü'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keyhusrev bin Kılıç Arslan
al-'abdü'd-da'îfü Muhammed bin 'Ali gaferallâhu lehu fî seneti erbe'a ve seb'îne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve âhiret gününe îmân eden kimseler imar eder. Bu mübârek mescidin yapımını, En Büyük Sultan, dünyanın ve dinin yardımcısı, Kılıç Arslan oğlu Fetih babası Keyhusrev devleti günlerinde, zayıf kul Ali oğlu Muhammed'e[215] –Allah onu affetsin- 674/1276 senesinde emretti.*"

2. ANADOLU SELÇUKLU BEYLİKLERİ DÖNEMİ

Sultânü's-Sevâhil Emir Mübârezeddin Mehmet Bey b. Mahmud b. Yunus (?-779/1377)

23 Ağustos 1361 Salı gününe rastlayan St. Bartolomi yortusunda Kıbrıs Kralı I. Pierre de Lusignan tarafından el geçirilen Antalya, 12 yıl sonra 14 Mayıs 1373'de Sültânü's-Sevâhil Emir Mübârezeddin Mehmet Bey tarafından geri alındı. Antalya'da imâr işlerine hemen başlayan Emir M. Mehmet Bey, Yivli Minâre Camii Külliyesi'nde yer alan yapıları tamir etti, Kıbrıslılar tarafından kiliseye çevirilen ve Alâeddin Camii diye bilinen Yivli Minâre Camii'ni tamir ettirerek eski haline getirdi.[216] Mehmed Bey ayrıca, Atabek Armağanşah Medresesi karşısına Selçuklu Hükümet Binası'nı inşâ etti.

1. Yivli Minare Camii Kitâbeleri

Yivli Minare Camii hakkında Evliyâ Çelebi şu bilgileri veriyor: *"…andan sonra Câmi-'i Kadîm Eski Câmi' Sultan Alâaddinin'dir derler ammâ tekaddüm kenîse imiş kapusı üzre lisân-ı*

[214] SFE
بسم الله الرحمن الرحيم انما يعمر مساجد
الله من آمن بالله و اليوم الآخر امر بعمارة هذا
المسجد المبارك فى ايام دولة السلطان
الاعظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو و قلج ارسلان
العبد الضعيف محمد بن على غفر الله له فى سنة اربع و سبعين و ستمائة
LY-KT
بسم الله الرحمن الرحيم انما يعمر مساجد
الله من آمن بالله و اليوم الآخر امر بعمارة هذا
المسجد المبارك فى ايام دولة السلطان
الاعظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن قلج ارسلان
العبد الضعيف محمد بن على غفر الله له فى سنة اربع و سبعين و ستمائة
[215] Bolvadi'nin İshaklı Nahiyesi'nde bulunan 647 tarihli bir Selçuk hanı üzerindeki yazılı "Ali bin Hüseyin"in oğlu olması ihtimali vardır. Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 63.
[216] Sait Kafaloğulu, "Tekeoğulları", *TDVİA*, Ankara 2010, c. 40, s. 349.

Yunanca Hz. Îsâ'dan mukaddem binâ olduğun işâret etmiştir. Ba'dehu yine mezbûr kapu üzre sâhib-i fethin câmi ittidüğine târih budur…"[217] Evliyâ Çelebi'nin "tekaddüm kenîse imiş" ifâdelerinden, Antalya'nın 1361-1373 yılları arasında Kıbrıslılar elinde olduğu dönemde Alâaddin Camii'nin kilise olarak kullanıldığı döneme işâret ettiği kanaatindeyiz. Zira, Antalya'nın fethinden yıllar sonra I. Alaaddin Keykubad döneminde inşa edilen Alaaddin Keykubad Camii veya diğer ismiyle Yivli Minâre ve Camii'nin önceden kilise olduğuna dair hiçbir bilimsel veri ve kaynak yoktur. Ayrıca, bu alanda yapılan ve yapılmakta olan arkeolojik kazılarda kiliseye âit hiçbir iz ve eser ortaya çıkmamıştır.

Yivli Camii'nin onarıldığını ve onarımın mimar Balaban et-Tavâşî tarafından yapıldığını gösteren mermer kitâbe, 90x160 cm ebatlarında, 7 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

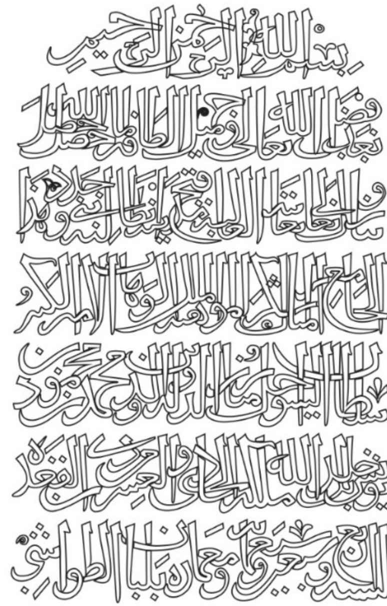
Erten kitâbeyi; "*Yivlim Camii (şimdiki Müze binası) üzerindeki kitâbe, bu kitâbe 774-1372 tarihlidir*" açıklamasıyla Besmelesi hâriç okumuştur[218].

Tevhid; "*Antalya'da Kaleiçinde kâin büyülü yahut Alâeddin Câmii kapısındaki kitâbe, şu veçhile yedi satırdır, cami sonradan tamir görmüş olmakla tarz-ı kadîmi bozulmuştur, minâresi daha eskidir, Selçukî devrine âittir*" açıklaması ile kitâbeyi okumuştur.[219]

Turfan; "*Müze (Yivli Minâre Camii), merkezde, ilk inşası (h. 616-634) m. 1219-1236, I. Alaaddin Keykubat, İkinci İnşâ h. 774-9 (m.1372-77), Mehmet bin Mahmut, Bak. Rudolf M. Riefstahl, Ceenubu Garbi Anadolu Türk Mimarisi, sayfa 42-44)*[220] *Selçuk Mahallesi, Korkut Sak. Müze çevresi içinde, h.774 (m.1372), Hamit oğlu Yunus Bey'in torunu Mehmet Bey, yapan Tavaşi Balaban, kapı üstünde 0.92x1,71'lik sivri takviye kemeri şeklinde çerçeveli bir mermer üzerinde Arapça girift sülüs, 7 satırdır*"[221] açıklamalarıyla kitâbeyi okumuştur.

Necmi Atik Özel Arşivi

[217] Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, No.452; Pertev Paşa No.462, s. 64a.

[218] Erten, *Antalya Vilayeti Tarihi*, s. 61.
[219] Tevhid, "Antalya Kitâbelerine Dâir", *TTEM*, 14. sene, Numara 3 (83), s. 336, 1 Kasım 1340.
[220] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.5, Antalya Müze Arşivi.
[221] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.35, Antalya Müze Arşivi.

بسم الله الرحمن الرحيم
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعانته العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا
الجامع المبارك شكرا لموهبه الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى[222]

Türkçe okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm
ba’de fadlillâhi Te’âlâ ve cemîli eltâfihî lemmâ hasale haslullâhi
Tebâreke ve Te’âlâ bi-‘ânetihi’l-‘âliyeti fütiha medînete Antalya benâ ve ceddede hâzâ
el-Câmi’a’l-Mübâreke şükran li-mevhibihi’l-Meliki’l-Vehhâbi el-Emîru’l-Kebîru
Sultânü’s-sevâhili Mübârizü’d-devleti ve’d-dîni Muhammed bin Mahmûd bin
Yûnus halledellâhu mülkehû el-hâdî ve’l-‘işrîne min Zi’l-ka’de
li-seneti erbe’in ve seb’îne ve seb’amietin ve mi’mârehu belbân et-tevâşî

Türkçe çevirisi: “*Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla*
Allâhu Te’âlâ’nın fazlı ve lütuflarının tamamından sonra, Yüce ve noksan sıfatlardan münezzeh Allah’ın yüce hazzı (nasip etmesi) meydana gelince Antalya şehri fetholundu ve bu mübârek camiyi, Vehhâb ve Melik (olan Allah’ın) ihsânına şükür olarak, Büyük Emir, sâhillerin Sultânı,

---

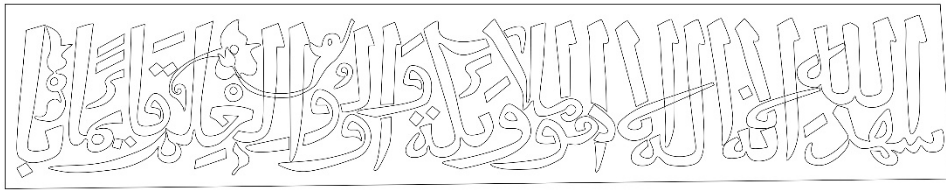
[222] SFE
بسم الله الرحمن الرحيم
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعناية العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا
الجامع الشريف المبارك شكرا لموهبة الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى
AT
بسم الله الرحمن الرحيم
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعنايته العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا
الجامع المبارك شكرا لموهبه الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى
KT
بسم الله الرحمن الرحيم
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعنايته العالية فتح مدينة انطاليه بنى و جدد هذا
الجامع المبارك شكرا لموهبة الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس بك حلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعماية و معماره بلبان الطواشى
LY-KT
بسم الله الرحمن الرحيم
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعنايته العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا
الجامع المبارك شكرا لموهبة الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى

devletin ve dinin koruyucusu Yunus oğlu Mahmud oğlu Muhammed (Mehmet) –Allah onun mülkünü kalıcı kılsın- 774/1373 senesinde binâ etti ve yeniledi, mimarı Balabân et-Tavâşî."

Erten, بعانته العالية (bi-'âniyeti'l-'âliyeti) ibâresini, بعناية العالية (bi-'inâyeti'l-'âliyeti) şeklinde; الجامع المبارك شكرا لموهبه (el-câmi'a'l-mübâreke şükran li-mevhibihi) ibâresini, الجامع الشريف المبارك شكرا لموهبة (el-câmi'a'ş-şerîfe'l-mübâreke şükran li-mevhibeti) şeklinde; Tevhid, بعانته العالية (bi-'âniyeti'l-'âliyeti) ibâresini, بعناية العالية (bi-'inâyeti'l-'âliyeti) şeklinde; Yılmaz-Tuzcu, بعانته العالية (bi-'âniyeti'l-'âliyeti) ibâresini, بعناية العالية (bi-'inâyeti'l-'âliyeti) şeklinde; الجامع المبارك شكرا لموهبه (el-câmi'a'l-mübâreke şükran li-mevhibihi) ibâresini, الجامع المبارك شكرا لموهبة (el-câmi'a'l-mübâreke şükran li-mevhibeti) şeklinde okumuşlardır.

Necmi Atik Özel Arşivi

[223]شهد الله انه لا اله الا هو و الملائكة و اولو العلم قائما با(لقسط)

Türkçe Okunuşu: Şehidallâhu ennehû lâ ilâhe illâ hüve ve'l-melâiketü ve ulu'l-'ilmi kâimen bi'l-kısti

Meâli: "Allah adâleti kâim kılarak kendisinden başka ilah olmadığına şâhitlik etti; melekler ve ilim sahipleri de (adâletle kâim olarak buna şahitlik ettiler)."

Yivli Camii'nin mihrabının üzerinde yer alan kitâbe, mermer üzerine hakedilmiş ve tek satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Selçukluların, cami, mescid, türbe gibi dînî mekânlarında çoğu zaman nakşettikleri âyet-i kerimenin yazılı olduğu kitâbe son kelimesinin yarım olmasından da anlaşılacağı üzere eksiktir.

2. Zincirkıran Türbesi Kitâbeleri

Mübârezeddin Mehmed Bey'e, Antalya'yı kuşatması sırasında şehrin limanının ağzında bulunan iki kulenin arasına Kıbrıslılar tarafından gerilen ve XVI. yüzyılın başında hâlen yerinde

[223] Âl-i İmrân sûresi, 3/18.

durduğu rivayet edilen zinciri kırmasından dolayı "Zincirkıran" lakabının verildiği belirtilmektedir. Yivli Minâre Camii'nin kuzeybatısında yer alan Zincirkıran Türbesi, 1377 yılında Zincirkıran Mübârizeddin Mehmed Bey tarafından, Şaban 779/ Aralık 1377 yılında vefat eden oğlu Emirzâde Ali Bey için yaptırılmış, 1378 yılında kendisi de vefat edince aynı türbeye defnedilmiştir. Türbede yer alan üçüncü sanduka ise Mevlevî Şeyhi Mustafa Dede Efendi'ye âittir.[224]

Zincirkıran Türbesi, kenar uzunluğu 8,50 mt olan kare bir subasman üzerinde tek kubbeli olup, sekizgen planlıdır. Türbe, Selçuklu kümbetleri üslûbunda, pramidal taç bir külahla örtülmüş olup, tamamen kesme taştan mükemmel bir işçilikle inşâ edilmiş ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Türbede, dikdörtgen forumlu, demir parmaklıklı yedi pencerenin üst kısımlarında negatif ve pozitif işlenmiş bitkisel motifler bulunmaktadır.

Zemini dörtgen tuğlalarla kaplı olan yapı, inşâ edildiği dönemde, sanduka üzerleri tamamen Selçuklu çinisi ile bezenmiş, lâkin Selçuklu çinilerinden günümüze ulaşan herhangi bir örnek kalmamıştır. Ayrıca türbe içi pencere alınlıklarında yer alan yedi kitâbeden dördü de kayıptır.

Erten; "*Mevlevi Tekke'sinde Zencirkıran adıyle tanılan türbesi kapısında iki satırlı kitâbe, işbu kitâbe 779-1377 tarihlidir*" açıklaması ile kitâbeyi okumuştur.[225]

Tevhid; "*Antalya Kaleiçinde Mevlevîhâne ittisalindeki bağçe içinde oldukça güzel bir eser-i mimârî ve halk arasında "Zincirkıran türbesi" denilen sekiz köşeli yontma taşlardan yapılmış sakfı ehrâm-ı nâkıs (piramitlerden küçük çatılı) bir binâ bulunmaktadır. Bu türbeyi yukarıda ismi geçen Muhammed Bek oğlu Ali Bek için yaptırmış ve ihtimal-i kaviyyeye göre kendi de bilâhare buraya defin olunmuştur. Türbenin kapısında mermer taşa mahkûk iki satırlık kitâbedir*"[226]

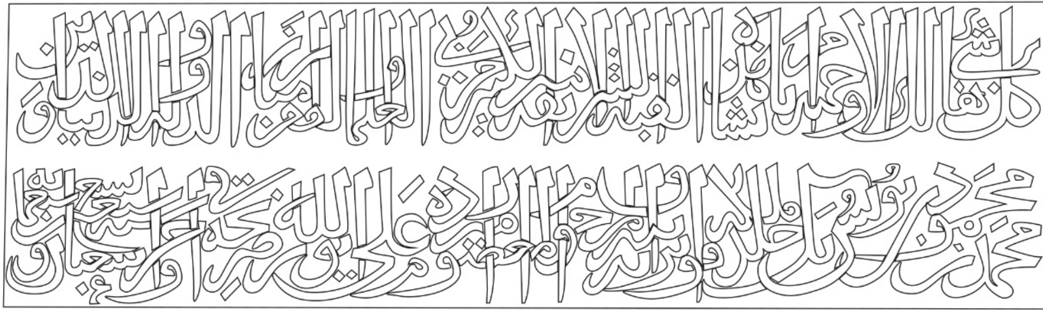
Antalya Müzesi arşivinde kitâbe hakkında; "*Zincir Kıran Mehmet Bey Türbesi (Türbede Emirzâde Ali Bey'de medfundur, Selçuk Mah. Atatürk Caddesi kenarı, müze çevresi içinde, h.779 Şaban ayı sonu (m.1377 Aralık sonu), Hamidoğlu Yunus Bey'in torunu Mehmet Bey, kapı yukarısında 0.47x1.45 lik bir mermer üzerinde Arapça girift sülüs, 2 satır*" açıklamaları yer almaktadır.[227]

Kilitli taşlardan oluşan basık kemerli türbe kapısının üzerinde ikisi bitkisel motifli, biri düz üç rozet bulunmaktadır. Rozetlerin üzerinde 147x47 cm ebatlarında, mermer üzeri iki satır Selçuklu girift celî sülüsü ile türbe kitâbesi yer almaktadır. Kitâbede şunlar yazmaktadır:

---

[224] Sait Kafaloğulu, "Tekeoğulları", s. 349.
[225] Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 61.
[226] Tevhid, "Antalya Kitâbelerine Dâir", s. 337.
[227] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 33, Antalya Müzesi Arşivi.

Necmi Atik Özel Arşivi

كل شئ هالك الا وجهه امر بإنشاء هذه القبة الشريفة الامير الكبير مربي العلماء و الفقراء مبارز الدولة و الدنيا و الدين
محمد بن محمود بن يونس بك خلد ملكه إنه فوق بريته المرحوم المعصوم امير زاده علي نور الله ضريحه في اواخر شعبان سنة تسع و سبعين و سبعمائة[228]

Türkçe okunuşu: Küllü şey'in hâlikun illâ vechehü, emera bi-inşâi hâzihi'l-kubbeti'ş-şerîfeti el-Emîru'l-Kebîru Mürebbi'l-'ulemâi ve'l-fukarâi Mübârezü'd-devleti ve'd-dünyâ ve'd-dîni Mehmed bin Mahmud bin Yûnus Bek hullide mülkühu innehu fevveka beriyyetehu el-merhûm el-ma'sûm Emirzâde Ali nevverallâhu darîhahu fî evâhiri Şa'bâne senetün tis'un ve seb'îne ve seb'amiete.

[228] SFE
كل شئ هالك الا وجهه امر بإنشاء هذه القبة الشريفة الامير الكبير مربي العلماء و الفقراء مبارز الدولة و الدنيا و الدين
محمد بن محمود بن يونس بك خلد ملكه و برية الشرق المرحوم المعصوم امير زاده علي نور الله ضريحه في اواخر شعبان سنة تسع سبعين سبعمائة

AT
كل شئ هالك الا وجهه امر بإنشاء هذه القبة الشريفة الامير الكبير مربي العلماء و الفقراء مبارز الدولة و الدنيا و الدين
محمد بن محمود بن يونس بك خلد ملكه و بريته اشرق المرحوم المعصوم امير زاده علي نور الله ضريحه في اواخر شعبان سنة تسع سبعين و سبعمائة

KT
كل شئ هالك الا وجهه امر بإنشاء هذه القبة الشريفة الامير الكبير مربي العلما و الفقرا مبارز الدولة و الدنيا و الدين
محمد بن محمود بن يونس بك حلد ملكه قرين اشرف امير المرحوم المعصوم امير زاده علي نور الله ضريحه في اواخر شعبان سنة تسع سبعين و سبعمائة

LY-KT
كل شئ هالك الا وجهه امر بإنشاء هذه القبة الشريفة الامير الكبير مربي العلماء و الفقراء مبارز الدولة و الدنيا و الدين
محمد بن محمود بن يونس بك خلد ملكه و شرف ترابه المرحوم المعصوم امير زاده علي نور الله ضريحه في اواخر شعبان سنة تسع و سبعين و سبعمائة

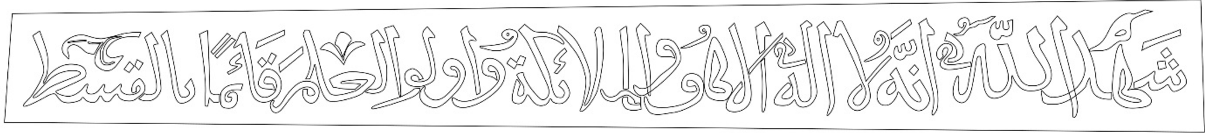
Türkçe çevirisi: "*Allah'tan başka herşey yok olucudur. Bu şerefli kubbenin inşâsını Büyük Emir, Fukârânın ve ulemânın gözeticisi, din, dünya ve devletin cengâveri, Yunus Bey oğlu Mahmud oğlu Mehmed emretti, mülkü dâim olsun çünkü o halkını üstün tuttu (değer verdi). Merhûm ve ma'sûm Emirzâde Ali -Allah onun türbesini nurlandırsın- 679 yılı Şaban ayının sonları (Aralık 1377).*"

Erten, إنه فوق بريته (innehu fevveka beriyyetehu) ibâresini, و برية الشرق (ve beriyyete'ş-şarki) şeklinde; Tevhid, إنه فوق بريته (innehu fevveka beriyyetehu) ibâresini, و برية الشرق (ve beriyyete'ş-şarki) şeklinde, Yılmaz-Tuzcu, إنه فوق بريته (innehu fevveka beriyyetehu) ibâresini و شرف ترابه (ve şerrefe türâbehu) şeklinde okumuşlardır.

Tevhid'in; "*Türbenin içindeki kabirlerde taş yoktur. Tahta sandukalar üzerinde de isim yoktur. Türbenin yedi penceresi vardır. Pencerelerin kemerleri üzerinde âyet ve ehâdis-i şerîfe muharrerdir. Ancak üç pencere üzerinde yazılar kalmıştır. Dört pencerenin yazılı taşları düşmüştür*"[229] açıklamasında yer alan üç pencere üzeri kitâbe aşağıdaki gibidir:

Necmi Atik Özel Arşivi

شهد الله انه لا اله الا هو و الملائكة و اولوالعلم قائما بالقسط[230]

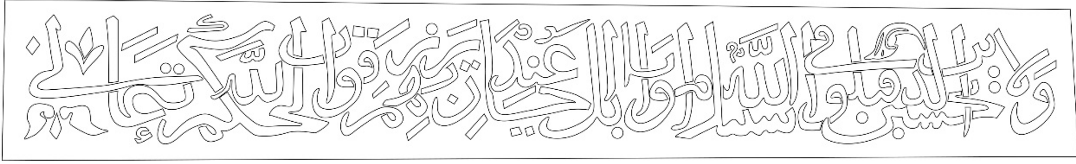
Türkçe okunuşu: Şehidellâhu ennehû lâ ilâhe illâ hüve ve'l-melâiketü ve ulû'l-'ilmi kâimen bi'l-kısti

Meali: "*Allah, adâleti kaim kılarak kendisinden başka ilâh olmadığına şâhidlik etti; melekler ve ilim sâhibleri de (adâletle kaim olarak buna şâhidlik ettiler)*" (Âl-i İmrân sûresi, 3/18)

Necmi Atik Özel Arşivi

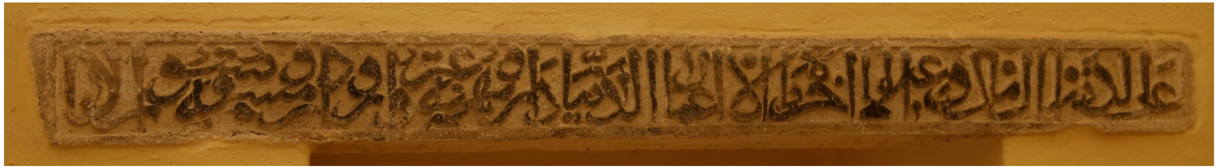
[229] Ahmed Tevhid, "Antalya Kitâbelerine Dâir", s. 337.
[230] Kitâbe ilk defa tarafımızdan okunmuş olup, hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

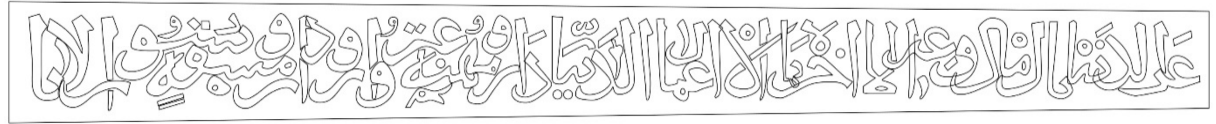
و لا تحسبن الذين قتلوا فى سبيل الله امواتا بل احياء عند ربهم يرزقون الحكم لله تعالى[231]

Türkçe okunuşu: Ve lâ tahsebennellezîne kutilû fî sebîlillâhi emvâten bel ahyâun ‘inde rabbihim yurzekûne el-hükmü lillâhi Te’âlâ

Meali:” *Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rab'leri katında rızıklanmaktadırlar* “ (Âl-i İmrân sûresi, 3/169).

Necmi Atik Özel Arşivi

عز الدنيا بالمال و عز الاخرة بالاعمال الدنيا دار مهنة و غرور او دار مشقة و ستور الابا[232]

Türkçe okunuşu: ‘izzu’d-dünyâ bi’l-mâli ve ‘izzu’l-âhireti bi’l-a’mâli ed-dünyâ dâru mihnetin ve gurûrin ev dâru meşekkâtin ve sutûrin illâ bi …

Türkçe çevirisi: “*Dünyanın izzeti mal iledir, âhiretin izzeti ameller iledir, dünya mihnet ve gurur yeridir veya meşekkat ve zorluk yeridir ancak…* “

Kitâbenin tercümesinden de anlaşılacağı üzere devamı vardır, lâkin kayıptır. Türbenin yedi penceresinden sadece üçünün alın kısmında kitâbe vardır.

Yapılan son restorasyon çalışmalarında Zincirkıran Türbesi çevresinde on dört mezar tesbit edilmiştir ki bu da türbe çevresinin hazire olduğunu ispat etmektedir. Antalya Müzesi Envanteri’nde yaptığımız çalışmalarda ortaya çıkan Mevlevîlere âit mezar taşları, Selçuklu ve Osmanlı mezar taşlarındaki bilgiler ve bir kısmında “Yivli Minâre yanından” açıklamaları, söz konusu mezar taşlarının Zincirkıran haziresinden götürüldüğünü doğrulamaktadır. Zincirkıran Türbesi Haziresi gibi Nigar Hatun Türbesi’de tek başına değil, aksine hazirenin içerisinde yer alan bir yapıdır.

“Antalya İli Osmanlı Dönemi Taş Kitâbeleri” isimli çalışmamızda detaylarına yer vereceğimiz, üzerlerindeki yazılardan ve şekillerden Zincirkıran Haziresi’ne âit olduğunu düşündüğümüz mezar taşları tarih sıralamasına göre aşağıdaki gibidir:

---

[231] Kitâbe ilk defa tarafımızdan okunmuş olup, hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.
[232] Kitâbe ilk defa tarafımızdan okunmuş olup, hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Sıra No	Env. No.	Tarih	Kime Âit
1	24	783/1381	İsimsiz
2	23	Tarihsiz	Abdullah kız Şehdâne
3	12	Tarihsiz	Muhammed bin el-Hasen
4	71	945/1538	Cihan bin Şah Muhammed
5	76	1008/1600	Derviş Efendi Kızı Âişe
6	149	1018/1609	Süleyman Çelebi
7	Nosuz	1205/1790	Süleyman ibni Mustafa
8	54	1206/1791	Antalya Kadısı Hacı Numan Efendi
9	56	1232/1817	Derviş Paşa oğlu Fevzi
10	37	1246/1831	Antakya Dizdarı Ali Ağa
11	57	1260/1844	Mevlevî Selahaddin Muhammed
12	42	1265/1849	Dergahı …el-Hâc Muhammed Ağa
13	40	1275/1859	Mevlevi Şeyhi kızı Fatma Hanım
14	38	1280/1863	Seyyid Ahmed Râşid
15	43	1280/1864	Mevlevî Ahmed Cezmi
16	137	1295/1878	Kethüdâ İbrahim Hüsnü Efendi
17	74	1321/1903	Mevlevi Ahmed Ağa
18	98	Tarihsiz	Mevlevî
19	52	1282/1865	Seyyid Muhammed Ağa
20	112	Tarihsiz	Mevlevî
21	148	Tarihsiz	Mevlevî

3. Selçuklu Sarayı Kitâbesi

Antalya Selçuklular tarafından fethedildikten sonra, şehir ticârî bir liman olması yanında donanma üssü hâline de gelmiş ve Antalya valilerine, "melikü's-sevâhil", "emîrü's-sevâhil" ünvanları verilmiş, bu ünvanlar Tekeoğulları'nın beyleri için de kullanılmıştır.[233]

Yivli Minâre Camii ve Külliyesi içerisinde yer alan Selçuklu Sarayı'nın bânisi Tekeoğlu Sutânu's-Sevâhil Emir Mübârizeddin Mehmet Bey olduğundan, Tekeoğullarıyla alakalı kısa bir malumâtın dercedilmesi gerekmaktedir. Osmanlı Devleti'nin toprak tasarruf sistemini ve bu sistemin dayandıgı hukûkî ve mâlî esasları bütün ayrıntılarıyla izah eden 1653 tarihli "Sofyalı Ali Çavus Kanununnamesi"nde: "*....Teke ise adını, 1300 yılında Antalya Bölgesi'nde Tekeoğulları tarafından kurulan ve 1426 yılında varlıgı sona eren Beylikten almıstır. Yukarıda adı geçen Hamidoğulları, aslında Tekeoğulları'nın mensup oldugu Teke Aşireti'nin bir bölümü idi. Tekeoğulları, Selçuklu Devleti'nin bir uç beyi iken, bu devletin inkıraza sürüklenmesi üzerine istiklalini ilan etmistir.*"[234] denilmektedir.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sinde Atabek Armağanşah Medresesi hakında bilgi verdikten sonra: *"... ve medresenin mukâbelesinde yol aşrı darbhâne medresesi Sultan Keyhüsrev hatununundur"*[235] ifâdelerine yer verir. Bu açıklamalardan Selçuklu Sarayı'nın Osmanlı Devleti döneminde medreseye tebdil edildiği ve Antalya'nın idârî merkezinin başka bir mekâna alındığı anlaşılmaktadır.

---

[233] Feridun Emecen, "Antalya", *TDVİA*, Ankara 2010, c. III, s. 233.
[234] Midhat Sertoğlu, "Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi", *İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları* No:515, 1992, s. 8; Ayrıca bkz. Ali Sevim ve Yaşar Yücel, "Hamidoğulları Beyliği" *Türkiye Tarihi I Fetihten Osmanlılara Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 229.
[235] Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, No.452; Pertev Paşa No.462, s. 64a.

Yivli Minâre Camii ve Külliyesi içerisinde yer alan Selçuklu Sarayı'nın kitâbesi okunamadığından dolayı araştırmacılar söz konusu yapı için; "İmâret Medresesi", "Antalya Selçuklu Sarayı", "Selçuklu Medresesi" ve "Ulu Camii Medresesi" isimlerini kullanmışlardır. Atabek Armağanşah Medresesi'nin olduğu yerin birkaç adım karşısına başka bir medresenin yapılması mantıklı değildir. Kitâbe üzerinde yaptığımız çalışmalar sonucu, Selçuklu Sarayı'nın kim tarafından ve ne zaman yapıldığı tespit edilmiştir. Tespitlerimize göre, Antalya'yı 12 yıl sonra 14 Mayıs 1373 tarihinde geri alan Sutânu's-Sevâhil Emir Mübârizeddin Mehmet Bey, kale sur ve burçlarını tamir ettirmiş,[236] Yivli Minâre Camii ve Külliyesi'nde yapmış olduğu îmar çalışmaları sırasında Külliye alanında yer alan Atabek Armağanşah Medresesi karşısına Selçuklu Sarayını (Hükümet Konağı) inşa ettirmiş ve aynı tarihlerde açılışını yapmış olmalıdır. Zira Mehmet Bey'in ünvânları olan ve Yivli Minâre Camii kitâbesi ve Zincirkıran Türbesi kitâbesinde de yer alan "Mübârizü'd-devleti" ve "Emîrü's-Sevâhil" ünvanlarının aynısının Selçuklu Sarayı kitâbesinde de olması bunu doğrulamaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında, Mehmet Bey'in yapı kitâbelerinde olupta diğer Selçuklu sultanlarının dönemine âit kitâbelerde olmayan الحمد لله على فضله و نعمائه و لطفه (el-hamdü lillâhi 'alâ fazlihî ve nü'amâihi ve lutfihi) ibârelerinin 1373 yılı fetihten sonra kullanılan ibâreler olduğu ve Mehmet Bey tarafından Yivli Minâre Camii kitâbesinde de benzer ifâdelere yer verildiği görülmektedir.

Antalya'nın fethinden sonra, Yivli Minâre Camii ve Külliyesi'nin yer aldığı bölgede hükümet konağınında olması gerektiği âşikârdır. Nitekim şehri fetheden Gıyâseddin Keyhusrev Müslüman halkı orta kalenin (İzzeddin Keykâvus Surları) batı kısmına, gayr-i müslim tebeayı da orta kalenin doğu kısmına yerleştirmiştir. Gayr-i müslim tebeanın olduğu yerde ise idârî yapıların olmadığı bilinmektedir. Mehmet Bey zamanında şehrin idâre merkezi olan bina ise Yivli Minâre Camii ve Külliyesi'nde yer alan Selçuklu Sarayı'dır.

Erten, Atabek Armağanşah Medresesi kitâbesini okuduktan sonra kitâbe hakkında şu açıklamaya yer verir; "*Yanı başında bulunan bir Selçuk kapısındaki kitâbe pek silik olduğundan okunamadı*"[237]

Antalya Müzesi arşivinde kitâbe hakkında; "*Kitâbe istalaktitli takkapının basık kemeri üstünde, istalaktitli sahanın altında, boş bırakılan nir yere yerleştirilen 0,70x1.07 m.lik bir mermerde Arapça sülüs 4 satırlık kitabenin satırlarının yalnız baş tarafları kısmen okunabilir haldedir. Sonu erimiş ve bozulmuştur*" açıklamaları bulunmaktadır.[238]

İn-situ hâlinde olan kitâbe, 70x105 cm ebatlarında, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılıdır.

---

[236] Erten, *Antalya Livası*, s. 101; Hasan Moğol, s. 17-28.
[237] Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 58.
[238] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.37, Antalya Müzesi Arşivi.

Necmi Atik Özel Arşivi

الحمد لله على فضله و نعمائه و لطفه ....
و بعد لقد امر بعمارة هذا البنا السلطان ....
فى ايام دولة السلطان الاعظم ظل الله فى العالم ....
[239]الفقير الى الله تعالى امير السواحل مبارز الدولة (فى سنة تسع و) سبعين و سبعمائة

Türkçe okunuşu: El-hamdü lillâhi âlâ fadlihi ve ni'amâihi ve lutfihi …………
Ve ba'de lekad ümira hâze'l-binâ es-Sultânu …………………………………
Fî eyyâmi devleti's-sultâni'l-a'zami zillullâhi fi'l-'âlemi ……………………….
El-fakîru ilallâhi Te'âlâ Emîru's-sevâhilu Mübârizu'd-devleti (fî seneti tis'un ve) seb'îne ve seb'amiete

Türkçe çevirisi: "*Hamd, fazlı, nimetleri ve lütfu……………… olan yalnız Allah içindir*
Bundan sonra, bu binâ Sultan ………………………………..emredildi
Yeryüzünde Allah'ın gölgesi, en büyük sultanın devleti günlerinde ………
Yüce Allah'a muhtaç Emîrü's-Sevâhil Mübârizü'd-devleti………………"

Turfan, و نعمائه (ve nü'amâihi) kelimesini, نعمانيه (nü'mânîhi) şeklinde; امير السواحل (emîru's-sevâhili) ibâresini, امير الاجل و (emîru'l-ecelli ve) şeklinde; Yılmaz-Tuzcu, امير السواحل (emîru's-sevâhili) ibâresini, امير الاجل (emîru'l-ecelli) şeklinde okumuşlardır.

---

[239] SFE "Pek silik olduğundan okunamadı" kaydı vardır.
AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
KT
الحمد لله على فضله و نعمانيه ....
و بعد لقد امر بعمارة هذا البناء السلطان..........................
فى ايام دولة السلطان الاعظم ظل الله فى.........................
الفقير الى الله تعالى امير الاجل و.................................
LY-KT
الحمد لله على فضله و نعمائه ....
و بعد لقد امر بعمارة هذا البناء ....
فى ايام دولة السلطان الاعظم ظل الله فى.........................
الفقير الى الله تعالى امير الاجل..................................

3. SELÇUKLU DÖNEMİ MEZAR KİTABELERİ

Antalya, kuruluşundan 20. yüzyıla kadar çok önemli ticârî bir liman kentidir. Kara ulaşımı ve nakliyesinin zor ve meşakkatli olduğu, yolların bulunmadığı ve kış şartlarının da kıt olan bu imkânları dahi ortadan kaldırdığı dönemlerde, limanlar ulaşım ve taşımacılığın vazgeçilmez unsurları olmuşlar, yüzyılllar boyunca Akdeniz bölgesinin, her türlü ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Müslüman tüccarlar, Antalya fethedilmeden önce de şehirde ikâmet etmiş ve ticârî faaliyetlerde bulunmuşlar, hac ibâdeti, seyahat ve nakliyeleri için Antalya limanını kullanmışlardır.

Antalya'nın, 1085'te Selçuklu Sultanı Süleyman Şah tarafından fethinden günümüze 934 yıl, 1207'de Sultan Gıyâseddin Keyhusrev tarafından tekrar fethinden günümüze 812 yıl geçmiştir. Yüzyıllar boyunca Antalya'da yaşayan şehrin idârecileri, tâcirleri, esnafları, âlimleri, müderrisleri, şeyhleri, dervişleri, sanatkârları, zanâatkârları v.s. vefat eden sayısız Müslüman, Antalya mezarlıklarına, medrese, türbe ve cami hazirelerine defnedilmelerine rağmen, günümüzde bu mezarlıklar, hazîreler ve kabirler nerededir? Bu mezarlara dikilen kabir taşlarına ne olmuştur? Yoksa Antalya'da vefat eden Müslümanlar, mezarlarıyla birlikte göğe mi kaldırılmıştır?

Maalesef sebebini anlayamadığımız şeklide, Antalya'nın tapusu mâhiyetinde olan bu kabirlere âit kitâbelerden günümüze çok az mezar taşı ve sanduka kitâbesi kalmıştır. Antalya Müzesi Envanteri'ne kayıtlı 126 mezar taşının içerisinde, 300 küsur yıllık Anadolu Selçuklu döneminden, sadece 5 tane mezar taşı ve sanduka kitâbesinin olması inanılması güç olan bir gerçektir. Bu sorun Osmanlı döneminde daha da vahim bir durum arzetmektedir. Selçuklu dönemi mezar taşlarından üç tanesi ilk defa tarafımızdan tespit edilmiştir. Kalan 121 mezar taşı, yine ilk defa tarafımızdan tespit edilen Osmanlı dönemi kitâbeleri ile birlikte, "Antalya İli Osmanlı Dönemi Taş Kitâbeleri" başlığı ile hazırlanmakta olan kitabımızda incelenecektir.

Antalya Müzesi Envanter Defteri kayıtlarına girmemiş mezar taşlarının içerisinde Selçuklu Dönemine âit mezar taşları olma ihtimali yüksektir.

1. 783/1381 tarihli Mezar Taşı

Hamidoğulları Beyliği dönemine ait mezar taşı, 71x36 cm ebatlarında, taş üzerine Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Mezar taşının ön yüzüne beyit, arka yüzüne ise tarihi hakkedilmiştir.

Mezar taşı, Antalya Müzesi Envanter defterine, 24 sıra no ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

Necmi Atik Özel Arşivi

عز الدنيا بالمال و عز الاخرة بالاعمال الدنيا دار الفنا

Türkçe okunuşu: İzzü’d-dünyâ bi’l-mâli fî ‘izzu’l-âhireti bi’l-a’mâli ed-dünyâ dârü’l-fenâ

Türkçe çevirisi: “*Dünyanın izzeti mai iledir, âhiretin izzeti amel iledir, dünyâ fânidir (âhiret bâkidir))*”

فى اول من شهر شعبان سنة ثلاث و ثمانين و سبعمائة

Türkçe okunuşu: fî evveli min Şa’bâne senete selâse ve semânîne ve seb’amiete

Türkçe çevirisi: “*783 senesi Şaban ayının ilk günü (21 Ekim 1381)”*

2. 804/1402 Tarihli Mermer Sanduka

Konu ile alakalı araştırma yapanlar tarafından sandukanın kitâbe tarihi 804 yerine 842; sandukada yer alan isim Hamza bin Ömer yerine, Hamrâ binti Ömer şeklinde hatalı okunduğundan, dönem ve sandukanın sahibi hakkında yanlış bilgiler bulunmaktadır. Bu hatalı okuma yanlışları, 42a fiş numarasında yer alan 1955 yılında Kemal Turfan tarafından yapılan okuma çalışmalarında da mevcuttur.

Antalya Müzesi Envanter defterine, “Ahi kızı türbesinden” açıklamasıyla 13 sıra no ve 214 kayıt no ile kaydedilmiştir.

Hamidoğulları Beyliği dönemine ait mezar taşı, 105 cm ebatlarında, mermer üzerine Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

عز الدنيا بالمال و عز الاخرة بالاعمال الدنيا دار فنا والاخرة دار بقا

Türkçe okunuşu: ‘İzzu’d-dünyâ bi’l-mâli ve ‘izzu’l-âhireti bi’l-a’mâli ed-dünyâ dârun fenâ ve’l-âhiretü dârun bekâ

Türkçe çevirisi: “*Dünyanın şerefi mal ile âhiretin şerefi ameller iledir, dünya fâni, âhiret bâkîdir.*”

الدنيا دار محنة و الاخرة دار نعمة انما الدنيا سراب مكذب و كل حريصه

Türkçe okunuşu: ed-dünyâ dârun mihnetün ve’l-âhiretü dârun ni’metün inneme’d-dünyâ serâbun mükezzibun ve küllü harîsihi

Türkçe çevirisi: “*Dünya mihnet (meşakkat) yurdudur, âhiret nimet yurdudur, Muhakkak ki dünya ve onun hırslıları yalancı bir seraptır.*”

الموت يأتيك الخبر و القبر صندوق العمل اصبر على اهوال الممات موتك بالاجل

Türkçe okunuşu: el-mevtü ye’tîke’l-habera ve’l-kabru sundûka’l-‘ameli ısbir ‘alâ ehvâli’l-memâti mevtüke bi’l-eceli

Türkçe çevirisi: “*Ölüm sana gerçek haberi getirir, kabir amel sandığıdır, ölümün korkularına sabret, ölümün ecelle olacaktır*”

اهاب معد الموت كاس و كل الناس شربه و باب القبر باق كل الناس دخله

Türkçe okunuşu: Ehâbe ma’d e’l-mevti kâsun ve küllü’n-nâsi şerabehu ve bâbu’l-kabri bâbun küllü’n-nâsi dehalehu

Türkçe çevirisi: “*Ölümün karnına kâseyi hazırla, her insan onu içti (içecek) ve kabir kapısını bekle, her insan ondan girdi (girecek)*”

صاحب هذه التربة حمز بن عمر الفاتحة

Türkçe okunuşu: Sâhibu hâzihi't-türbeti Hamza bin Ömer el-Fâtiha

Türkçe çevirisi: "*Bu türbenin (kabrin) sahibi Hamza bin Ömer'dir Fâtiha*"

فى اواخر رجب اربع و ثمانمائة

Türkçe okunuşu: fî evâhiri Recep erbe'un ve semânimiete

Türkçe çevirisi: "*804 yılı Recep ayının sonları (Şubat 1402)"*

3. Tarihsiz Mermer Sanduka

Tarihsiz olan Selçuklu dönemini ait mezar sandukası, Antalya Müzesi Envanter deftrerine; "*Yivli Minâre yanından, 73x23 cm, sanduka, mermer, müzeye geldiği tarih 8 Teşrinisani 1339/1922*" açıklamaları ile 12 sıra no 59 kayıt no ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

بسم الله الرحمن الرحيم اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُۚ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌۜ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ مَنْ ذَا الَّذ۪ي يَشْفَعُ عِنْدَهُٓ اِلَّا بِاِذْنِه۪ۜ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْۚ وَلَا يُح۪يطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِه۪ٓ اِلَّا بِمَاشَٓاءَۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَۚ وَلَا يَؤُ۫دُهُ حِفْظُهُمَاۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظ۪يمُ

Türkçe okunuşu: Besmele ve Âyetü'l-kürsî (Bakara Suresi, 2/255)
el-Ma'sûm Muhammed bin el-Hasen rahmetullâhi

Türkçe çevirisi: "*Hasan oğlu masum Muhammed –Allah rahmet eylesin-"*

4. Tarihsiz Mezar Taşı

Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne 153 sıra nosu ile kayıtlı olan mezar taşında, Selçuklu dönemi figürlerinden süvârinin olması, mezar sahibinin asker olduğu izlenimini vermektedir.

Necmi Atik Özel Arşivi

بسم الله الرحمن الرحيم
قل هوالله احد
الله الصمد لم
يلد ولم يولد
و لم يكن له كفوا احد

Türkçe okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm
Kul hüvallâhu ehadü
Allâhü'ş-Samedü Le
Yelid ve lem yûled
Ve lem yekün lehû küfüven ehadu

Meali: "*Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla*
De ki:O allah bir tekdir. Allah Samed'dir (Hiçkimseye ihtiyâcı yoktur, herkes O'na muhtaçtır)
Doğmamış ve doğurmamıştır. Hiçbir kimse O'na denk değildir." İhlas suresi, 112/1-4.

5. Tarihsiz Mezar Taşı

Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne 23 sıra no ile kayıtlı mezar taşı 71x36 cm ebatlarındadır.

Necmi Atik Özel Arşivi

Necmi Atik Özel Arşivi

هذه روضة المرحومة
شهدانة بنت عبد الله

Türkçe okunuşu: Hâzihi ravzatü'l-merhûmeti
Şehdânetü bintü Abdillâh

Türkçe çevirisi: "*Bu, merhume Abdullah kızı Şehdâne'nin ravzasıdır (cennet bahçesidir)*"

Sonuç

Selçuklular zamanında inşâ edilen, yer yer 20-25 metreye ulaşan yüksekliği, 5 metreye varan genişliği ile 2 km'yi aşan Antalya kale surlarının, dönemin imkânları göz önüne alındığında çok kısa zamanda tamamlanması, Selçuklu emirlerinin, Konya, Sinop kale surlarında olduğu gibi şahsî imkânlarıyla Antalya surlarının büyük kısmını sultanın emriyle üstlenmeleri, devlet idârî yapısının sağlamlığını, devlet imkânlarının genişliğini, devlet adamlarının sultana olan bağlılığını ve kitâbelerde kullandıkları metinler devlet ricâlinin samimi Müslüman olduklarını göstermektedir. Burç ve surları yaptıran Selçuklu emirlerinin bir kısmının devşirme olması, surların yapımında ve kitâbelerin mermere hak edilmesinde Rum ustaların istihdam edilmesi, kale içinde gayr-i Müslimlerin iskân edildiği doğu tarafındaki burç ve surlarda yer alan kitâbelerin sağ ve sol konsollarında haç işâretinin olması da, Selçukluların tebaasında bulunan gayr-i Müslimlerle herhangi bir probleminin olmadığını göstermektedir.

Selçuklular, Antalya'da inşâ ettikleri kale burç, sur ve yapıların muhtelif yerlerinde, Roma ve Bizans dönemi taş ve mermer devşirme malzemeleri süsleme unsuru ve yapı malzemesi olarak kullanmışlardır. Aynı devşirme malzemelerden ağırlıklı olarak mermer blok ve sütunları, sur, burç ve yapı kitâbeleri olarak değerlendirdikleri, bazı kitâbelerin arkalarındaki Roma ve Bizans

dönemi yazı ve şekillerden anlaşılmaktadır. Yazıyı mermere ve taşa haketmekle anlatılmak istenilen konuların ve verilmek istenilen mesajların olabildiğince kalıcı olması ve kitâbelerin insanların erişemeyeceği yüksekliklere konularak çeşitli sebeplerle yapılması muhtemel tahribatlardan korunması sağlanmıştır.

Tarih boyunca mermere ve taşa hakedilen yazılarda sanatsal formlar kullanılmış, yazının içi ve çevresi bitkisel ve hayvânî motiflerle tezyin edilerek görsel estetik elde edilmeye çalışılmıştır. Yazı, Selçuklu döneminde olduğu gibi diğer İslam devletlerinde de önemli bir bezeme unsuru olarak kullanılmaktadır. Antalya kitâbelerinde, Selçuklu'ya âit bir yazı formu kabul edilen Selçuklu celî sülüs tarzı uygulanmıştır. Kitâbelerdeki yazılarda, harflerinin birbirine yakınlığı, dikey harflerin genellikle yanyana dizildiği ve yazının istiflerle girift bir durumda olduğu görülmektedir. Elif, ra, kef, vav ve lamelif harfleri, 12. yüzyılın son çeyreği ile 13. yüzyılın son yarısı arasında bünyelerinde gelişim olmuş, sivri ve köşeli formlar gittikçe azalmış ve günümüz celî sülüs harf karakterlerine çok yakın müdevver yapıya dönüşmüşlerdir. Elif, lam, kef gibi dikey harfler aşağıya doğru gittikçe incelmiş ve elif harfleri hafifçe sola kıvrılmıştır. Yazının yazıldığı kalem kalınlığı ve hareketlerinin yansımadığı ve tezyîni işâretlerin kullanıldığı kitâbelerde, tarih ilerledikçe diğer harflerinde yapıları köşelerini kaybederek yuvarlak formlar oluşturmakta, harf bünyeleri ölçülerini korumaktadır. Keşideli harflerin helezon şekliyle yazılarak girift bir hâl aldığı kitâbelerde ise hatâyî motiflerin ve rozetlerinde kullanıldığı görülmektedir. Selçuklu sülüsü, zamanında kullanılan muhakkak ve reyhânî hatlarına göre daha çok hareket barındırdığından, 1/3 ölçü sistemiyle harflerin eni, boyu, derinliği, düz çizgilerin dağılımı ve tüm ana elemanlar Selçuklu sülüsünün dönemin diğer yazılara oranla daha gösterişli olmasını sağlamaktadır. Kitâbelerdeki Selçuklu celi sülüsünün anatomik yapıları ile günümüz celî sülüsünün anatomik yapıları ise birbirine çok yakındır.

Sanat eseri hüviyeti yanında, hukuk, idare, sosyal yaşantı, siyaset, iktisat, din, edebiyat, dil v.b. alanlara birinci dereceden kaynaklık eden Selçuklu taş kitâbelerinin yüzyıllardır birçok bâdireler atlatmış olması kaçınılmazdır. Ancak; "*Antalya kasaba surları muhtelif devirlerin mahsulü olmak ve hâssaten Selçukîlere âit müteaddit kitâbeleri hâvî bulunmak itibariyle çok mühimdir..*"(Ek 2) cümlesiyle başlayan iki sayfalık vilâyet müfettişinin raporu olmasına rağmen, Antalya kale surlarının büyük bir kısmının 1930'lu yıllarda maalesef yıkılması ve yıkım esnasında sayısız eser ve kitâbenin kaybolması anlaşılır gibi değildir. İlim, irfan ve sanatla Anadolu coğrafyasını yoğuran Selçuklu medeniyetinin, Antalya'da yüzyıllardır ayakta duran, Selçuklu izlerinin bâkiyesi olan ve her türlü eziyeti gören âbidevî eserler, yetkililerin ilgi, alaka, bakım ve muhafazasına muhtaç haldedir.

Daha önceki araştırmalarda; kitâbelerin içkale surlarına bitişik inşâ edilen evlerin çatılarının altında kalması, kitâbelerin rahatlıkla görüldüğü halde araştırmacılar tarafından tam okunamaması, kitâbelerin yanlış veya bir kısmının okunması ve yapılan tercüme hataları yaptığımız saha çalışmaları ile büyük ölçüde giderilmeye çalışılmış, ortaya çıkardığımız kitabelerle de döneme âit eksik parçaların önemli kısmı tamamlanmıştır. Antalya ili kale içi ve kale dışında bulunan yapılardaki taş kitâbeler ve Antalya Müzesi Envanteri'nde kayıtlı olan taş kitâbeler üzerinde yaptığımız çalışmalarda ortaya çıkardığımız çok önemli kayıp kitâbeler gösteriyor ki, bulunabilirliği çok yüksek olan bildiğimiz ve bimediğimiz diğer kayıp kitâbeler de araştırmacılar tarafından keşfedilmeyi beklemektedirler. Ortaya çıkardığımız kayıp kitâbeler, Selçuklu medeniyeti ve Antalya tarihi hakkında bilinmeyen veya yanlış bilinen birçok konuya da ışık tutmuş ve açıklık getirmiştir.

Kaynakça

Ahmed Tevhid, “Antalya Kitâbelerine Dâir”, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, 14. sene, Numara 3 (83), s. 336-339, 1 Kasım 1340

Ahmed Tevhîd, “Antalya Surları Kitâbeleri”, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, No. 9 (86), 15. Sene, İstanbu 1 Mayıs 1341 (1925)

Ahmed Refik, Fatih Zamanında Teke İli, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, No 2 (79), 1340.

Ali Sevim ve Yaşar Yücel, “Hamidoğulları Beyliği”, *Türkiye Tarihi I Fetihten Osmanlılara Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990.

Alptekin, Coşkun, “Türkiye Selçukluları”, *Dünden Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VII, 262.

Antalya Müzesi Taş Eserler Envanter Defteri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) TD. No:166, s. 588; BOA. MAD, No:617.

Bossch, Clemens Emin, *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler* (Çev. Sabahat Atlan), Antalya Bölgesinde Araştırmalar No:1, Ankara 1957.

Darkot, Besim, “Antalya”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978.

Emecen, Feridun, “Antalya”, *TDİA*, Ankara 2010, c. 3, s. 233.

Eren, Naci, “Antalya Müzesi’nde Bulunan Eski Türk Mezar Taşları”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Sayı: XVII, Ankara 1982, s.115-133

Erdoğan, Mehmet Akif, “Beyşehir”, *TDVİA*, c. VI, s. 84-85

Erten, Süleyman Fikri, *Antalya Livası Tarihi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1338 (1922)

-------------------------- Antalya Müzesinin Teşekkül Tarihi, 1/7/1940, Antalya Müzesi Arşivi.

-------------------------- *Antalya Vilâyeti Tarihi*, Tan Matbaası, İstanbul 1940

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, No.452; Pertev Paşa No.462.

Ferit M. Uğur, M. Mesud Koman, *Selçuk Büyüklerinden Celâlüddin Karatay İle Kardeşlerinin Hayatı ve Eserleri*, Konya 1940.

Hacıgökmen, Mehmet Ali, “Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 27, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2010.

Haseki, Metin, *Plastik Açıdan Türk Mezar Taşları*, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Yay. No.61, İstanbul 1984.

Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitâbeleri*, Sinop Matbaası, 1339 – 1341 (1923).

İbni Bibî, el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca’ferî er-Rugadî, *el-Evâmiru’l-Ala’iyye fi’l-Umûri’l-Ala’iye* (*Selçuknâme* Çev: Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay. 1833, Ankara 1996.

İbnu’l-Esîr, İzzuddin Ali b. Ebi’l-Kerem, *el-Kâmil fi’t-Târih*, nşr. Tornberg, Bayrut, 1966, IX

Kafaloğulu, Sait, “Tekeoğulları”, *TDVİA*, Ankara 2010, c. 40, s. 349.

Kafesoğlu, İbrahim, “Selçuklular”, *TDVİA*, Ankara 2010, c. X, s. 368.

Kesik, Muharrem, “Sadettin Köpek”, *TDVİA*, c. XXXV, s. 392

Kınal, Füruzan, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara, 1987.

Lanckoronski, Karl Graf, *Pamphylia ve Pisidia Kentleri* (Çev. Selma Bulgurlu Gün), c.I, s. 30, AKMED 2005

Leyla Yılmaz-Kemal Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitâbeleri*, Hollanda 2010.

Lucas, Paul, “*Voyage Du Sieur Paul Lucas Au Levant*”, Paris 1772.

Mansel, Arif Müfid, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, İÜEF Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları No:1, İstanbul, 1956.

Moğol, Hasan, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya,* Ankara 1991, s. 17-28.

Önder, Mehmet, “Konya Mezartaşlarında Şekil ve Süsler”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Sayı: XII, sy. 7.

Önge, Yılmaz, “Antalya’daki Selçuklu Çeşmeleri Hakkında Bazı Görüşler”, *Antalya IV. Selçuklu Semineri Bildirileri,* 13-14 Mart, Antalya 1992.

Riesfstahl, Rudolf M., Cenubu Garbî Anadolu’da Türk Mimarisi, Maarif Vekâleti, İstanbul 1941.

Rott, Hans, *Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien*, Leipzig 1908

Scott Redford-Gary Leiser, *Taşa Yazılan Zafer*, Antalya 2008.

Sertoğlu Mithat, *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi*, Marmara Üniversitesi Yayınları No:515, İstanbul 1992.

Sönmez, Zeki, *Anadolu Türk- İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989

----------------- “Kölük b. Abdullah”, *TDVİA,* Ankara 2010, c. XXVI, s. 248-250

Sümer, Faruk, “Selçuklular”, *TDVİA*, Ankara 2010, c. XXXVI, s.380-385.

Tanrıkorur, Ş. Barihüdâ, “Mevleviyye”, *TDVİA*, Ankara 2010, c. 29, s. 469.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) KK. Yeni No:567, Eski No:268, vr.3/a

Tigrel, Gülay, “Alanya Yöresinde Antik Bir Liman”, *Belleten*, XXXIX, no:156, Ankara 1975.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat, İstanbul 1971.

----------------- *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, TTK, Ankara 2014.

----------------- **“**Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyesi**”,** *Belleten***,** XII, Ankara 1948.

Tuzcu, Kemal, Eski Eser Fişleri, Antalya Müzesi Arşivi.

Türkiye’de Vakıf ve Eski Eserler, c. I., V.G.M. Ankara 1972.

Yazıcıoğlu Ali, *Selçuknâme*, Hzr. Abdullah Bakır, TTK Yay., 2014.

Yücel, Yaman, “Antalya”, *Yurt Ans.*, İstanbul 1981-1984.

EK 1 SAHA ÇALIŞMA FOTOĞRAFLARI

Foto 1 : Bayram eş-Şâmi Burcu Kitâbesi'ni okuyabilmek ve fotoğrafını çekebilmek için iki katlı bir evin tavanına çıkışımız.

Foto 2-3-4-5: Fetihnâme Kitâbeleri'nin bulunduğu yüksek surlarda fotoğraflama ve okuma çalışmaları.

Foto 6: Üç katlı bir evin balkonundan fotoğrafını çektiğimiz Fetihnâme kitâbelerinden imza kitâbesininde bulunduğu sekizinci burcun güney tarafı.

Foto 7: Fetihnâme kitabelerinden 2 ve 3. kitâbeyi metrûk bir evin bahçesinde bulduğumuz an.

Foto 8-9 : Kitâbelerin fotoğraflarını çekebilmek ve okuyabilmek için dallardan ve bitkilerden temizleme işlemleri. (Kara Sungur ve Kölük b. Emir Yâvî burçları)

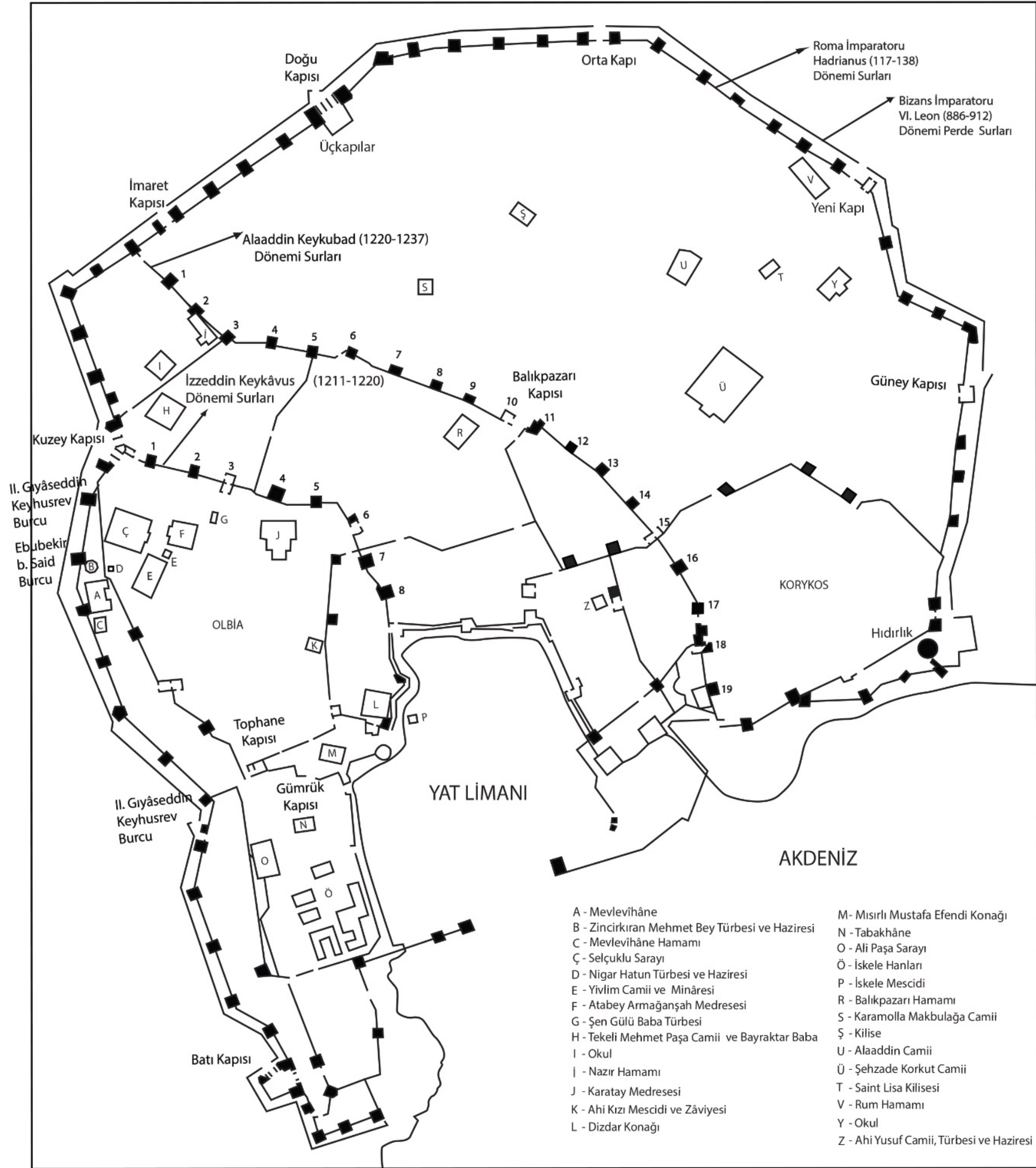

Foto 10: Hıdırlık Kulesi üzerinden sur ve burç hattının belirlenmesi ve haritasının çıkarılması çalışmaları.

EK 2

ANTALYA KALEİÇİ

İzzeddin Keykâvus Dönemi Surları (1211-1220)

1- Kayıp Kitâbe
2- Emir? Burcu
3- Hüsameddin Subaşı Burcu
4- Kayıp Kitâbe
5- Kayıp Kitâbe
6- Fetihnâmeler
7- Fetihnâmeler
8- Fetihnâmeler

Alaaddin Keykubad Dönemi Surları (1220-1237)

1- Kara Sungur Burcu
2- Kayıp Kitâbe
3- Tuğrul Burcu
4- Yahya b. Ebî Bekir Burcu
5- Bayram eş-Şâmî Burcu
6- Kayıp Kitâbe
7- Tuğrul Burcu Kayıp Kitâbe
8- Tuğrul Burcu
9- Kûkî Burcu Kayıp Kitâbe
10- Kûkî Burcu
11 - Kayıp Kitâbe
12 - Kelûk b. Emir Yâvî Burcu
13 - Kayıp Kitâbe
14 - Emir? Burcu
15 - Alaaddin Keykubad Burcu
16 - Alaaddin Keykubad Burcu
17 - Alaaddin Keykubad Burcu
18 - Alaaddin Keykubad Burcu
19 - Alaaddin Keykubad Burcu

EK 3

Asârı Atika Müfettişi A. Aziz (Ogan) ın Antalya surları hakkında 5/6/930 tarihli raporu

Antalya kasaba surları

Antalya kasaba surları muhtelif devirlerin mahsulü olmak ve hassatan Selçukîlere ait müteaddit kitabeleri havi bulunmak itibariyle çok mühimdir.

Surların bir çok yerlerinin hedmi hakkında uzun zemandır Maarif Eminliğile Vilâyet ve Belediye arasında birçok muhaberatı tevlit eden ve aynı zemanda hedim ~~ha~~ üzerinde tetkıkatta bulunmak üzre Muhafazai abidat nizamnamesinin üçüncü maddesine tevfikan teşekkül eden komisiyonca Belediye tarafından hedmi iltimas olunan kaleler hakkında tereddüt ve ihtilâfı mucip olan aksamın selâhiyetle tetkık ve tenviri zımnında Antalya Maarif Eminliği tarafından 20/10/1929 tarih ve 2100 nümerolu tahrirat ile Asarıatika Müfettişinin Antalya'ya izamı talep olunuyor.

Bu işe dair olan Eminlik dosyasının tetkıkinde surların hedim meselesinin Eminlik ile Belediye arasında uzun münakaşalar cereyan ettiğine ve Emi~~lki~~nlik makamının Muhafazai abidat nizamnamesinin ahkâmı mevzuasının bitemameha tatbikı hususunda büyük bir enerji gösterdigine şahit oldum.

Nizamnamenin beşinci maddesi mucebince kale ve sur dıvarlarının ve sair emakinin maili inhidambulunmasından dolayı civarındaki emakin bir tehlikei karibeye maruz bulunduğu tahakkuk eylediği ve yene aynı nizamnamenin üçüncü maddesi mucibince teşekkül edecek komisyonun nezareti altında bazı kuyud veşeraita tevfikı hareket idilmek şartiyle surların tehlikeli aksamının refı mahzuruna cevaz verilmektedir.

Eminlik makamının vuku' bulan iltiması üzerine refakatimde Müze müdürü de olduğu halde iç ve dış kaleler temamen tetkık ve muayene edildi. Bu itibarla maili inhidam olan veya şimdiye kadar Belediyece mütevaliyen yıkılıp ankaz halinde kalmış olan ve bundanböylede buraların temamen refınde mahzur olmayan

aksam , merbuten mütekaddem harıta üzerinde kırmızı renkle ve ayrıca fotografilerle tespit olundu.

Belediyenin hedim hususundaki ısrarı gerçi sıhhati umumiye namı altında yapılmakta isede bunun en fazla yıkılacak surların taşlarından satılması ve açılacak arsaların keza eşhasa füruhtile varidat temini olduğu anlaşılıyor. Sıhhat ve menafii umumiye namına hareket edildiğine göre Belediyenin,yıkılan arsalarda hava nüfuzuna mani olmamak için yeniden evler yapılmaması lazımgelir. Halbuki Belediyenin iddeasını cerh ve iptal eden hadisat meydandadır. Netekim surların musanna kapılarından biri olan Hadriyan kapısının ittisaline Belediye tarafından mahza varidat temini maksadiyle bütün irfan dünyasının takdir ve hayretlerle temaşa ettiği bu muazzam abidenin fotografide görüldüğü vecihle önüne bir dükkân yapılmış ve manzarai umumiye ihlâl edilmiştir. Bu cihet Asarıatika nizamnamesinin sekizinci maddesine mügayır oldugundan zaten boş duran dükkânın derakap yıkılması lazımgelir,kanaatindeyim, ve bu da memleketin ilmü irfanı namına zaruri ve katıdir

Sur dahilinde yekdigerine muvazi divarlara gelince bunların yıkdırılmasında bir mazur yoktur.

Fotografide görüldüğü vecihle Hadriyan kapısının / maalesef fotograf adesesinden hariç kalan/ musanna antablemanının mesnet teşkil eden bir ayagı düşmüştür. Antalya Müzesi bütçesinden azami yüz lira kadar bir masraf ihtiyarıyle fotografide görüldügü şekilde bir mesnet inşası hususunun Antalya Maarif Eminliğine tebliği ve mahallî Muhafazai abidat komisyonunca plân ve fotografilerde tasrih edilen şekilden dışarı çıkılmaması lazımgeldiğinden bu hususun da Antalya Vilâyeti ile Maarif eminliğine emir ve tebliğı maalihtiram arz olunur efendim.

Vilayete Müfettişin mutalaası dairesinde tahriratı yazılacaktır

Müzeler Müdürlüğüne

5-6-930